

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

KRISTINA KYGAITĖ

**KALTĖ IR JOS NUSTATYMO PROBLEMOS
BYLOSE DĖL NUSIKALTIMŲ ŽMOGAUS
GYVYBEI IR SVEIKATAI TEISMŲ PRAKTIKOJE**

Magistro baigiamasis darbas

Vadovas
prof. dr. J. S. Pečkaitis

VILNIUS, 2013

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

KALTĖ IR JOS NUSTATYMO PROBLEMOS
BYLOSE DĖL NUSIKALTIMŲ ŽMOGAUS
GYVYBEI IR SVEIKATAI TEISMŲ PRAKTIKOJE

Baudžiamosios teisės magistro baigiamasis darbas

Studijų programa 621M90011

Recenzentas

2013 12 19

Vadovas

_____ **prof. dr. J. S. Pečkaitis**

2013 12 19

Atliko

BTKmns2-01 gr., stud.

_____ **Kristina Kygaitė**

2013 12 19

VILNIUS, 2013

TURINYS

ĮVADAS	4
1. KALTĖS SAMPRATA BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE	7
1. 1. Įvadinės pastabos.....	7
1. 2. Mokslinės kaltės teorijos	10
1. 2. 1. Grynoji psichologinė kaltės teorija.....	11
1. 2. 2. Socialinė - psichologinė kaltės teorija	12
1. 2. 3. Norminė kaltės teorija.....	13
2. KALTĖS TURINYS NUSIKALTIMUOSE ŽMOGAUS GYVYBEI IR SVEIKATAI	15
2.1. Kaltės turinio kriterijai tyčioje	16
2. 1. 1. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas	18
2. 1. 2. Nusikalstamos veikos padarinių numatymas	22
2. 1. 3. Pavojingų padarinių norėjimas	24
2. 2. Kaltės turinio kriterijai nusikalstamame pasitikėjime	27
2. 3. Kaltės turinio kriterijai nusikalstamame nerūpestingume	29
3. NEAPIBRĖŽTOS TYČIOS SANTYKIS SU KITOMIS TYČIOS RŪŠIMIS	33
3. 1. Neapibrėžtos ir alternatyvios tyčios santykis.....	33
3. 2. Neapibrėžtos ir tiesioginės apibrėžtos tyčios santykis	34
3. 2. 1. Nusikaltimų, įvykdomų panaudojant įvairius įrankius, kvalifikavimas	38
3. 3. Neapibrėžtos ir netiesioginės tyčios santykis	40
4. NETIESIOGINĖS TYČIOS SANTYKIS SU NUSIKALSTAMU PASITIKĖJIMU	42
4. 1. Įvadinės pastabos.....	42
4. 2. Gyvybės atėmimas, suduodant vieną smūgį ranka.....	46
5. KLAIDOS PROBLEMA IR JOS ĮTAKA KALTEI.....	52
5. 1. Faktinės klaidos įtaka kaltei.....	53
5. 2. Klaida dėl būtiniosios ginties sąlygų.....	56
IŠVADOS.....	64
LITERATŪRA	66
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	72
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA.....	73

IVADAS

Tiriamoji problema. *„Žmogaus gyvybė ir sveikata – didžiausios visuomenės vertybės, todėl labai svarbu, kad šioje srityje ne tik įstatymai tinkamai kriminalizuotų tokias veikas, bet ir teismų praktika teisingai vertintų jų padarymą, kad būtų vykdomas tikrasis, o ne formalus teisingumas, t. y. asmenys būtų baudžiami už tai, ką jie padarė ar ketino padaryti, atsižvelgiant ir į objektyviusius, ir į subjektyviusius padarytos veikos požymius, kaip to reikalauja baudžiamosios teisės teorija ir Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau BK).“¹* Kaip yra žinoma, asmens veika turi ne tik išorinę pusę, pasireiškiančią kokiais nors veiksmais ar judesiais, bet ir vidinę, pasireiškiančią psichiniu aktyvumu. Todėl traukiant kaltininką baudžiamajon atsakomybėn už nužudymą, neatsargų gyvybės atėmimą ar sveikatos sutrikdymą, „būtina nustatyti ne tik faktą, kad padaryta nusikalstama veika ir atsiradę nusikalstami padariniai yra kaltininko „rankų darbas“, bet ir tai, kad veika bei padariniai yra jo sąmonės bei valios veikimo rezultatas.“² Taigi, teisingas nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai kvalifikavimas priklauso ne tik nuo kilusių nusikalstamų padarinių, bet ir nuo subjektyviosios nagrinėjamų nusikaltimų pusės.

Kaltė yra pagrindinis subjektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis. Kaltę nustatyti yra gana sudėtinga, kadangi susiduriama su žmogaus sąmonėje vykstančiais psichiniais procesais. Šis faktorius ir lemia nusikalstamų veikų kvalifikavimo problematiką. Todėl šiame darbe bus tiriamos kaltės nustatymo problemos, neapsiribojant vien kaltės požymių, sudarančių kaltės intelektualinį ir valinį momentus, turinio nagrinėjimu. Gausi teismų praktikos analizė padės atskleisti, su kokiais sunkumais teismai dažniausiai susiduria, nustatydami kaltę bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai. Pabrėžtina, kad vienodos teismų praktikos šios kategorijos bylose vis dar nėra, nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2004 m. birželio 18 d. yra priėmęs nutarimą „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“. Teismai nepakankamai vertina subjektyviusius nusikalstamos veikos sudėties požymius, t. y. asmens psichinį (vidinį) santykį su daroma pavojinga veika ir jos padariniais, veikos padarymo tikslus ir motyvus. Dėl šios priežasties ne visada teisingai nustatoma kaltės forma ir turinys.

Darbo aktualumas, naujumas ir reikšmė. Kaltės institutas nėra plačiai išnagrinėtas lietuviškoje mokslinėje literatūroje. Reikšmingą įnašą baudžiamosios teisės moksle apie kaltę yra padarę Vytautas Piesliakas, Skirmantas Bikelis, Albertas Milinis ir Eglė Riaubaitė. V. Piesliakas

¹ Piesliakas V. Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 22.

² Milinis A. Baudžiamoji atsakomybė už nužudymą. – Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 311.

monografijoje „Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį“ (1996), vadovėlyje „Lietuvos baudžiamoji teisė“ (2006) bei moksliniuose straipsniuose: „Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai“ (2009), „Ką galima vadinti žudiku?“ (2010) aprašė probleminius kaltės nustatymo aspektus. Taipogi, S. Bikelis savo disertacijoje „Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje“ atliko išsamų tyčinės kaltės instituto tyrimą. A. Milinis monografijoje „Baudžiamoji atsakomybė už nužudymą“ (2011) aptarė nužudymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo attribojimo klausimą bei tyčios diferencijavimo į apibrėžtą ir neapibrėžtą reikšmę. E. Riaubaitė straipsnyje „Tyčinės ir neatsargios kaltės attribojimas nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai“ išanalizavo kaltės formas, aptarė jų panašumus ir skirtumus bei atskleidė pagrindines neatsargių ir tyčinių nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai attribojimo problemas. Tačiau šiuose darbuose nebuvo detalai analizuojamas kaltės rūšių santykis ir attribojimas, klaidos (ypatingai klaidos dėl būtiniosios ginties sąlygų) įtaka kaltei, taipogi išsamiai neišnagrinėtas gyvybės atėmimo, suduodant vieną smūgį ranka, baudžiamasis teisinis vertinimas bei neaptartos kvalifikavimo klaidos, kuomet nusikaltimai įvykdomi, panaudojant įvairius įrankius, kas itin aktualu bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai.

Tyrimo tikslas ir uždaviniai. Šio darbo tikslas – remiantis teismų praktikos ir mokslinių straipsnių analize atskleisti kaltės struktūrą, formas, rūšis ir jos elementus bei identifikuoti aktualiausias kaltės nustatymo praktines problemas nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai bylose.

Tiksliui įgyvendinti keliami šie uždaviniai:

- 1) išanalizuoti tyčinės kaltės intelektualinį ir valinį momentus nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai, remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktiką;
- 2) išanalizuoti neatsargios kaltės intelektualinį ir valinį momentus nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai, remiantis baudžiamosios teisės doktrina ir teismų praktiką;
- 3) atskleisti neapibrėžtos tyčios santykį su kitomis tyčios rūšimis, įvardyti pagrindinius attribojimo kriterijus;
- 4) atriboti netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo;
- 5) išanalizuoti klaidos, kaip teisinės kategorijos, įtaką, nustatant subjektyviuosius nusikalstamos veikos požymius.

Tyrimo objektas. Šio darbo objektas – kaltės institutas, kaltės nustatymo ir jos formų attribojimo problematika.

Tyrimo metodika. Šiame darbe didžiausias vaidmuo teko vienam iš empirinių metodų – dokumentų analizei. Šio metodo pagalba analizuojami Lietuvos teisės aktai, teismų išaiškinimai, baudžiamosios bylos, mokslininkų suformuluotos doktrinos. Siekiant išryškinti kaltės nustatymo

problemas bylose žmogaus gyvybei ir sveikatai, daugiausia remtasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinėmis nutartimis.

Darbo struktūra ir apimtis. Darbą sudaro įvadas, penkios dalys, išvados, literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Darbo apimtis – 65 puslapių (be literatūros sąrašo). Panaudoti 93 literatūros šaltiniai.

1. KALTĖS SAMPRATA BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

1. 1. Įvadinės pastabos

Kiekvienas žmogaus išoriškai pasireiškiantis poelgis turi ne tik akiai matomą objektyviąją, bet ir nematomą - subjektyviąją pusę. Subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai apibūdina žmogaus vidinę – psichinę, savo elgesį suvokiančią, pateisinančią, nukreipiančią ir kontroliuojančią pusę.³ „Žmogaus galimybė valdyti savo elgesį remiasi sugebėjimu kontroliuoti tiek įgimtas, tiek dėl socialinės aplinkos kylančias paskatas bei priimti sprendimus, atsižvelgiant į socialiai įpareigojančias normas bei vertybių suvokimą. Kaltės pagrindą sudaro žmogaus gebėjimas savarankiškai ir valingai nuspręsti, kas yra teisinga (teisėta) ir neteisinga (neteisėta).“⁴

Kaltė yra įrodinėjama kiekvienoje baudžiamojoje byloje. „Apkaltinamasis teismo nuosprendis bus teisingas tik tuomet, kai iš jo bus matyti objektyviai egzistuojanti asmens, padariusio pavojingą (nusikalstamą – aut. past.) veiką, kaltė.“⁵ Lietuvos baudžiamojoje teisėje neįmanoma baudžiamoji atsakomybė už padarytą nusikalstamą veiką ir kilusią žalą nesant kaltės. Tai numatyta BK 2 straipsnio 3 dalyje: „asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką.“ Tuo tarpu kai kuriose pasaulio valstybėse atsakomybė be kaltės galima - tai ypač būdinga anglosaksų sistemai.⁶ Tai yra tokie teisės pažeidimai, kurie Lietuvoje priskiriami administracinės teisės dalykui. Lietuvoje atsakomybė be kaltės įteisinta tik civilinėje teisėje: Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau CK) 6. 248 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „civilinė atsakomybė atsiranda tik tais atvejais, jeigu įpareigotas asmuo kaltas, išskyrus įstatymų arba sutarties numatytus atvejus, kuriais civilinė atsakomybė atsiranda be kaltės.“ Toliau pasakyta, kad „skolininko kaltė preziumuojama, išskyrus įstatymų numatytus atvejus.“ Administracinėje teisėje požiūris į atsakomybę be kaltės yra kiek prieštaringas. Administracinių teisės pažeidimų kodekso (toliau ATPK) 10 ir 11 straipsniuose pažymėta, kad administracinė atsakomybė galima tik esant kaltei (tyčiai ar neatsargumui). Tačiau administracinė praktika nepatvirtina šios nuostatos: traukiant asmenį administracinę atsakomybę paprastai kaltė neįrodinėjama, o preziumuojama.

Ikiteisminio tyrimo metu kaltę įrodinėja ikiteisminio tyrimo pareigūnas ar prokuroras, nagrinėjant bylą teisme – prokuroras, o visus kaltę pagrindžiančius ar paneigiančius įrodymus

³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 319.

⁴ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 109.

⁵ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 203.

⁶ Žr. plačiau: Ashworth A. Principles of Criminal Law. Seventh edition. – OUP Oxford, 2013. P. 167 – 176.

vertina teismas. „Vieni pagrindinių procesinių dokumentų, iš kurių gaunama informacijos apie kaltę, yra įtariamojo apklausos protokolas ir kaltinamojo apklausa teisme. Pateikus įtariamajam pranešimą apie įtarimą ar perskaičius kaltinamąjį aktą teisme, užduodamas klausimas, ar jis prisipažįsta padaręs tam tikrą nusikalstamą veiką, o apklausos eigoje jis turi paaiškinti savo poelgio esmę, parodyti psichinį santykį su padaryta veika, savo poelgio motyvus ir tikslus.“⁷ Nereikia manyti, kad kaltininko prisipažinimas yra vienintelis jo kaltės įrodinėjimo būdas. Tais atvejais, kai kaltininkas nesako tiesos apie realų psichinį santykį su veika, kaltei nustatyti pasitelkiami kiti procesiniai veiksmai: akistata, krata, eksperimentas, ekspertizė, nukentėjusiųjų ir liudytojų parodymai. Taigi, įtariamojo apklausos protokolas ikiteisminio tyrimo metu ir kaltinamojo apklausa teisme - toli gražu ne vieninteliai būdai įrodyti asmens kaltę.

Palygindamas objektyviuosius nusikalstamos veikos požymius, užfiksuotus byloje, su kaltinamojo parodymais, prokuroras ar teismas gali padaryti išvadą apie kaltę ir jos turinį. Prokuroras išvadą apie kaltę fiksuoja kaltinamajame akte, teismo išvada pateikiama nuosprendyje. Visos išvados turi būti motyvuotos, pagrįstos surinkta bylos medžiaga. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą“ 3. 1. 8. punkte įtvirtinta, kad „apkaltinamasis nuosprendis negali būti grindžiamas prielaidomis, teismo išvados turi būti pagrįstos įrodymais, neginčijamai patvirtinančiais kaltinamojo kaltę padarius nusikalstamą veiką ir kitas svarbias bylos aplinkybes.“⁸ Kadangi kaltė yra glaudžiai susijusi su objektyviaja nusikalstamos veikos puse, padaryta veika bus teisiškai teisingai įvertinta tik tada, kai kaltė sutiks su objektyviais požymiais.

Nors praktiškai visose užsienio valstybėse, kaip ir Lietuvoje, būtinoji baudžiamosios atsakomybės sąlyga yra kaltė, tačiau baudžiamieji įstatymai neapibrėžia kaltės, o tik nurodo jos formas, kurios tradiciškai yra tyčia ir neatsargumas. BK taip pat nepateikia kaltės sąvokos. Baudžiamosios teisės teorijoje kaltė apibrėžiama kaip asmens, padariusio pavojingą veiką, vidinis (psichinis) santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais.⁹ „Pirmiausiai kaltei reikia nustatyti psichinį santykį su pagrindiniais sudėties požymiais, kaip antai: pavojinga veika, įstatyme numatyti pavojingi padariniai ir priežastinis pavojingos veikos ir kilusių padarinių ryšys, tačiau tose sudėtyse, kuriose numatyti fakultatyvūs objektyvieji

⁷ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 322.

⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2003 m. birželio 20 d. nutarimas Nr. 40 Dėl teismų praktikos taikant baudžiamojo proceso kodekso normas, reglamentuojančias nuosprendžio surašymą. // Teismų praktika. 2003. Nr. 19.

⁹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia. 2006. P. 336. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. - Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 201.

požymiai, kaltei nustatyti reikia išsiaiškinti asmens psichinį santykį ir su fakultatyviais sudėties požymiais, tokiais kaip antai: nusikalstamos veikos padarymo būdas, dalykas, laikas ir pan.“¹⁰

Psichologinis kaltės turinys apima intelektualųjį ir valinį momentus. Tarp intelektualaus ir valinio procesų egzistuoja glaudus ryšys. Bet kuris valingas žmogaus veiksmas neįmanomas be asmens intelektualaus įvertinimo bei būdų, kuriais gali būti pasiektas norimas rezultatas. Antra vertus, intelektualus procesas negali duoti rezultatų be valios išraiškos. „Skirtingas šių momentų tarpusavio derinys, padarant nusikalstamą veiką, ir leidžia išskirti dvi kaltės kategorijas - tyčią ir neatsargumą.“¹¹ Psichinis santykis su padarytos pavojingos veikos ir baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių numatymu baudžiamosios teisės teorijoje vadinamas intelektualiuoju kaltės momentu, o psichinis santykis su baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių kilimu – valiniu kaltės momentu. Abu kaltės momentai yra vienodai reikšmingi išvadai, kad kaltė yra.

Kaltės formos – tyčia ir neatsargumas - yra apibrėžtos BK 15 ir 16 straipsniuose. Bet kuria kaltės forma padaryta veika iš principo gali būti vertinama kaip nusikalstama. Tiek tyčia, tiek neatsargumas išreiškia asmens psichinį santykį su padaryta pavojinga veika, o esant materialioms nusikalstamų veikų sudėtimis, ir su įstatyme numatytais padariniais. Tik šis psichinis santykis yra skirtingas, atsižvelgiant į kaltės formą. „Esant vienai kaltės formai, asmuo suvokia daromos veikos pavojingą pobūdį, esant kitai – tik rizikingą pobūdį arba išvis jo nesuvokia; esant vienai kaltės formai asmuo numato baudžiamajame įstatyme numatytų pavojingų padarinių kilimo galimybę, esant kitai – nenumato; esant vienai kaltės formai asmuo nori įstatyme numatytų pavojingų padarinių, esant kitai – jų nenori.“¹² Taigi, tyčios ar neatsargumo kaip kaltės formos nustatymas – tai pirmas kaltės detalizavimo, jos nustatymo etapas.

Pirmiausia kaltės forma nustatoma baudžiamajame įstatyme, tik tuomet tiriamojoje veikoje. Tai paaiškintina tuo, kad baudžiamasis kodeksas numato daugybę panašių straipsnių, ginančių tą pačią baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę, tačiau šiuose straipsniuose numatytos nusikalstamos veikos gali būti padaromos esant skirtingoms kaltės formoms. Pavyzdžiui, smurtinės mirties požymiai aprašomi keliuose baudžiamojo kodekso straipsniuose (BK 129, 130, 131, 132 straipsniai), tačiau vienu atveju gyvybė atimama esant tyčiai, kitu atveju – nerūpestingumui. Todėl išsiaiškinus, kokią kaltės formą numato dominantis įstatymas, galima pradėti įrodinėti kaltės formą konkrečioje tiriamojoje byloje.

¹⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 336.

¹¹ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. - Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 204.

¹² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 337.

Antras kaltės detalizavimo etapas – kaltės formos detalizavimas per kaltės turinio nustatymą. „*Kaltės turinys – tai tyčinė ar neatsargi kaltė konkrečioje nusikalstamos veikos sudėtyje. Nustatant konkrečios nusikalstamos veikos tyčios ar neatsargumo turinį, apibrėžiamos kaltės įrodinėjamo ribos, nustatoma, kokio turinio asmens psichinį santykį su objektyviaisiais konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymiais privalu nustatyti, norint kvalifikuoti veiką pagal dominantį BK specialiosios dalies straipsnį.*“¹³

Kaltės nustatymas yra nelengvas uždavinys, kadangi susiduriama su psichiniais procesais, kurie vyksta žmogaus sąmonėje. Šių procesų eigą galima išaiškinti tik esant objektyviems duomenims. Prie objektyvių duomenų priskirtinos aplinkybės, apibūdinančios veikos pobūdį (veikos padarymo įrankiai, priemonės), veikimo pobūdį (veiksmų intensyvumas, apimtis), kaltininko elgesį prieš ir po nusikalstamos veikos padarymo, kaltininko asmenybę ir pan. Šių aplinkybių visuma leidžia tiksliai parodyti subjektyviąją padarytos nusikalstamos veikos pusę, o kartu ir kaltę. Teisingas kaltės formos ir turinio nustatymas turi didelę reikšmę kvalifikuojant nusikalstamas veikas, atibojant objektyviąją pusę panašias, taip pat parenkant ir skiriant bausmės rūšį ir dydį.

1. 2. Mokslinės kaltės teorijos

Įstatymų leidėjas ne tik nepateikia kaltės sąvokos, bet ir nenurodo kaltės koncepcijos, kuria reikėtų vadovautis, nustatinėjant kaltę baudžiamosiose bylose. Todėl, kaip teigia S. Bikelis (2007), „baudžiamosios teisės doktrina yra iš esmės laisva, kokia kaltės samprata vadovautis. Renkantis, kuriai iš kaltės teorijų galima būtų suteikti pirmenybę <...>, būtina įsitikinti, kad teorija yra nuosekli ir tenkina baudžiamosios teisės poreikius <...>, kad jos teiginiai harmoningai dera su atskiromis BK nuostatomis.“¹⁴ Teisinėje literatūroje išskiriamas kaltės teorijas (grynoji – psichologinė kaltės teorija, socialinė – psichologinė kaltės teorija, norminė kaltės teorija, vertinamoji kaltės teorija) galima sugrupuoti į dvi kaltės sampratų kryptis, atsižvelgiant į tai, ar kaltę apibrėžiama kaip asmens psichinis santykis su baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje aprašytais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais (psichologinė kaltės sampratų kryptis), ar kaip psichinis santykis su teisės normų reikalavimais (norminė kaltės sampratų kryptis). Esminiai kriterijai, atskiriant minėtas kaltės teorijas viena nuo kitos, yra kaltės sąvoka, turinys, struktūra ir jos vieta nusikalstamos veikos struktūroje. Trumpai aptarsime kiekvieną kaltės teoriją.

¹³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 339.

¹⁴ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 12.

1. 2. 1. Grynoji psichologinė kaltės teorija

Grynoji psichologinė kaltės teorija baudžiamosios teisės moksle susiformavo XIX a. pirmoje pusėje. Kaip teigia S. Bikelis (2007), prie grynosios psichologinės kaltės teorijos šalininkų iš lietuvių baudžiamosios teisės mokslininkų sąlygiškai galėtų būti priskiriamas Gintaras Švedas¹⁵, kadangi, aiškindamas baudžiamojo įstatymo nuostatas, jo išvados sutampa su kitų grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovų mintimis. Tačiau kartu šis mokslininkas išreiškia pritarimą idėjoms, būdingoms ne grynajai psichologinei, bet socialinei psichologinei kaltės teorijai. Pasak G. Švedo (2001), veikos draudžiamumo suvokimas nėra tyčios turinio elementas, nors mokslinėje literatūroje neretai akcentuojama, kad tyčios atveju asmuo turi suvokti ne veikos pavojingumą, o jos draudžiamumą. Jo manymu, tokia nuostata demokratiškesnė ir priimtinesnė, nes leidžia išvengti objektyvaus pakaltinimo galimybių.¹⁶

Grynojoje psichologinėje kaltės teorijoje kaltė apibrėžiama kaip asmens psichinis santykis su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje. Kaip pažymi Pavelas Kujalis (2009), grynosios psichologinės kaltės teorijos atstovai į kaltės turinį neįtraukia psichinio santykio su baudžiamojo įstatymo reikalavimais ir jų ginamomis vertybėmis suvokimo.¹⁷ Nėra įtraukiamas nusikalstamos veikos neteisėtumo (prieštaravimo įstatymo reikalavimams), jos pavojingumo (esminio žalingumo įstatymų ginamoms vertybėms), objekto (pažeidžiamų įstatymo ginamų vertybių) suvokimas. Remiantis grynąja psichologine kaltės teorija, jeigu nenustatomi nusikalstamos veikos sudėties objektyvieji požymiai ar psichinis santykis su jais, asmuo negali būti pripažintas kaltu. Tik tuomet, jeigu asmuo padaro baudžiamajame įstatyme aprašytą veiką ir buvo psichinis santykis su padaryta veika ar kilusiais padariniais, jis traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Neleidžiama asmenį pripažinti kaltu vien dėl jo minčių, objektyviai nepradėtų realizuoti ketinimų. Taipogi, asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn už kazusą.

Pagal grynąją psichologinę kaltės teoriją skiriamos dvi kaltės formos: tyčinė ir neatsargi kaltė. Pažymėtina, kad esminis grynosios psichologinės teorijos trūkumas – negalėjimas pagrįsti kaltės nusikalstamo nerūpestingumo atveju. Nusikalstama veika yra padaryta dėl nusikalstamo nerūpestingumo tuomet, kai ją padaręs asmuo nenumato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti baudžiamajame įstatyme numatyti padariniai. Todėl nusikalstamo nerūpestingumo atveju, nėra asmens psichinio santykio su pavojingais padariniais. Kadangi aprašyta kaltės teorija

¹⁵ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 16

¹⁶ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. - Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 206.

¹⁷ Kujalis P. Būtinai reikalingumas eismo įvykių bylose // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 126.

kaltę apibrėžia kaip asmens psichinį santykį su visais nusikalstamos veikos sudėties objektyviaisiais požymiais, išskyrus veikos neteisėtumą (pavojingumą), objekto suvokimą, todėl nusikalstamo nerūpestingumo atveju kaltės nėra.

Anot S. Bikelio (2007), grynoji psichologinė kaltės teorija, mėgindama kaltę apibrėžti vien per asmens santykį su objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, nekreipia dėmesio į kaltininko santykį su normine realybe, nepalieka vietos kaltininko poelgio vertinimui iš teisinės tvarkos pozicijų, ignoruoja socialinį – norminį kaltės aspektą. Dėl šių priežasčių grynoji psichologinė kaltės teorija negali pateikti funkcionalios, baudžiamosios teisės poreikius atitinkančios kaltės sąvokos.¹⁸

1. 2. 2. Socialinė - psichologinė kaltės teorija

Socialinė – psichologinė kaltės teorija susiformavo XIX a. II pusėje. Šiai kaltės teorijai Lietuvoje atstovauja Girius Ivoška, Alfonsas Klimka ir V. Piesliakas. Socialinė psichologinė kaltės teorija kaltę apibrėžia analogiškai grynajai psichologinei kaltės teorijai, tik į kaltės turinį yra papildomai įtrauktas psichinis santykis su įstatymų reikalavimais bei jų ginamomis vertybėmis. Remiantis šia kaltės teorija, asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, turi suvokti ne tik faktines nusikalstamos veikos aplinkybes, bet ir bendrą daromos nusikalstamos veikos socialinę – teisinę reikšmę, kaltę apibūdinančias nusikalstamos veikos savybes: nusikalstamos veikos neteisėtumą ir (ar) jos pavojingumą visuomenei.

Socialinė – psichologinė kaltės teorija, kaip ir grynoji psichologinė kaltės teorija, užtikrina asmens netrauktinumą baudžiamojon atsakomybėn, jei jis nepadarė baudžiamajame įstatyme aprašytos veikos, t. y. asmuo negali būti pripažintas kaltu vien dėl jo ketinimų, kurie nebuvo objektyviai pradėti realizuoti. Kuomet faktiškai yra padaryta nusikalstama veika ar kilę padariniai, asmuo nebus pripažintas kaltu, jeigu tai nebuvo padaryta sąmoningai. Socialinė – psichologinė kaltės teorija turi metodologinį pranašumą, kuriuo nepasižymi grynoji psichologinė kaltės teorija. Be šių privalumų galima išskirti ir kitus, kuriais grynoji psichologinė kaltės teorija nepasižymi. Šios teorijos atstovai į kaltės sąvoką įtraukia ir socialinius – norminius elementus, tokius kaip nusikalstamos veikos neteisėtumo, pavojingumo suvokimas. Skiriant didelį dėmesį asmens psichiniam santykiui su įstatymo reikalavimais ir jų ginamomis vertybėmis, užkertamas kelias situacijoms, kuomet įstatymus gerbiantis ir jais besivadovaujantis asmuo, sąmoningai ir valingai padaręs žalos, pripažįstamas kaltu (pavyzdžiui, esant būtinajam reikalingumui, būtiniosios ginties situacijai). Remiantis šia teorija, klaida dėl nusikalstamos veikos neteisėtumo (pavojingumo) suvokimo turi reikšmę, sprendžiant kaltės klausimą, kas nebūdinga grynajai psichologei kaltės teorijai.

¹⁸ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 27.

Pagal socialinę – psichologinę kaltės teoriją kaltės struktūra apsiriboja jos formomis – tyčia ir neatsargumu. Pažymėtina, kad ši kaltės teorija susiduria su tokia pačia problema kaip ir grynoji psichologinė kaltės teorija – negali pagrįsti kaltės, kai nenustatomas kaltininko psichinis santykis su nusikalstamos veikos padariniais nusikalstamo nerūpestingumo atveju. Tai paaiškintina tuo, kad socialinė – psichologinė kaltės teorija būtinu kaltės požymiu laiko kaltininko psichinį santykį su visais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais baudžiamajame įstatyme, tarp jų – ir su nusikalstamos veikos padariniais.¹⁹

1. 2. 3. Norminė kaltės teorija

1907 m. vokiečių teisininkas R. von Frankas (Reinhard von Frank) išleido veikalą „Apie kaltės sąvokos sandarą“²⁰, kuriame buvo pasiūlytas naujas požiūris apie kaltę, gavęs norminės kaltės teorijos pavadinimą. „R. von Frankas pasiūlė naują kaltės formulotę: kaltė – tai smerktinumas. Laikui bėgant, baudžiamosios teisės teorijoje šiek tiek kito supratimas, kas sudaro asmens smerktinumo turinį, bet pats principas išliko iki šių dienų. R. von Franko pasiūlyta norminė kaltės teorija paplito ir tapo vyraujančia ne tik Vokietijoje, bet ir kitose Europos valstybėse, taip pat Japonijoje, P. Korėjoje ir praktiškai visoje pietų Amerikoje.“²¹ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad norminė kaltės teorija nėra vienalytė, mokslinėje literatūroje išskiriamos dvi jos šakos: grynoji norminė kaltės teorija ir ne tokia radikali - vyraujanti norminė kaltės teorija. Šios teorijos iš esmės nesiskiria, pagrindinis skirtumas yra tas, kad jos pateikia skirtingą požiūrį į kaltės struktūrą.

Kaip jau buvo minėta anksčiau, pagal norminę kaltės teoriją kaltė suprantama kaip smerktinumas. Teismas pasmerkia asmenį valstybės vardu, surašydamas apkaltinamąjį nuosprendį ir pripažindamas jį kalto, padarius nusikalstamą veiką, numatytą baudžiamajame įstatyme.²² Teismas kaltininko elgesį vertina vadovaudamasis visiems bendrais teisiniais kriterijais. Taigi, kaltininko smerkimo subjektas yra valstybė, o betarpiškai – teismas. Anot J. Wessels (2003), pasmerkimas valstybės vardu yra teisinio pobūdžio, bet jokių būdų ne moralinio.²³ Pažymėtina, kad norminė kaltės teorija neleidžia asmens pasmerkti, jei jis dėl

¹⁹ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 32.

²⁰ Reinhard von F. Über den Aufbau des Schuldbegriffs. Juristische Zeitgeschichte. Taschenbücher. – BWV. Berliner Wissenschafts – Verlag, 1907. Prieiga per internetą: http://www.amazon.co.uk/%C3%9Cber-Aufbau-Schuldbegriffs-Reinhard-Frank/dp/3830516096#reader_3830516096 [Žiūrėta 2013-05-27].

²¹ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 34.

²² Piesliakas V. Baudžiamojo kodekso bendrosios dalies nuostatų taikymo problemos. Baudžiamoji atsakomybė kaip nusikalstamos veikos padarymo teisinis padarinys. Jurisprudencija, 2007. T. 8(98). P. 11.

²³ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 129.

objektyvių aplinkybių negalėjo pasielgti pagal įstatymų reikalavimus, pavyzdžiui, esant teisiškai reikšmingai pateisinamai teisinei ar faktinei klaidai, psichikos sutrikimui, mažametystei, būtiniosios ginties ar būtinąjo reikalingumo situacijai. BK 2 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta panaši pozicija: „asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju <...>, jei nusikalstamos veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio.“

Pagal norminę kaltės teoriją kaltė nėra laikoma nusikalstamos veikos sudėties požymiu, kas būdinga ir Vokietijos baudžiamajai teisei. Šios teorijos atstovų nuomone, kaltė yra papildoma baudžiamosios atsakomybės sąlyga, esanti šalia nusikalstamos veikos sudėties.²⁴ Pažymėtina, kad gryniosios ir vyraujančios norminės kaltės teorijos atstovų nuomonės dėl kaltės struktūros skiriasi. Pagal grynąją norminę kaltės teoriją tyčia ir neatsargumas priklauso nusikalstamos veikos sudėčiai, bet ne kaltei. Tyčia ir neatsargumas apibūdina elgesio žalingumą, o ne kaltininko pažiūrą į įstatymo saugomas vertybes. Tuo tarpu vyraujančios norminės kaltės teorijos atstovų požiūriu, tyčia ir neatsargumas priklauso ne tik nusikalstamos veikos sudėčiai, bet ir kaltės sričiai, kadangi ne tik apibūdina asmens elgesio pavojingumą, bet ir išreiškia didesnę ar mažesnę kaltininko nusistatymo prieš įstatymo reikalavimus ir jo ginamas vertybes laipsnį. Taigi tyčia ir neatsargumas vyraujančioje norminės kaltės teorijoje atlieka dvigubą funkciją.²⁵

Norminė kaltės teorija, kaip ir psichologinės kaltės teorijos, užtikrina, kad niekas nebūtų pripažintas kaltu vien dėl įsitikinimų ar ketinimų, nes smerkimo dalyku yra ne tik kaltininko teisiškai peiktinas psichinis santykis su įstatymų ginamomis vertybėmis, bet ir šį santykį atskleidžianti neteisėta veika. Dėl šios priežasties pagal norminę kaltės teoriją niekas negalėtų būti pripažintas kaltu, esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių. Dar daugiau, ši teorija paaiškina ir tai, kodėl neturi atsakyti asmuo, peržengęs būtiniosios ginties ribas dėl pavojingo kėsinosi sukulto didelio sumišimo ir išgąščio. Pabrėžtina, kad norminė kaltės teorija, skirtingai nei psichologinės krypties kaltės teorijos, pagrindžia kaltę nusikalstamo nerūpestingumo atveju, kadangi būtinu kaltės požymiu nelaiko asmens psichinio santykio su visais objektyviaisiais nusikalstamos veikos požymiais, aprašytais baudžiamajame įstatyme.

Tarybinė – rusiška šios kaltės teorijos variacija – vertinama kaltės teorija, kuri nevisiškai atitinka norminės kaltės teorijos atstovų skelbiamas nuostatas, tačiau yra keletas principinių idėjų, būdingų abejoms teorijoms. Bendra yra tai, kad kaltė suprantama kaip asmens neigiamas požiūris į visuomenėje priimtas vertybes, o jo pripažinimas kaltu – tai pasmerkimas. Tačiau kaltė laikoma savarankiška baudžiamosios atsakomybės sąlyga ir nepriskiriama nusikalstamos veikos sudėčiai pagal vertinamąją kaltės teoriją. Taipogi, nusikalstamos veikos neteisėtumo (pavojingumo) suvokimas yra laikomas būtinu kaltės elementu.

²⁴ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 127.

²⁵ Ten pat. P. 135.

2. KALTĖS TURINYS NUSIKALTIMUOSE ŽMOGAUS GYVYBEI IR SVEIKATAI

Nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai pavojingumas skiriasi. Baudžiamoji atsakomybė numatyta tiek už tyčines, tiek už neatsargias veikas prieš žmogų. BK 129, 135, 138 straipsniuose formuluojami tyčinio nužudymo ir sveikatos sutrikdymų, o BK 132, 136, 139 straipsniuose – gyvybės atėmimo ir sveikatos sutrikdymų, padarytų dėl neatsargumo, nusikaltimų sudėties požymiai. Tyčinę kaltės formą, kaip ir neatsargią kaltės formą, numato panašaus pobūdžio straipsniai, tačiau minėtų straipsnių subjektyvioji pusė skiriasi. Nors šie straipsniai panašūs pagal kaltės formą, jie skiriasi kaltės turiniu. Baudžiamajame kodekse nėra dviejų straipsnių, kurie sutaptų ir kaltės forma, ir kaltės turiniu. Kaip jau buvo minėta anksčiau, nepakanka nustatyti kaltės formą, kad būtų galima tinkamai įvertinti žmogaus poelgį iš baudžiamojo įstatymo pozicijų. Reikalinga tyčią ir neatsargumą dar labiau detalizuoti: tyčia skirstoma į tiesioginę ir netiesioginę, o neatsargumas – į nusikalstamą pasitikėjimą ir nusikalstamą nerūpestingumą. Būtina nustatyti kaltės turinį. „Kaltės turinys – tai tyčinė ar neatsargi kaltė konkrečioje nusikalstamos veikos sudėtyje.“²⁶

Norint nuteisti žmogų už nužudymą, neatsargų gyvybės atėmimą ar sveikatos sutrikdymą, reikia išsiaiškinti, kokį psichinio santykio turinį numato įstatymų leidėjas šiose nusikalstamosiose veikose. Kaltės turinys išreiškiamas per du momentus – intelektualinį ir valinį. Intelektualinis kaltės momentas atskleidžia kaltininko daromos veikos pavojingo ar rizikingo pobūdžio suvokimą arba to nesuvokimą, baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių kilimo galimybės numatymą arba nenumatymą. Valinis kaltės momentas parodo kaltininko norą, kad kiltų baudžiamajame įstatyme numatyti padariniai arba nenorą.

Pavyzdžiui, kaltės turinys BK 132 straipsnyje (Neatsargus gyvybės atėmimas) yra toks: asmuo suvokė, kad daro rizikingą veiką kito asmens gyvybei, arba nesuvokė daromos veikos nei pavojingo, nei rizikingo pobūdžio, numatė, kad atims kitam asmeniui gyvybę arba to nenumatė, nenorėjo atimti kitam asmeniui gyvybės, bet lengvabūdiškai tikėjosi minėtų padarinių išvengti, arba turėjo ir galėjo numatyti, kad bus atimta žmogaus gyvybė. Detalizuojant BK 132 straipsnyje numatyto nusikaltimo neatsargią kaltės formą, apibrėžiamos kaltės įrodinėjimo ribos, kad būtų aišku, kokio turinio asmens psichinį santykį su objektyviaisiais konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymiais privalu nustatyti. BK 138 straipsnyje (Nesunkus sveikatos sutrikdymas) kaltės turinys jau kitoks: asmuo suvokė, kad jo daroma veika pavojinga kito asmens sveikatai, numatė, kad dėl jo veikos gali būti nesunkiai sužalotas ar susargdintas žmogus, ir norėjo nesunkiai sužaloti ar susargdinti kitą žmogų arba nors ir nenorėjo, bet sąmoningai leido

²⁶ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 339.

minėtiems padariniams kilti. Taigi, vadovaujantis šiais kaltės turinio kriterijais, nustatoma tiek kaltės forma, tiek kaltės rūšis.

„Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas nuosprendyje iš esmės nepasisakė dėl nuteistųjų kaltės formos ir rūšies. Teismas pabrėžė, kad kaltės forma turi būti nustatyta kiekvienoje byloje, nes ji turi esminę reikšmę nusikalstamos veikos kvalifikavimui. Apeliacinės instancijos teismo teisėjų kolegijos manymu, nukentėjusiojo sužalojimo aplinkybės, t. y. didelis nukentėjusiajam suduotų smūgių skaičius, jų pobūdis, t. y. kad smūgiai buvo suduoti į įvairias, taip pat ir gyvybiškai svarbias nukentėjusiojo kūno vietas – galvą, nugarą, jų intensyvumas bei naudotos priemonės sužalojimams padaryti, pakankamai ilgas smurtavimo laikotarpis, taip pat faktas, kad veiką nutraukė iš esmės visiškai realizavę savo nusikalstamą sumanymą, leidžia daryti išvadą, kad nuteistieji suvokė, jog itin žiauriu būdu kėsinosi į nukentėjusiojo sveikatą, numatė, kad gali nukentėjusiajam sunkiai sutrikdyti sveikatą ir to norėjo, t. y. nuteistieji inkriminuotą nusikalstamą veiką padarė veikdami tiesiogine tyčia.“²⁷

Teismų praktikoje nužudymo ir sveikatos sutrikdymo bylose ((kasacinės bylos Nr. 2K-27/2007, 2K-385/2007, 2K-442/2006) apie kaltininko kaltės formą ir jos turinį teismas sprendžia atsižvelgdamas į kaltininko parodymus, taip pat padaryto nusikaltimo objektyvias aplinkybes: nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, sužalojimų kiekį, jų pobūdį, vietą, lokalizaciją, nusikalstamų veikų intensyvumą ir jų nutraukimo priežastis, taip pat kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, veikos padarymo priežastis, kaltininko elgesį prieš nusikaltimą, jo padarymo metu ir po jo.

2.1. Kaltės turinio kriterijai tyčioje

BK 15 straipsnio 2 ir 3 dalyse pateikiami du tyčinės kaltės apibrėžimai (2 dalyje – tiesioginės tyčios, 3 dalyje – netiesioginės tyčios). Abi tyčios rūšis vienija toks pats intelektualusis tyčios momentas ir skiria valinis momentas – psichinio santykio su baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių kilimu ypatumai.²⁸ Pabrėžtina, kad BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose tiesioginės ir netiesioginės tyčios terminai nevartojami. Todėl tyčios rūšis neturi jokios įtakos nusikalstamai veikai kvalifikuoti: tiek tiesiogine, tiek netiesiogine tyčia padaryta nusikalstama veika kvalifikuojama pagal tą patį BK straipsnį. Tačiau toks tyčios skirstymas reikšmingas sprendžiant asmens baudžiamosios atsakomybės už padarytą veiką klausimą. Pažymėtina, kad ne visos nusikalstamų veikų sudėtys

²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34/2011.

²⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 337.

numato abi tyčios rūšis. Pasak V. Piesliako (2006), „tik tiesioginė tyčia yra baudžiamosios atsakomybės sąlyga dviem atvejais: 1) jei sudėtyje greta kaltės numatytas motyvas ir tikslas arba 2) nusikalstamos veikos sudėtis yra formali.“²⁹

BK 15 straipsnio 2 dalyje 2 punkte pateiktas tiesioginės tyčios apibrėžimas, esant materialioms nusikalstamų veikų sudėtimis: „Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jei jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai ir jų norėjo.“ Pavyzdžiui, teismų praktikoje (kasacinės bylos Nr. 2K-142/2006, 2K-171/2007, 2K-42/2008) bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ išaiškinta, kad „nužudymas yra padarytas tiesiogine tyčia, jei kaltininkas suprato, kad savo veika kėsiasi į kito žmogaus gyvybę, numatė kad gali atimti gyvybę kitam žmogui ir norėjo ją atimti.“³⁰ BK 15 straipsnio 3 dalyje pateikiamas netiesioginės tyčios apibrėžimas, esant materialioms nusikalstamų veikų sudėtimis: „Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti.“ Teismų praktikoje (2K-10/2006, 2K-381/2006, 2K-481/2006, 2K-675/2006, 2K-469/2007), kaip ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ yra taipogi atskleistas kaltės turinys nužudžius netiesiogine tyčia: „Nužudymas yra padarytas netiesiogine tyčia, jei kaltininkas suprato, kad savo veika kėsiasi į kito žmogaus gyvybę, numatė, kad gali atimti gyvybę kitam žmogui, ir nors nenorėjo atimti gyvybės, sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti.“³¹ Tiesioginės tyčios apibrėžimas, esant formalioms nusikalstamų veikų sudėtimis, nebus nagrinėjamas, nes šio rašto darbo tema yra nesusijusi su nusikalstamomis veikomis, pasižyminčiomis formalia sudėtimi.

Tyčiai būdingi trys požymiai: 1) nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas; 2) pavojingų padarinių numatymas; 3) šių padarinių siekimas arba sąmoningas leidimas jiems kilti. Pirmieji du tyčios požymiai sudaro intelektualųjį jos elementą, o trečiasis – valinį. Kaip jau buvo minėta anksčiau, intelektualinis tiesioginės ir netiesioginės tyčios elementas sutampa, todėl jis bus aptariamas bendrai abiejų tyčios rūšių atžvilgiu.

²⁹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 342.

³⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimo Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose 1 dalies 5 punktas. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21.

³¹ Ten pat.

2. 1. 1. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas

V. Piesliakas teigia, kad „daromos veikos **pavojingo pobūdžio suvokimas**: 1) faktinių daromos veikos aplinkybių, t. y. objektyviųjų inkriminuojamos nusikalstamos veikos sudėties požymių, suvokimas ir 2) daromos veikos socialinės reikšmės suvokimas.“³²

Faktinių daromos veikos aplinkybių suvokimas (aut. paryškinta ir pabrėžta) reiškia, kad kaltininkas suvokia, kokią daro veiką, kuriai vertybei kelia pavojų, o baudžiamajame įstatyme numatytais atvejais - kokios veikos padarymo aplinkybės, būdas, įrankiai, nukentėjusiojo požymiai ir panašiai. Nusikalstamos veikos aplinkybių suvokimas priklauso nuo daugelio įvairių sąlygų. Asmuo faktinę aplinkybę gali suvokti jutimiškai, pavyzdžiui, akivaizdžiai matomas nėštumas, gauta žodinė ar rašytinė informacija, vadovaudamasis savo gyvenimiška patirtimi. Iš būtinybės suvokti nusikalstamos veikos faktines aplinkybes logiškai seka, kad bent vienos reikšmingos (t. y. baudžiamajame įstatyme numatytos) faktinės aplinkybės nesuvokimas šalina galimybę kaltininkui suvokti konkretų savo elgesio pavojingumą, atitinkamai šalina ir jo tyčinę kaltę dėl nusikalstamos veikos.³³ Tačiau Lietuvos baudžiamojoje teisėje yra daromos išimtys, kadangi susiduriama tiek su kaltės įrodinėjimo problemomis, tiek siekiama nusikalstamų veikų prevencijos. Iš tokių išimčių paminėtinos tyčinės kaltės pagrindimas esant sunkiam fiziologiniam apsvaigimui, taip pat kaltininkui nesuvokus nukentėjusiojo amžiaus ar nėštumo fakto, kai šie požymiai yra įtraukti į nusikalstamos veikos kvalifikuotą sudėtį.

Lietuvos teismų praktikoje ir baudžiamosios teisės doktrinoje pripažįstama, kad asmuo, nusikalstamą veiką padaręs savanoriško stipraus fiziologinio apsvaigimo būsenoje, gali būti nuteistas už tyčinės nusikalstamos veikos padarymą net ir tuomet, kai yra akivaizdus juridinis nepakaltinamumo kriterijus, t. y. jis nusikalstamos veikos darymo metu nesuvokia tam tikrų reikšmingų faktinių aplinkybių ir atitinkamai nesuvokia savo elgesio esmės (pavojingumo). Tokiu atveju laikoma, kad nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių nesuvokimas nešalina asmens tyčios, nes tokio nesuvokimo priežastys vertinamos kaip nepateisinamos – asmuo savo valia, sąmoningai sukelia sau tokią būklę, kurioje išnyksta jo adekvatus ryšys su aplinka.³⁴

*„Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas padarė pagrįstą išvadą, jog E. Š., M. R. ir A. N. nukentėjusiajam V. A. padarė sunkų sveikatos sutrikdymą itin žiauriai (BK 135 straipsnio 2 dalies 6 punktą). E. Š., M. R. ir A. N. **būdami apsvaigę nuo alkoholio** (aut. paryškinta ir pabrėžta) ir veikdami bendrininkų grupe, asmeninio*

³² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 344.

³³ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje.: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 48.

³⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 333.

konflikto, kilusio tarp E. Š. ir nukentėjusiojo V. A., metu, kai nukentėjusysis po E. Š. suduoto smūgio kumščiu į veidą nugriuvo, daugiau kaip 7 trauminiais poveikiais į įvairias kūno vietas, itin žiauriu būdu: rankomis, kojomis, beisbolo lazda, elektrine plytele, keptuve bei iešmu, sunkiai sužalojo V. A. Nuteistas E. Š. apeliaciniame skunde nurodė, kad įvykio dieną buvo apsvaigęs nuo alkoholio, nevaldęs savo nekoordinuotų veiksmų, todėl negalėjęs suduoti ir pataikyti nukentėjusiajam daugybę smūgių. Tačiau tiek pirmosios instancijos teismas, tiek apeliacinės instancijos teismas apsvaigimą nuo alkoholio pripažino atsakomybę sunkinančia aplinkybę, o asmenis nuteisė už tyčinio nusikaltimo padarymą.³⁵ Darytina išvada, kad teismai nešalina kaltininkų tyčios, kuomet jie padaro nusikalstamas veikas, esant fiziologinio apsvaigimo būsenoje.

Pagal susiklosčiusią teismų praktiką, nukentėjusiojo amžiaus ar nėštumo nesuvokimas šalina kaltininko tyčią dėl nusikalstamų veikų, BK aprašytų kvalifikuotomis sudėtimis (pavyzdžiui, BK 129 straipsnio 2 dalies 1 ir 4 punktai) tik tuomet, kai šių aplinkybių nesuvokimo priežastys yra pripažįstamos pateisinamomis – kai nustatoma, kad asmuo objektyviai neturėjo galimybės suvokti šių aplinkybių.

„Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai nuteisė V. K. pagal BK 138 straipsnio 1 dalį už tai, kad tyčia, užsimodamas lenta V. Ž., šia lenta pataikė V. Ž. nėščiai žmonai J. Ž. į kaktą, ir tuo padarė jai nesunkų sveikatos sutrikdymą, pasireiškusį odos nubrozdinimais kaktoje ir galvos smegenų sukrėtimu. Nukentėjusiojo J. Ž. apeliaciniame skunde prašė teismo perkvalifikuoti veiką į BK 138 straipsnio 2 dalies 4 punktą (nėščios moters sužalojimą), tačiau teismas, įvertinęs byloje esančių įrodymų visumą, patvirtino, kad V. K. visas dėmesys buvo nukreiptas į jį sužalojusį asmenį – V. Ž., kuomet kaltininkas siekė suduoti smūgį V. Ž., per klaidą sužalojo šalia buvusią jo nėščią žmoną. V. K. iki įvykio nukentėjusiosios V. Ž. nepažinojo ir neturėjo jokio motyvo suduoti nėščiajai.“³⁶

Dažnai pasitaiko, kad asmuo nėra tikras dėl tam tikros aplinkybės, tačiau taip pat negalima teigti, kad jis visiškai nesuvokė faktinės aplinkybės. Esant tokiai situacijai reikėtų panagrinėti „abejonės“ sąvoką. „Asmens abejonė gali būti įvairaus laipsnio – priklauso nuo aplinkybės suvokimo prielaidų teikiamos informacijos išsamumo bei prieštaravimo. Gali būti didelio laipsnio abejonė, artima visiškai aplinkybės nesuvokimui, taip pat menko laipsnio abejonė, artima įsitikinimui dėl faktinės aplinkybės ir įvairūs tarpiniai abejonės laipsniai.“³⁷ Tiek BK, tiek Lietuvos teismų praktikoje abejonės sąvoka neminima, vartojamos tik suvokimo kraštutinumą žyminčios sąvokos: „žinojo (suprato)“, žyminti maksimalaus tikrumo suvokimą, ir „nežinojo

³⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34/2011.

³⁶ Kauno apygardos teismo 2012 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-571-133/2012.

³⁷ Bikelis S. Kaltininko abejonė dėl nusikalstamos veikos aplinkybių ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas // Jurisprudencija, 2007. T. 8(98). P. 42.

(nesuprato)“, žyminti visišką aplinkybės nesuvokimą. Tarpinių sąvokų (įtarė, manė, abejojo) teismai beveik nevartoja.³⁸ Pasak S. Bikelio (2007), kaltininkas nusikalstamos veikos darymo metu gana dažnai nėra tikras, o tik įtaria esant vieną ar kitą nusikalstamos veikos aplinkybę.³⁹ Asmens abejonė dėl nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės pagal Lietuvos teismų praktikoje nusistovėjusį požiūrį paprastai siejama su aplinkybės nesuvokimu ir šalina kaltininko tyčinę kaltę. Tuo tarpu faktinės aplinkybės suvokimas yra teismų pripažįstamas, tik nustačius absoliutų kaltininko įsitikinimą dėl tam tikros aplinkybės. Pavyzdžiui, priimant išteisinamuosius nuosprendžius ar perkvalifikuojant nusikalstamas veikas, vartojamos tokios formuluotės, kaip „byloje nėra objektyvių ir neginčytinų įrodymų, jog M. B. žinojo V. K. amžių“⁴⁰, „byloje šią nuteistųjų veiką kvalifikuojančią aplinkybę (nepilnamečio išžaginimą) neginčijamai patvirtinančių įrodymų nėra“.⁴¹

Kaip itin retą atvejį, kai kaltininko abejonė buvo prilyginta suvokimui ir pripažinta pakankama tyčinės kaltės prielaida, galima paminėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimą „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, kurioje pažymėta: „Jei kaltininkas <...> suvokė, kad gyvybė nukentėjusiajam bus neišvengiamai ar galimai atimta itin žiauriai, kankinančiai ir sąmoningai pasirenka tokį gyvybės atėmimo būdą, veika kvalifikuojama pagal šį punktą (BK 129 straipsnio 2 dalies 6 punktą).“⁴² Taigi, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nuomone, atvejai, kai kaltininkas nėra įsitikinęs dėl nužudymo būdo žiaurumo, vis dėlto turėtų būti kvalifikuojama kaip tyčinis nužudymas itin žiauriai, o ne kaip paprastas nužudymas.

Asmuo, kuris abejoja dėl tam tikrų nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių, bet nepaisydamas jų egzistavimo didelės galimybės, vis dėlto realizuoja nusikalstamos veikos sudėtį, parodo savo abejingumą nusikalstamos veikos sudėties realizavimo ir ja saugomų vertybių atžvilgiu. Todėl toks atvejis turėtų būti kvalifikuojamas kaip netiesiogine tyčia padaryta nusikalstama veika. Nors Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje netiesioginė tyčia paprastai siejama su kaltininko abejingumu padariniams, tačiau pritartina S. Bikelio nuomonei, kad situacijos iš esmės nesiskiria, kai kaltininko abejingumas pasireiškia ne padarinių, bet kurio nors kito nusikalstamos veikos objektyviojo požymio atžvilgiu.⁴³ Kaltininko nevisiškas nusikalstamos veikos aplinkybės suvokimas traktuojamas kaip netiesioginė tyčia ir rusų mokslininkų: S.

³⁸ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 68.

³⁹ Bikelis S. Kaltininko abejonė dėl nusikalstamos veikos aplinkybių ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas // Jurisprudencija, 2007. T. 8(98). P. 42.

⁴⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-347/2008.

⁴¹ Panevėžio apygardos teismo 2012 m. vasario 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-80-134/2012.

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

⁴³ Bikelis S. Kaltininko abejonė dėl nusikalstamos veikos aplinkybių ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas // Jurisprudencija, 2007. T. 8(98). P. 44.

Borodino (С. Бородин), G. Zlobino (Г. Злобин), B. Nikiforovo (Б. Никифоров), kurie pripažįsta, kad abejonė nebūtinai šalina asmens tyčią.⁴⁴ Kaip S. Bikelis (2007) pažymi, „ne bet kokio laipsnio abejonė (įtarimas) gali rodyti kaltininko abejingumą ir pagrįsti jo netiesioginę tyčią. <...> Asmens abejingumą gali rodyti tik pakankamai didelio laipsnio įtarimas, kad tam tikra aplinkybė egzistuoja.“⁴⁵

Daromos veikos socialinės reikšmės suvokimas (aut. paryškinta ir pabrėžta) reiškia, kad asmuo suvokia nusikalstamą daromos veikos pobūdį. Tačiau ar reikalaujama, kad kaltininkas suvoktų, jog jo poelgis priešingas baudžiamajai teisei ar teisei apskritai. Pritartina V. Piesliako (2006) nuomonei, kad negalima dėti lygybės ženklo tarp pavojingo pobūdžio suvokimo ir priešingumo baudžiamajai teisei suvokimo.⁴⁶ Padaryti išvada, kad asmuo suvokė daromos veikos pavojingą pobūdį, nereikia įrodyti įstatymų žinojimą ir padarytos veikos priešingumo baudžiamajai teisei suvokimą. Šią mintį pagrindžia tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalyje, tiek BK 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad „įstatymų nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia.“⁴⁷

Todėl veikos priešingumo teisei nesuvokimas (įstatymų nežinojimas) nėra pateisinama gynyba nuo pateikto kaltinimo ir neeliminuoja kaltės. Pasak J. Wessels (2003), „neteisėtumo suvokimo buvimas yra preziumuojamas, jei nėra ypatingų pagrindų, liudijančių šio suvokimo nebuvimą. Neteisėtumo suvokimo turinį sudaro ne baudžiamosios nuostatos ar už veiką gresiančios baudžiamosios atsakomybės žinojimas, o kaltininko suvokimas, kad jo elgesys yra teisiškai draudžiamas.“⁴⁸ Tyčinei kaltei konstatuoti pakanka, kad asmuo apskritai suvokė visuomenės vertinimą vienokių ar kitokių jo poelgių atžvilgiu. V. Piesliakas (1996) pabrėžia, kad veikdamas tyčia kaltininkas suvokia, kad jo daroma veika yra labai socialiai žalinga.⁴⁹ Asmuo iš principo suvokia nusikalstamą daromos veikos pobūdį. Tačiau baudžiamasis įstatymas suteikia asmeniui galimybę įrodinėti savo nekaltumą, kai jis dėl objektyvių priežasčių negalėjo suvokti daromos veikos priešingumo teisei. Ši galimybė numatyta BK 2 straipsnio 3 dalyje: „Asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio.“

⁴⁴ Бородин С. Б. Преступления против жизни. - Санкт Петербург Юридический центр, 2003. С. 79-81, 135. Злобин Г., Никифоров Б. С. Умысел и его формы. - Москва Юридическая литература, 1972. С. 149

⁴⁵ Bikelis S. Kaltininko abejonė dėl nusikalstamos veikos aplinkybių ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2007, Nr. 8(98). P. 45.

⁴⁶ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 345.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992. Nr. 33-1014. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000. Nr. 74-2262.

⁴⁸ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 136.

⁴⁹ Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996. P. 173.

Visgi, Lietuvos baudžiamojo įstatymo nuostatos neatskleidžia nusikalstamą veiką darančio kaltininko suvokimo turinio.

Paminėtina S. Bikelio (2007) pozicija socialinės reikšmės suvokimo klausimu. Jo nuomone, socialinės – teisinės reikšmės suvokimas ar tokio suvokimo galimybė neturėtų būti įtraukiama į tyčios formuluotę, kadangi kyla loginių prieštaravimų tyčios sampratoje ir baudžiamosios teisės sistemoje, kalbant apie nusikalstamos veikos sudėties ir baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutus.⁵⁰ Pasak mokslininko, suvokimo tyčioje turinys yra nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės, tuo tarpu nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo turinys – nusikalstamos veikos, kaip visumos, teisinis vertinimas. Tokiu būdu, atibojus tyčinę kaltę ir nusikalstamos veikos socialinės – teisinės reikšmės suvokimą, gaunamas logiškai nuoseklus vaizdas.⁵¹ S. Bikelis (2007) savo poziciją grindžia ir kitais argumentais: *„Esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, asmens elgesys laikomas nepavojingu visuomenei. Taigi, esant šioms aplinkybėms, asmens suvokimo, kad jo elgesys yra visuomenei pavojingas, paprastai nėra. Nesant suvokimo, kad elgesys visuomenei pavojingas, nėra ir tyčios. Todėl esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių, kartu nebūna ir nusikalstamos veikos sudėties (nes nebūna tyčios). <...> Išeity, kad reikia šalinti atsakomybę tokio asmens, kuris net nėra realizavęs nusikalstamos veikos sudėties. Tokiu būdu atsiranda vidiniai prieštaravimai baudžiamojoje teisėje.“*⁵² Todėl S. Bikelis siūlo atriboti tyčios ir nusikalstamos veikos neteisėtumo (pavojingumo) suvokimą, kuomet asmens veika turi visus nusikalstamos veikos sudėties požymius (įskaitant tyčią), esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių.

2. 1. 2. Nusikalstamos veikos padarinių numatymas

Kitas svarbus kaltės turinio elementas, analizuojant intelektualinį kaltės momentą, yra padarinių numatymas, kaip nustatyta BK 15 straipsnio 2 dalies 2 punkte ir 3 dalyje. Materialiomis sudėtimis aprašytose nusikalstamosiose veikose būtinu tyčios požymiu yra kaltininko numatymas, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali kilti šiame kodekse numatyti padariniai. „Pavojingų pasekmių (padarinių – aut. past.) numatymas – tai pasekmių (padarinių – aut. past.), kurias turi sukelti veika, neišvengiamumo ar galimumo suvokimas.“⁵³ Kad inkriminuoti asmeniui sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 straipsnis), jis turi numatyti, kad pasirinkęs atitinkamą žalojimo ar susargdinimo būdą, sunkiai sutrikdys nukentėjusiojo sveikatą, dėl ko

⁵⁰ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 95.

⁵¹ Ten pat. P. 96.

⁵² Ten pat. P. 97.

⁵³ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. - Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 206.

nukentėjęs asmuo gali netekti regos, klausos, kalbos, vaisingumo, nėštumo, ar kitaip būti sunkiai suluošintas, susirgti nepagydoma ar ilgai trunkančia liga, prarasti didelę dalį profesinio ar bendro darbingumo, arba nepataisomai subjauros nukentėjusiojo asmens kūną.

Pasak V. Piesliako (2006), galėjimas numatyti poelgio padarinius yra vienas iš subjektyvaus baudžiamosios atsakomybės pagrindo elementų. „Galimų padarinių numatymas kyla iš gyvenimo patirties. Gyvendamas visuomenėje žmogus pažįsta gamtos ir visuomenės dėsnius, pažįsta pasaulį ir vadovaudamasis praktika gali numatyti, kokių padarinių sukels koks poelgis. Iš gyvenimo praktikos žmogus gali numatyti, kokių padarinių gali sukelti smūgis peiliu į krūtinę ar koja į galvą.“⁵⁴ V. Piesliakas taip pat pažymi, kad žmogus negali numatyti visų padarinių, todėl negalima asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn už bet kokius kilusius padarinius. Jo manymu, žmogus gali numatyti tik tokius savo veikos padarinius, kurie kyla iš būtinojo priežastinio ryšio. Būtinąjį priežastinį ryšį profesorius apibūdina kaip būdingą, dėsningą vidinį reiškinių ryšį, kuomet tam tikromis sąlygomis dominanti veika visada ar bent jau paprastai (daugeliu atvejų) sukelia tam tikrus pavojingus padarinius.⁵⁵

Ar galima inkriminuoti kaltininkui kilusius padarinius kaip padarytus tyčia, taigi apkaltinti jį nužudžius, nors jis teigs, kad suduodamas nukentėjusiajam smūgį peiliu į pilvą ar kumščiu į galvą negalvojo, kad savo poelgiu jį nužudysiąs. Pabrėžtina, kad kaltininkas ne visada duoda sąžiningus parodymus. Siekiant išvengti baudžiamosios atsakomybės už tyčinę nusikalstamą veiką, jis gali teigti, kad nieko nenumatė ir negalvojo. Neigdamas inkriminuojamų padarinių numatymą, kaltininkas visiškai nieko nepraranda, nes subjektyviųjų požymių neigimas nelaikomas neprisipažinimu ir neužkerta kelio taikyti BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytą atsakomybę lengvinančią aplinkybę. Išvada dėl kaltės formos ir turinio daroma vertinant objektyviuosius sudėties požymius ir jais remiantis. Nors kaltininko ir kitų asmenų parodymai ne mažiau svarbūs, tačiau „kaltininkas dažniausiai siekia sumenkinti savo kaltę, nurodydamas, kad neturėjo išankstinės tyčios ar tyčios apskritai, siekė lengvesnių padarinių negu tie, kurie kilo.“⁵⁶ *„Iš gyvenimo patirties normalaus protinio išsivystymo žmogus žino, kokius padarinius gali sukelti smūgis peiliu į gyvybiškai svarbias kūno dalis, t. y. numato, kad smūgis peiliu gali sukelti sveikatos sutrikdymus ar net mirtį. Taigi, šioje situacijoje ikiteisminio tyrimo pareigūnas, remdamasis bendrais pažinimo dėsniais, konstatuos sveikatos sutrikdymo ir mirties numatymą kaip sudedamąją tyčios dalį net ir tuo atveju, jei kaltininkas neigs numatęs mirtį.“*⁵⁷

⁵⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 347.

⁵⁵ Ten pat. P. 291.

⁵⁶ Piesliakas V. Kaltės turinio nustatymo problemos byloje dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 11.

⁵⁷ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 348.

2. 1. 3. Pavojingų padarinių norėjimas

Valinis momentas apibūdina asmens, padariusio pavojingą veiką, psichinį santykį su pavojingų padarinių kilimu. „Nusikalstamos veikos padarinių <...> realizavimo noras yra būdingas tik tiesioginei tyčiai.“⁵⁸ Pasak S. Bikelio (2007), tai yra svarbiausias požymis, skiriantis tiesioginę tyčią nuo netiesioginės bei neatsargumo. Tiesioginės tyčios valinis momentas BK 15 straipsnio 2 dalies 2 punkte apibūdinamas šiais žodžiais: „norėjo padarinių“. Tuo tarpu netiesioginės tyčios valinis momentas BK 15 straipsnio 3 dalyje jau yra išreikštas kitais žodžiais: „nenorėjo padarinių, tačiau sąmoningai leido jiems atsirasti“.

Kalbant apie tiesioginės tyčios valinį momentą, kiekvienoje byloje turi būti įrodinėjama, kad asmuo norėjo ne apskritai pavojingų padarinių, o BK numatytų. Pavyzdžiui, asmuo kaltinamas pasikėsiniu nužudyti, tai ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras turi įrodinėti, kad kaltininkas norėjo būtent atimti gyvybę kitam žmogui, tačiau jam to padaryti nepavyko dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių. Kaltininkai dažnai teigia nenorėję kilusių ir jiems inkriminuojamų padarinių, tačiau faktinės aplinkybės tokius jų parodymus dažniausiai paneigia, ypač kai kaltininkai nesiima jokių priemonių, kad atitinkamų padarinių nekiltų. Pasak V. Piesliako (2006), *„svarbiausia, kad žmogus veikdamas turėjo valios laisvę, galimybę rinktis iš kelių galimų elgesio variantų, ir asmens noras veikti ir sukelti pavojingus ir įstatyme numatytus padarinius išreikštas laisvai, be trukdymų. <...> Fizinė ar psichinė prievarta gali pašalinti žmogaus kaltę, jeigu ši prievarta esmingai apriboja ar visiškai išjungia valios laisvę ir nėra galimybės laisvai pasirinkti elgesio variantų ar pasirinkimo nėra. Tačiau galutinai atsakomybės klausimas sprendžiamas pagal būtinąjo reikalingumo taisykles.“*⁵⁹

Pavojingų padarinių norėjimas gali būti konkretinamas. Šiuo pagrindu tyčia skirstoma į apibrėžtą ir neapibrėžtą. Ar galima asmeniui inkriminuoti tyčinę nusikalstamą veiką, kuomet tyčia buvo neapibrėžta ir kaltininkas nenumatė įstatyme aprašytų padarinių? Manytina, kad normalios psichikos asmuo smurtaudamas negali negalvoti apie savo elgesio padarinius, netgi kai jis elgiasi impulsyviai. V. Piesliakas (2006) pateikia neapibrėžtos tyčios apibrėžimą: „Neapibrėžta tyčia yra tada, kai asmuo suvokia pavojingą daromos veikos pobūdį, numato pavojingų padarinių rūšį, jų nori, tačiau nedetalizuoja numatomų ir siekiamų padarinių kiekybinės išraiškos iki BK straipsnyje ar jo dalyje numatytų padarinių lygio, o siekia tik tam tikros rūšies padarinių.“⁶⁰ Kiti autoriai pateikia panašią neapibrėžtos tyčios sampratą: „Nekonkretizuota (neapibrėžta – aut.

⁵⁸ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 137.

⁵⁹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 355.

⁶⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 362.

past.) tyčia bus tada, kai kaltininkas suvokia savo nusikalstamos veikos pobūdį, numato pasekmes (padarinius – aut. past.), tačiau jų neindividualizuoja.“⁶¹

Tyčios klasifikavimas pagal jos apibrėžtumą turi praktinę reikšmę, nuo kurios priklauso veikos kvalifikavimo teisingumas. Neapibrėžtos tyčios atveju kaltininkas atsako tik už kilusius padarinius, kuomet apibrėžtos tyčios atveju veika kvalifikuojama pagal tyčios kryptingumą ne tik tada, kai tikslas pasiekiamas, bet ir kai nepasiekiamas. Pastaruoju atveju veika bus kvalifikuojama kaip pasikėsinimas padaryti suplanuotą nusikalstamą veiką.

*„A. B. nuteistas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir BK 129 straipsnio 1 dalį už tai, kad tyčia pasikėsino nužudyti L. N. Nuteistasis, siekdamas nužudyti nukentėjusįjį, pistoletu šovė į L. N., keturis kartus pataikydamas ir padarydamas jam šautinę žaizdą pakaušio kairėje pusėje, dvi šautines žaizdas krūtinės ląstoje, kiaušinę šautinę žaizdą dešinėje plaštakoje, tuo padarydamas nukentėjusiajam L. N. nesunkų sveikatos sutrikdymą.“*⁶² Sužalojimų skaičius, lokalizacija – krūtinės sritis, įrankis – pistoletas ir kitos nusikalstamos veikos aplinkybės parodo A. B. siekį nužudyti L. N., tačiau norimų padarinių nekilo dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių. Kadangi tyčia buvo apibrėžta, tai veika ir buvo kvalifikuota pagal tyčios kryptingumą, o ne pagal kilusius padarinius.

S. Bikelis (2007) siūlo tiek baudžiamajame įstatyme, tiek doktrinoje, apibūdinant tiesioginės tyčios valinį momentą, atsisakyti sąvokos „norėjo...“ ir ją pakeisti sąvoka „siekė...“, kuri yra konkretesnė ir ne tokia dviprasmiška (neturi tokio ryškaus emocinio atspalvio). Jo nuomone, toks pakeitimas tiesioginės tyčios formuluotei suteiktų daugiau aiškumo ir konkretumo. Doktrinoje būtų galima išvengti nereikalingų diskusijų dėl „noro“ sąvokos emocinio turinio ir teoriją apkraunančio „noro“ ir „sieki“ santykių aiškinimų.⁶³ Juozas Nocius (1998) dar anksčiau buvo išreiškęs poziciją, kad žodis „norėjo“ ne visada tinka tiesioginei tyčiai nusakyti. Jo manymu, galima situacija, kai asmuo, siekdamas nukentėjusiojo mirties, iš esmės jos nenori, bet dėl tam tikrų priežasčių yra priverstas taip veikti, siekia jos šantažuojamas, paveiktas grasinimų, kitų valios.⁶⁴ Enciklopediniame leidinyje „Namų advokatas“ (2002) yra pažymėta, jog „norimi yra ne tik padariniai, kurie asmeniui suteikia pasitenkinimą, bet ir tie, kurių atžvilgiu asmuo yra nusiteikęs neigiamai, tačiau jie jam reikalingi siekiant realizuoti nusikalstamą sumanymą.“⁶⁵ A. Milinio (2011) manymu, formuluotė „jų (padarinių – aut. past.)

⁶¹ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. - Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 208.

⁶² Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-403/2007.

⁶³ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje.: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 140.

⁶⁴ Nocius J. Nusikaltimai žmogui: mokomoji priemonė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998. P. 10.

⁶⁵ Praspietis J. ir kt. Namų advokatas: enciklopedinis leidinys. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 892.

norėjo“ yra ydinga, kadangi „noras (norėjimas) reiškia tam tikros pozityvios asmens valios pastangas, o neigiamas vidinis nusiteikimas turėtų būti traktuojamas kaip nenoras. <...> Atsižvelgiant į tai, tikslesnė būtų formuluotė – „siekiami padariniai“.⁶⁶

Mano manymu, į sąvoką „norėjo...“ reikėtų žvelgti be jokio emocinio atspalvio, o nusikalstamos veikos sudėties realizavimą vertinti kaip norimą tuomet, kai nusikalstamos veikos padarymas kaltininkui yra reikalingas kaip galutinis tikslas ar priemonė rezultatui pasiekti. Būtų neprotinga įvesti naują sąvoką „sieki...“ dar ir dėl to, kad doktrinoje jau seniai yra nusistovėjęs „norėjo...“ sąvokos tiesioginėje tyčioje aiškinimas, o kvalifikuojant veikas ši sąvoka taipogi problemų nekelia.

Netiesioginės tyčios valinis momentas išreiškiamas per nenorą baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių. Kitais žodžiais tariant, asmuo nesuinteresuotas, kad kiltų pavojingi padariniai, jis jų nenori (taip teigia savo parodymuose), tačiau nieko nedaro, kad tų padarinių neatsirastų. Pavojingi padariniai, kuriuos sukėlė netiesioginės tyčios kaltė, yra priverstiniai.⁶⁷ *„Asmuo neatsisako sumanyto poelgio ir pasirenka būtent tokį veikos būdą, laiką ir vietą, kai yra didelė tikimybė kilti pavojingiems padariniams. Jo nenoras padarinių nepagrįstas jokiais objektyviais reikšmingais veiksmais ar tikėjimu objektyviomis aplinkybėmis, kurios turėtų užkirsti kelią numatytiems padariniams atsirasti. Netiesioginės tyčios kaltė numato absoliutų abejingumą galimų padarinių atžvilgiu. Galimi objektyviai pavojingi padariniai kaltininko nejaudina ir kartu nesulaiko siekti pasirinkto tikslo – padaryti baudžiamajame įstatyme numatytą veiką.“*⁶⁸ Netiesioginės tyčios valinis momentas taip pat aiškinamas tiek Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ 5 punkte: „sąmoningas leidimas padariniams atsirasti netiesioginės tyčios atveju reiškia kaltininko abejingumą galimam kito žmogaus gyvybės atėmimui“⁶⁹, tiek teismų praktikoje.

*„E. T. nuteistas pagal BK 129 straipsnio 1 dalį už tai, kad dėl asmeninių nesutarimų ir pykčio dūrė peiliu M. M. į krūtinės sritį, tuo padarydamas krūtinės kairės pusės durtinę – pjautinę, kiauryminę žaizdą su širdiplėvės ir širdies abiejų skilvelių pažeidimais, dėl to, įvykus ūminiam vidiniam nukraujavimui, nukentėjęsysis mirė. Teismas nustatė, kad E. T. nužudė, veikdamas netiesiogine tyčia. Tai reiškia, jog durdamas peiliu M. M. į gyvybiškai svarbų organą – krūtinę, E. T. suvokė pavojingą savo nusikalstamos veikos pobūdį, numatė galimas pasekmes ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido joms atsirasti. **Sąmoningas leidimas pasekmėms atsirasti netiesioginės tyčios atveju reiškia kaltininko abejingumą galimam kito žmogaus***

⁶⁶ Milinis A. Baudžiamoji atsakomybė už nužudymą. – Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 314.

⁶⁷ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 357.

⁶⁸ Ten pat. P. 358.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

gyvybės atėmimui (aut. paryškinta ir pabrėžta). Nuteistasis apeliaciniame skunde prašė veiką perkvalifikuoti iš BK 129 straipsnio 1 dalies į BK 132 straipsnio 1 dalį. Apeliantas teigė, kad nenorėjo M. M. nužudyti, peilio griebėsi staiga ir tiesiogiai reaguodamas į neteisėtus nukentėjusiojo veiksmus. Nuteistojo manymu, jo veika nukentėjusiojo atžvilgiu nors ir pasireiškė netiesiogine tyčia, tačiau pasekmių - nukentėjusiojo mirties - atžvilgiu ji pasireiškė tik neatsargumo forma, nes šios pasekmės atsirado dėl jo neapdairumo, t. y. dėl nusikalstamo nerūpestingumo. Lietuvos apeliacinis teismas nuteistojo E. T. apeliacinį skundą atmetė ir konstatavo, kad nuteistojo veika teisingai kvalifikuota pagal BK 129 straipsnio 1 dalį.⁷⁰

2. 2. Kaltės turinio kriterijai nusikalstamame pasitikėjime

Nusikalstamas pasitikėjimas BK 16 straipsnio 2 dalyje yra apibrėžiamas taip: „Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo, jeigu jį padaręs asmuo numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti.“

Kaip matyti iš šio apibrėžimo, nusikalstamą pasitikėjimą, kaip neatsargios kaltės rūšį, apibūdina kitoks kaltininko psichinis santykis su veika ir padariniais, negu esant tyčinei kaltei. Šiame BK straipsnyje nieko nesakoma apie asmens psichinį santykį su veika, aprašomas tik pavojingų padarinių numatymas. Tačiau intelektualinis momentas apibūdina ne tik asmens psichinį santykį su padarinių kilimo galimybės numatymu, bet ir su daromos veikos pavojingo/rizikingo pobūdžio suvokimu. Todėl esant nusikalstamam pasitikėjimui tam tikras daromos veikos pavojingas pobūdis taip pat yra suvokiamas.

V. Piesliakas (2006) siūlo asmens psichinį santykį su daroma veika, esant nusikalstamam pasitikėjimui, išreikšti žodžiais: „asmuo suvokė daromos veikos rizikingą pobūdį“.⁷¹ Toks pat asmens psichinis santykis su veika esant nusikalstamam pasitikėjimui atskleidžiamas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ 26 punkte: „Esant nusikalstamam pasitikėjimui kaltininkas supranta, kad elgiasi rizikingai dėl kito žmogaus gyvybės.“⁷²

Kaltė dėl nusikalstamo pasitikėjimo dažnai pasireiškia vairuotojų elgesiu, kai jie pažeidžia Kelių eismo taisykles, važiuodami išgėrę ar viršydami saugų leistiną greitį, ir sukelia pavojingus padarinius. Vairuotojas supranta, kai pažeidžia Kelių eismo taisykles, tačiau nemano, jog daro

⁷⁰ Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-222/2005.

⁷¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 383.

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

nusikalstamą veiką, nes žino, kad Kelių eismo taisyklių pažeidimas objektyviai nėra nusikalstama veika, jei ji nesukelia pavojingų baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių.

„R. P. kaltinamas padaręs nusikaltimą, numatytą BK 281 straipsnio 1 dalyje už tai, kad padarė kelių transporto eismo saugumo taisyklių pažeidimą, dėl to įvyko eismo įvykis, dėl kurio buvo nesunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata. R. P. vairuodamas transporto priemonę nesilaikė visų būtinų atsargumo priemonių nekelti pavojaus kitų eismo dalyvių, kitų asmenų ar jų turto saugumui ir aplinkai, pasirinkdamas važiavimo greitį, neatsižvelgė į važiavimo sąlygas, ypač vietovės reljefą, kelio būklę, meteorologines sąlygas, taip pat eismo intensyvumą, kad galėtų sustabdyti transporto priemonę iki bet kurios iš anksto numatomos kliūties, nesulėtino greičio ir nesustojo, nors to reikėjo dėl susidariusių aplinkybių, bet lenkė ta pačia kryptimi važiuojantį krovininį vilkiką, kirsdamas siaurą ištisinę liniją, draudžiančią paženklintame kelio ruože važiuoti priešpriešine eismo juosta, išvažiavo į priešingos krypties eismo juostą ir susidūrė su priešinga kryptimi važiuoju automobiliu. Dėl to įvyko eismo įvykis, kurio metu buvo sužalotas automobilio vairuotojas V. M. Dėl juosmens stuburo I slankstelio lūžimo nukentėjusiajam buvo nesunkiai sutrikdyta sveikata. Kadangi padarytas nusikaltimas priskiriamas prie neatsargių nusikaltimų, kaltinamasis kaltę pripažino, su nukentėjusiuoju susitaikė, žalą atlygino, Varėnos rajono apylinkės teismas kaltinamąjį R. P. atleido nuo baudžiamosios atsakomybės.“⁷³

Suvokdamas, kad daro rizikingą veiką, asmuo numato padarinių kilimo galimybę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad aprašant asmens psichinį santykį su pavojingų padarinių numatymu, panaudota tokia pati formuluotė tiek esant tyčinei kaltei (BK 15 straipsnio 2 dalies 2 punktas), tiek nusikalstamam pasitikėjimui (BK 16 straipsnio 2 dalis). Tačiau kaip pažymi V. Piesliakas (2006), pavojingų padarinių numatymo pobūdis tyčinei ir neatsargiai kaltei iš esmės skiriasi, ir tai yra vienas iš būdų atriboti nusikalstamą pasitikėjimą nuo tyčios.⁷⁴ Padarinių kilimo galimybė esant tyčiai numatoma kaip neišvengiama arba labai tikėtina, o esant nusikalstamam pasitikėjimui - kaip labai mažai tikėtina.

Nusikalstamo pasitikėjimo valinis momentas baudžiamajame įstatyme nusakytas žodžiais: „lengvabūdiškai tikėjosi pavojingų padarinių išvengti“. Iš šio apibrėžimo matyti, kad kaltininkas pavojingų padarinių nenori, jis tiki, kad padarinių neatsiras. Kaip yra žinoma, netiesioginės tyčios atveju kaltininkas taipogi nenori pavojingų padarinių. Tačiau padarinių nenoras esant netiesioginei tyčiai ir nusikalstamam pasitikėjimui iš esmės skiriasi. Šis atribojimo klausimas bus aptartas kitame skyriuje. *„Taigi, atsiradus pavojingų padarinių ir norint inkriminuoti juos kaip*

⁷³ Varėnos rajono apylinkės teismo 2011 m. rugsėjo 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-137-200/2011.

⁷⁴ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 384.

*padarytus dėl nusikalstamo pasitikėjimo, reikia nustatyti, ar buvo tikėtasi išvengti padarinių, ar buvo kažkuo remiamasi. Ši informacija gaunama apklausus asmenį, sukėlusį pavojingus padarinius. Tas kažkas – būtinai objektyvus veiksnys. Veiksnių objektyvumas reiškia, kad ši aplinkybė ar veiksnys <...> yra pajėgus užkirsti kelią atsirasti pavojingiems padariniams.*⁷⁵

Kita vertus, „tikėjimas abstrakčiomis aplinkybėmis – sėkme, pranašystėmis ar pan., kurios neturi objektyvaus pagrindo ir negali užkirsti kelio atsirasti žalingiems padariniams, nelaikomas tikėjimu, kaip nusikalstamo pasitikėjimo kaltės elementu.“⁷⁶

„Pasitikėjimas yra lengvabūdiškas, jei kaltininkas netinkamai įvertino ar pervertino tas aplinkybes, kuriomis jis rėmėsi darydamas veiką,⁷⁷ ir tos aplinkybės negalėjo užkirsti kelią pavojingų padarinių atsiradimui. Būtent daromų apskaičiavimų ar tikėjimo lengvabūdiškumas ir yra esminis nusikalstamo pasitikėjimo, kaip neatsargios kaltės, požymis. „Asmuo pripažįstamas kaltas ne vien dėl rizikingo elgesio, pavojingų padarinių numatymo, bet dėl to, kad jis lengvabūdiškai pasitikėjo tam tikru veiksmu ir dėl to ėmėsi rizikingos veikos.“⁷⁸ Norint padaryti išvadą apie asmens pasitikėjimo lengvabūdiškumą, reikalinga įvertinti: kaip panašioje situacijoje elgtųsi kitas normalus asmuo. Jei kitas asmuo panašioje situacijoje nedrįstų remtis ta aplinkybe, kuria rėmėsi kaltininkas, nerizikuotų panašiai elgtis, galima daryti išvadą buvus lengvabūdišką pasitikėjimą. Ir atvirkščiai, jei kiti asmenys panašioje situacijoje taip pat remtųsi ta aplinkybe, kuria rėmėsi kaltininkas, tikėtusi, kad ji pajėgi panašioje situacijoje užkirsti kelią kilti pavojingiems padariniams, darytina išvada apie asmens apskaičiavimų, taigi ir jo poelgio apskritai nepriešingumą baudžiamajai teisei. Juk ne kiekviena rizika ir dėl jos kilę padariniai turi užtraukti baudžiamąją atsakomybę.⁷⁹

2. 3. Kaltės turinio kriterijai nusikalstamame nerūpestingume

Nusikalstamas nerūpestingumas apibrėžiamas BK 16 straipsnio 3 dalyje: „Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas dėl nusikalstamo nerūpestingumo, jeigu jį padaręs asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti.“ Iš šios formuluotės matyti, kad įstatymų leidėjas neaptarė asmens psichinio santykio su veika, kaip ir nusikalstamo pasitikėjimo atveju. Tačiau pasinaudojus loginį įstatymų aiškinimo būdą,

⁷⁵ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 386.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos baudžiamosiose bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

⁷⁷ Ten pat.

⁷⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 389.

⁷⁹ Ten pat. P. 389.

galima atskleisti nusikalstamo nerūpestingumo intelektualinį momentą. Skirtingai nuo visų kaltės formų, nusikalstamo nerūpestingumo atveju kaltininkas nenumato padarinių kilimo galimybės, akivaizdu, kad jis nesuvokia ir daromos veikos nei pavojingo, nei rizikingo pobūdžio. Nors asmuo suvokia savo poelgio faktinę pusę, tačiau jis nesuvokia visų reikšmingų daromos veikos aplinkybių, t. y. nesuvokia esminio momento, kad daroma socialiai žalinga veika.

„Nusikalstamo nerūpestingumo kaltės įstatyminė formuluotė ypatinga ir tuo, kad įstatyme neaprašytas valinis šios kaltės momentas – norėjo ar nenorėjo kaltininkas atsiradusių padarinių. <...> Be abejo, galima teigti, kad asmuo nenorėjo kilusių ir jam inkriminuojamų pavojingų padarinių. Tai logiškai išplauktų iš asmens psichinio santykio su veika ir padarinių numatymu turinio.“⁸⁰ Tačiau nusikalstamo nerūpestingumo atveju asmuo vis tiek pripažįstamas kaltu padaręs nusikalstamą veiką, kadangi įstatyme numatytas jo galėjimas ir turėjimas numatyti pavojingus padarinius. Pasak V. Piesliako (2006), asmuo iš esmės teismo apkaltinamas ne tik dėl to, kad jis turėjo ir galėjo numatyti pavojingus padarinius, bet ir todėl, jog turėjo ir galėjo suvokti daromos veikos pavojingumą ar rizikingumą ir tuo išvengti tokio poelgio. Nusikalstamo nerūpestingumo apibrėžime šis momentas visiškai neaptartas. Profesoriaus nuomone, „tikslesnė nusikalstamo nerūpestingumo valinio momento formuluotė būtų tokia: asmuo turėjo ir galėjo suvokti daromos veikos pavojingą ar rizikingą pobūdį ir numatyti įstatyme numatytų padarinių kilimą.“⁸¹

„Žodžiu „turėjo“ nusakytas objektyvus kaltės dėl nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus, kuris nurodo asmens pareigą suvokti daromos veikos pavojingumą ar rizikingumą, pareigą būti atidžiam. Taigi, norint pripažinti asmens veiką padarytą dėl nusikalstamo nerūpestingumo, būtina nustatyti, kad asmuo pažeidė savo pareigą būti dėmesingu, atidžiu, atliekant tam tikrą darbą. <...> Jei asmuo neturi pareigos elgtis atidžiai, rūpestingai, ši kaltė jam negali būti inkriminuota.“⁸² Asmens pareiga būti dėmesingu, atidžiu gali būti siejama su darbo funkcijomis, specifinio užsiėmimo pobūdžiu, bendraisiais norminiais teisės aktais. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymo 33 straipsnio 1 dalies 1 punktas įpareigoja kiekvieną darbuotoją naudoti darbo priemones pagal darbo priemonių dokumentuose, darbuotojų saugos ir sveikatos instrukcijose nurodytus jų saugaus naudojimo reikalavimus.⁸³ Jei asmuo nepaiso instrukcijose nurodytų saugaus darbo priemonės naudojimo reikalavimų, jis nusižengia savo pareigai būti atidžiam ir veikti pagal nustatytas taisykles.

⁸⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 392.

⁸¹ Ten pat. P. 393.

⁸² Ten pat. P. 393.

⁸³ Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas // Valstybės žinios, 2003. Nr. 70-3170.

„R. B. nuteistas pagal BK 137 straipsnio 3 dalį už tai, kad dėl neatsargumo sunkiai sutrikdė nukentėjusiosios E. L. sveikatą ir ją susargdino. Baigiantis medžioklei, bagažinėje išardydamas medžioklinį šautuvą, R. B. pažeidė teisės aktų nustatytas specialias elgesio saugumo taisykles (aut. paryškinta ir pabrėžta): pažeisdamas Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių (toliau – Medžioklės taisyklės) XI dalies 72 punktą, prieš išlipdamas iš bokštelio, neišėmė šovinių iš medžioklinio šautuvo vamzdžių; pažeisdamas Medžioklės taisyklių XI dalies 64 punktą, R. B. nešė medžioklinį šautuvą su šoviniais vamzdyje, nenuleidęs mušamojo mechanizmo ardė medžioklinį šautuvą su šoviniais vamzdyje, t. y. nuleisdamas mušamąjį gaidukinį mechanizmą, jį prilaikydamas lėtam nuleidimui pirštu ir spausdamas tuo pačiu metu nuleistuką, nusprūdus pirštui nuo gaidukinio mechanizmo, iššovė, o šovinio grankulkės kliudė automobilio galinėje sėdynėje sėdėjusią nukentėjusiąją E. L., taip padarė jai sunkų sveikatos sutrikdymą.“⁸⁴ Kaip matyti iš šios baudžiamosios bylos aplinkybių, asmuo nepaisė Medžioklės Lietuvos Respublikos teritorijoje taisyklių, nebuvo atidus elgdamasis su ginklu, kas sąlygojo pavojingų padarinių kilimą, nors šių padarinių nuteistasis ir nenorėjo.

Tačiau objektyvaus kriterijaus nepakanka, norint pripažinti asmenį nusikalstamai nerūpestingai sukėlus pavojingų padarinių. „Pagal įstatymą reikalaujama nustatyti ir subjektyvų kaltės kriterijų: asmens, turinčio pareigą, realią galimybę suvokti pavojingą daromos veikos pobūdį, numatyti padarinius ir taip atsisakyti poelgio ir išvengti pavojingų padarinių atsiradimo. <...> Nustatant subjektyvų šios kaltės kriterijų, išsiaiškinama, ar konkretus asmuo, sukėlęs pavojingų padarinių, pagal savo individualias savybes, kvalifikaciją, vidinę būseną, situacijos ypatumus galėjo konkrečioje situacijoje suprasti socialinę daromo poelgio reikšmę ir išvengti pavojingų padarinių.“⁸⁵

„L. K. Š. buvo kaltinamas nusikalstamos veikos, numatytos BK 132 straipsnio 1 dalyje, padarymu už tai, kad dirbdamas su sklandytuvų autokeltu ir palaikydamas radijo ryšį su ore esančiu H. G., leido pastarajam atlikti „touch&go“ manevrą ir tuo pačiu metu autokeltu pagalba, metaliniu trosu pradėjo kelti kitą sklandytuvą, nors žinojo, kad šio sklandytuvo pakėlimo trajektorija kerta kilimo – tūpimo tako, ant kurio tuo pačiu metu lėktuvo pilotas H. G. pradėjo daryti „touch&go“ manevrą, trajektoriją, ko pasekoje H. G. pilotuojamas lėktuvas susidūrė su krentančiu po sklandytuvo atsikabinimo autokeltu trosu, kuris nupjovė dešinįjį lėktuvo sparną ir lėktuvas nukrito, o lėktuvo pilotas H. G. įvykio vietoje mirė, taip neatsargiai L. K. Š. atėmė gyvybę H. G. Kauno apygardos teismo teisėjų kolegijos nuomone, pirmos instancijos teismas išsamiai ir nešališkai išnagrinėjo visas bylos aplinkybes, ištyrė įrodymus ir pagrįstai

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2011.

⁸⁵ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 394.

konstatavo, kad byloje nėra duomenų leidžiančių pagrįstai pripažinti, jog L. K. Š. kaltas dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 132 straipsnio 1 dalyje, padarymo. Jei asmuo darydamas veiką nesuprato, kad kelia pavojų kito žmogaus gyvybei, nenumatė šių padarinių ir neturėjo ar negalėjo jų numatyti arba numatė tokius padarinius, bet jų nenorėdamas ėmėsi atsargumo priemonių, kad išvengtų kito žmogaus mirties, tačiau ji įvyko dėl aplinkybių, nepriklausančių nuo kaltininko valios, tokia veika laikoma įvykiu (kazusu), ir asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn dėl kilusių padarinių. Teismas pripažino, kad **L. K. Š. nenumatė, kad jo veika gali atimti kitam asmeniui gyvybę ir pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes neturėjo ir negalėjo numatyti nukentėjusiojo H. G. žūtį** (aut. pabrėžta ir paryškinta).⁸⁶ Šioje baudžiamajoje byloje buvo susidurta su kazusu, tokiu teisiniu reiškiniu, kuomet asmens veikoje nebuvo nei tyčinės, nei neatsargios kaltės, įtvirtintos BK 15 ir 16 straipsniuose. „Kazusas – tai baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių sukėlimas be kaltės.“⁸⁷ Nustačius tokį psichinį santykį su daroma pavojinga veika ir kilusiais padariniais, pripažįstama, kad nėra nusikalstamos veikos sudėties.

⁸⁶ Kauno apygardos teismo 2011 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-646-133/2011.

⁸⁷ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 409.

3. NEAPIBRĖŽTOS TYČIOS SANTYKIS SU KITOMIS TYČIOS RŪŠIMIS

BK 15 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad „nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra tyčinis, jeigu jis padarytas tiesiogine ar netiesiogine tyčia.“ Lietuvos teismų praktikoje egzistuoja ir kitas, kitais kriterijais besiremiantis, tyčios skirstymas į apibrėžtą ir neapibrėžtą. Šiai klasifikacijai teikiama didelė reikšmė, atsižvelgiant į tai, ar teismas nustato apibrėžtą ar neapibrėžtą tyčią, iš esmės skiriasi kaltininko padarytos veikos kvalifikavimo principai.⁸⁸

3. 1. Neapibrėžtos ir alternatyvios tyčios santykis

Dalis baudžiamosios teisės mokslininkų, kaip V. Piesliakas, S. Bikelis, A. Milinis, G. Zlobinas (Г. Злобин), A. Nikiforovas (А. Никифоров), laikosi nuomonės, kad neapibrėžta ir alternatyvi tyčia yra tapačios sąvokos ir jų skyrimas yra dirbtinis. Kiti baudžiamosios teisės mokslininkai: G. Kiškis, N. F. Kuznecovas (Н. Ф. Кузнецовой), I. M. Težkovas (И. М. Тяжковой), neapibrėžtą ir alternatyvią tyčią laiko skirtingais dalykais. Jų manymu, alternatyvi tyčia yra apibrėžtos tyčios porūšis. Pasak S. Bikelio (2008), terminas „neapibrėžta tyčia“ nėra tiksli teisinė sąvoka ir kad tiksliau būtų vartoti „alternatyvios tyčios“ sąvoką. Mokslininko nuomone, „asmens suvokimas ir siekis psichologiniu požiūriu gal ir gali būti neapibrėžti, bet baudžiamojoje teisėje tyčia neapibrėžta negali būti, nes ją apibrėžia baudžiamajame įstatyme numatyti nusikalstamų veikų sudėčių objektyvieji požymiai.“⁸⁹

Pateiktinas baudžiamosios bylos pavyzdys, kuomet kaltininkas veikė neapibrėžta tyčia. „V. K. nuteistas pagal BK 138 straipsnio 1 dalį už tai, veikdamas kartu su T. A., A. O., vairuojamu automobiliu prie kelkraščio prirėmus nukentėjusiojo R. T. vairuojamą automobilį, išlipusiam iš automobilio nukentėjusiajam sudavė ne mažiau kaip po du smūgius rankomis ir kojomis į galvą, krūtinę, nugarą, taip dėl apatinio žandikaulio lūžio padarydami jam nesunkų sveikatos sutrikdymą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad V. K., mušdamas nukentėjusįjį kartu su kitais nuteistaisiais, suvokė veikos pavojingumą, galimybę atsirasti įvairiems pavojingos veikos padariniams, tačiau jų savo sąmonėje nedetalizavo (aut. paryškinta ir pabrėžta), t. y. jį tenkino bet koks nukentėjusiojo sužalojimo sunkumo laipsnis (neapibrėžta tyčia), todėl pagrįstai pripažintas atsakingu už atsiradusius padarinius.“⁹⁰ Laikantis S. Bikelio (2008) pozicijos, V. K. tyčios turinys ir jo poelgio padariniai būtų vertintini kaip alternatyvūs, o

⁸⁸ Bikelis S. Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė // Jurisprudencija, 2008. T. 11(113). P. 27.

⁸⁹ Ten pat. P. 29.

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-229/2008.

ne kaip neapibrėžti, kadangi vienu metu siekiama padaryti ar sąmoningai leidžiama atsirasti sunkiam sveikatos sutrikdymui, nesunkiam sveikatos sutrikdymui ir (arba) nežymiam sveikatos sutrikdymui.

V. Piesliakas (2009) laikosi panašios nuomonės. Profesoriaus teigimu, „neapibrėžta tyčia visai nereiškia, kad asmuo padarinius numato itin abstrakčiai. Viskas priklauso nuo situacijos, panaudotų įrankių, veikų (smūgių) skaičiaus. <...> Tyčios neapibrėžtumas gali pasireikšti ir tuo, kad asmuo suvokia savo veikos pavojingumą dviem panašioms vertybėms: sveikatai ir gyvybei ir numato, kad žmogų gali ir sužaloti, bet gali ir nužudyti.“⁹¹ Pavyzdžiui, *„peilio panaudojimas, suduodant smūgius į krūtinę ar į kitas gyvybei svarbias vietas, reiškia, kad asmuo suvokia, kad jo veika pavojinga kito žmogaus sveikatai, bet normalaus išsivystymo žmogus suvokia, kad smūgiai peiliu į krūtinės sritį pavojingi ne tik žmogaus sveikatai, bet ir gyvybei. Taigi, net ir nedetalizuodamas galimų padarinių ir neigdamas norą atimti gyvybę, jis gyvybės atėmimą numato kaip vieną iš alternatyvų.“*⁹²

Pritačiau tų mokslininkų nuomonei, kurie tapatina neapibrėžtą ir alternatyvią tyčią. Abejais atvejais normalaus išsivystymo žmogus, darydamas pavojingą veiką, kažkokius padarinius visada numato, tik jis tiksliai nežino, kurie iš jų tikrai kils. Tų padarinių nedetalizavimas iki atitinkamo BK straipsnio reiškia, kad asmens tyčia buvo neapibrėžta (alternatyvi).

3. 2. Neapibrėžtos ir tiesioginės apibrėžtos tyčios santykis

Klausimas dėl tyčios apibrėžtumo kyla todėl, kad BK atsakomybė už pasikėsinimą į vieną baudžiamojo įstatymo saugomą vertybę yra diferencijuojama, atsižvelgiant į padarinių sunkumą. Šis klausimas itin aktualus nusikaltimų nuosavybei bei nusikaltimų žmogui bylose. Pavyzdžiui, įstatymų leidėjas atsakomybę už sveikatos sutrikdymą diferencijuoja, atsižvelgdamas į padaryto sveikatos sutrikdymo sunkumą (BK 135 straipsnis – sunkus sveikatos sutrikdymas, BK 138 straipsnis – nesunkus sveikatos sutrikdymas, BK 140 straipsnis – fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas). Jeigu bus pripažinta, kad kaltininkas veikė neapibrėžta tyčia, jis atsakys tik už kilusius padarinius (bus taikoma kvalifikavimo pagal kilusius padarinius taisyklė). Tuo tarpu apibrėžtos tyčios atveju nusikalstama veika kvalifikuojama pagal kaltininko tyčios kryptingumą.

⁹¹ Piesliakas V. Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 11.

⁹² Ten pat. P. 12.

Kaip teigia V. Piesliakas (2006), „neapibrėžta tyčia yra tiesioginės tyčios atmaina.“⁹³ Tad neapibrėžtos tyčios atveju kaltininkas veikia, turėdamas kelias tiesiogines tyčias.⁹⁴ Pavyzdžiui, asmuo, šaudamas į nukentėjusįjį, gali turėti tiesioginę tyčią sunkiai sutrikdyti jo sveikatą ir tiesioginę tyčią nužudyti. Kaltininkui nesvarbu, kurie iš šių padarinių kils: jis nori abiejų padarinių. Kita vertus tokia veika nepaneigia ir apibrėžtos tyčios galimybes. Aišku, kaltininkas duodamas parodymus teigs, kad nužudyti nenorėjo, tikėjosi kitokių padarinių. Tokiu atveju reikia eiti ne lengviausiu keliu ir kvalifikuoti veiką pagal kilusius padarinius, o siekti nustatyti tikrąją kaltės turinį, atsižvelgiant į smūgių lokalizaciją, intensyvumą, jų skaičių, panaudotus įrankius, kurie galėjo ne tik žmogų sužaloti, bet ir atimti jam gyvybę. Šios aplinkybės gali leisti padaryti išvadą, kad kaltininkas veikė turėdamas apibrėžtą tyčią nužudyti.

S. Bikelis (2008) įžvelgia problemą, kuomet „*esant neapibrėžtai tyčiai ir nekilus sunkiems padariniams, tyčia padaryti mažiau pavojingą nusikalstamą veiką tarsi neutralizuoja į sunkesnę nusikalstamą veiką nukreiptą tyčią ir galiausiai nusikalstamos veikos kvalifikacijoje (kvalifikavime – aut. past.) atsispindi tik į faktiškai nukreiptus padarinius nukreipta tyčia.*“⁹⁵ Pateiktinas baudžiamosios bylos pavyzdys, atspindintis šią problemą.

„*Pirmos instancijos teismas O. D. nuteisė už sunkų sveikatos sutrikdymą pagal BK 135 straipsnio 1 dalį už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, turėdamas tikslą atkeršyti V. A. už išsakytus jam įžeidimus, peiliu ne mažiau kaip tris kartus tyčia dūrė nukentėjusiajam V. A. į krūtinės ląstos kairę pusę ir nugarą, padarydamas durtinę – pjautinę kiaurinę žaizdą. Tęsdamas savo nusikalstamus veiksmus O. D. bandė peiliu perrėžti V. A. kaklą, bet nusikaltimo nebaigė, nes D. K. atėmė iš jo peilį.*“⁹⁶ Nors O. D. buvo pateiktas kaltinimas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 129 straipsnio 1 dalį už pasikėsina nužudyti V. A., pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu O. D. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 135 straipsnio 1 dalį. Teismas konstatavo, jog nenustatyta, kad O. D. jam inkriminuoto nusikaltimo nebaigė dėl nuo jo valios nepriklausančių aplinkybių, todėl veiką perkvalifikavo pagal kilusius padarinius ir nuteisė O. D. pagal BK 135 straipsnio 1 dalį. Apeliacine tvarka išnagrinėjus baudžiamąją bylą, nuosprendis liko nepakeistas. Nei pirmosios instancijos teismas, nei Lietuvos apeliacinis teismas nepasisakė dėl tyčios rūšies, tačiau iš nusikalstamos veikos kvalifikavimo darytina išvada, kad teismai pripažino O. D. veikiant tiesiogine neapibrėžta tyčia.

Pasak S. Bikelio (2008), „*kvalifikavimo pagal kilusius padarinius taisyklei įsigalėti reikšmės turėjo praktiniai sumetimai – kur kas paprasčiau nusikalstamas veikas kvalifikuoti*

⁹³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 371.

⁹⁴ Bikelis S. Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė // Jurisprudencija, 2008. T. 11(113). P. 30.

⁹⁵ Ten pat. P. 31.

⁹⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5/2009.

*pagal kilusius padarinius nei pagal kaltininko tyčios turinį. <...> Jo nuomone, neapibrėžtos tyčios atveju nusikalstama veika turi būti kvalifikuojama ne pagal faktiškai kilusius padarinius, bet kaip sunkiausias nusikaltimas, kokį apėmė kaltininko tyčia.*⁹⁷ V. Piesliakas (2009) taip pat pritaria S. Bikelio požiūriui: „Esant tokiai alternatyviai (neapibrėžtai – aut. past.) tyčiai, kai suvokimas ir numatymas apima kelias vertybes, iš kurių viena mažiau ginama, o kita daugiau, asmens veiką reikia kvalifikuoti ne pagal kilusius padarinius, o kaip pasikėsinimą į labiausiai saugomą vertybę.“⁹⁸ S. Bikelis (2008) siūlo atsisakyti tyčios skirstymo į apibrėžtą ir alternatyvią (neapibrėžtą), kadangi abejoms tyčios rūšims būtų taikomos tokios pačios kvalifikavimo taisyklės. Jo manymu, nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagal kilusius padarinius taisyklė turėtų būti taikoma tik neatsargių nusikaltimų atvejais.⁹⁹

Pritartina, kad kvalifikavimas pagal kilusius padarinius, ypač tuomet, kai padariniai menki ar visai nekykla, visiškai neatitinka tyčinio nusikaltimo pavojingumo. Tačiau problema yra ne kvalifikavimo taisyklėje, kad neapibrėžtos tyčios atveju nusikalstama veika kvalifikuojama pagal kilusius padarinius, o tame, kad veika nepagrįstai pripažinta, kaip padaryta neapibrėžta tyčia. „Asmens suvokimo ir numatymo ribos priklauso nuo daugelio dalykų, bet lemiamą reikšmę asmens suvokimui ir numatymui turi nusikalstamos veikos intensyvumas ir padarymo metu panaudotos priemonės.“¹⁰⁰ O. D. nusikaltimą padarė sąmoningai, apsvaigęs nuo alkoholio, turėdamas tikslą atkeršyti V. A. už išsakytus jam įžeidimus, panaudodamas pavojingą gyvybei įrankį – peilį, smurtaudamas į krūtinės ląstą ir nugarą – itin pažeidžiamas ir svarbias žmogaus kūno dalis, bandydamas dar ir perrėžti V. A. kaklą. Taigi, tiek žalojimo įrankis – peilis, tiek smūgių lokalizacija rodo asmens tyčią nužudyti. Kadangi norimi padariniai nekilo dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių, veika turėjo būti kvalifikuota kaip pasikėsinimas nužudyti pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir BK 129 straipsnio 1 dalį.

S. Bikelio siūlymas atsisakyti tyčios skirstymo į apibrėžtą ir neapibrėžtą, manytina, sukeltų daug painiavos nusikalstamų veikų kvalifikavime. Kaip jau buvo minėta anksčiau, BK specialiosios dalies straipsniuose baudžiamoji atsakomybė dažnai nustatoma ne apskritai už tam tikros rūšies padarinius, o ji diferencijuojama. „*BK nėra straipsnio, kuris numatytų atsakomybę už vagystę ar sukčiavimą apskritai. Atsakomybė diferencijuojama atsižvelgiant į pagrobto turto vertę. Yra smulkus turto pagrobimas, nedidelės vertės turto pagrobimas, didelės vertės turto pagrobimas. Atsakomybė už šiuos pagrobimus numatyta skirtinguose BK straipsniuose ar jų*

⁹⁷ Bikelis S. Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė // Jurisprudencija, 2008. T. 11(113). P. 31.

⁹⁸ Piesliakas V. Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 13.

⁹⁹ Bikelis S. Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė // Jurisprudencija, 2008. T. 11(113). P. 32.

¹⁰⁰ Piesliakas V. Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 12.

*dalyse arba net skirtinguose kodeksuose.*¹⁰¹ Atsakomybė už sveikatos sutrikdymą taip pat diferencijuojama pagal sveikatos sutrikdymo laipsnį, numatomos atskiros sunkaus, nesunkaus ir nežymaus sveikatos sutrikdymo nusikaltimų sudėtys. Asmuo, vogdamas iš buto, apiplėšdamas kitą žmogų, kišenvagiaudamas ar dalyvaudamas muštynėse dažnai veikia, neturėdamas apibrėžtos tyčios. Todėl tyčios skirstymo į apibrėžtą ir neapibrėžtą atsisakymas nepagrįstai apsunkintų kaltininko padėtį, jeigu jo nusikalstama veika būtų kvalifikuojama kaip sunkiausias nusikaltimas, kokį apėmė kaltininko tyčia.

Pavyzdžiui, muštynių metu asmuo suduoda kitam asmeniui keletą smūgių ranka į galvos sritį, kas sukėlė nukentėjusiajam nežymų sveikatos sutrikdymą. Duodamas parodymus asmuo teigė, nenorėjęs sunkiai sutrikdyti nukentėjusiojo sveikatą, norėjęs tik pagąsdinti. Kaip turėtų būti vertintina kaltininko nusikalstama veika? Neatsisakius tyčios skirstymo į apibrėžtą ir neapibrėžtą, kaltininko veika būtų kvalifikuojama pagal kilusius padarinius ir atitiktų BK 140 straipsnį (Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas). Tačiau nesant tokio tyčios skirstymo, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas gali padaryti išvadą, kad smūgiavimas į galvą, kaip į gyvybiškai svarbų organą, apima ne tik kaltininko tyčią sunkiai sutrikdyti nukentėjusiojo sveikatą, bet ir tyčią atimti gyvybę, todėl kaltininko veika galimai bus kvalifikuota kaip pasikėsinimas padaryti sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 22 straipsnio 1 dalis ir 135 straipsnio 1 dalis) ar pasikėsinimas nužudyti (BK 22 straipsnio 1 dalis ir 129 straipsnio 1 dalis). Mano manymu, toks nusikalstamos veikos kvalifikavimas, kuomet tik nežymiai sutrikdyta asmens sveikata, neatitiktų teismų praktikoje nusistovėjusios baudžiamosios atsakomybės sampratos, pažeistų proporcingumo, o kartu ir teisingumo principus. Netgi tam tikri BK straipsniai ar jų dalys (pavyzdžiui, BK 140 straipsnis, 178 straipsnio 4 dalis) gali tapti mirusiomis normomis, atsisakius tyčios skirstymo į apibrėžtą ir neapibrėžtą, nes būtų įžvelgiama galimybė, kad kaltininkas norėjo sunkiau sutrikdyti nukentėjusiojo sveikatą arba daugiau pavogti turto, negu kilę pavojingi padariniai parodė.

A. Milinis (2011) laikosi nuomonės, kad tyčios diferencijavimas pagal kaltininko numatomų nusikalstamų padarinių konkretizavimo laipsnį yra būtinas ir turi didelę reikšmę veikos kvalifikavimui. Pasak mokslininko, apibrėžtos ir neapibrėžtos tyčios rūšių nustatymas leidžia išvengti nužudymo kvalifikavimo klaidų baudžiamųjų įstatymų taikymo praktikoje. A. Milinio teigimu, toks tyčios skirstymas itin aktualus, atribojant pasikėsinimą nužudyti nuo tyčinio sveikatos sutrikdymo, kaip pavartoto smurto padarinių.¹⁰²

¹⁰¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 360.

¹⁰² Milinis A. Baudžiamoji atsakomybė už nužudymą. – Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 323.

Paminėtina, kad tyčios skirstymas į apibrėžtą ir neapibrėžtą yra labai svarbus bausmės individualizavimui. BK 54 straipsnio 2 dalies 2 punkte įtvirtinta, kad „skirdamas bausmę, teismas atsižvelgia į nusikalstamos veikos kaltės formą ir rūšį.“ „Ši įstatymo nuostata <...> teismų praktikoje suprantama kaip imperatyvas nustatyti, kokia kaltės forma (tyčia ar neatsargumu) ir konkrečios formos rūšimi (tiesiogine ar netiesiogine, apibrėžta ar neapibrėžta, <...> nusikalstamu pasitikėjimu ar nusikalstamu nerūpestingumu) padaryta nusikalstama veika.“¹⁰³ Apibrėžta tyčia padaryta nusikalstama veika yra didesnio pavojingumo (pavyzdžiui, apibrėžta tyčia padarytas nužudymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas), kadangi asmuo veikia turėdamas konkretų tikslą, siekdamas konkrečių padarinių. Tokios pat pozicijos laikosi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris 2008 m. gegužės 16 d. nutartimi patvirtintoje „Teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus apžvalgoje“ skelbia, kad „teismų praktikoje didesnio pavojingumo laipsnio paprastai laikomas toks nužudymas, kuris padaromas <...> tiesiogine apibrėžta tyčia.“¹⁰⁴ Pritartina teismų praktikai, kuomet asmeniui skiriama griežtesnė bausmė už tiesiogine apibrėžta tyčia padarytą nužudymą ar sveikatos sutrikdymą nei už netiesiogine tyčia padarytas veikas. Todėl atsisakius tyčios skirstymo į apibrėžtą ir neapibrėžtą, teismai nebesivadovautų vienu iš kriterijų, leidžiančių asmeniui skirti griežtesnę bausmę, jei jis veikė apibrėžta tyčia ir švelnesnę bausmę – jam veikiant neapibrėžta tyčia.

3. 2. 1. Nusikaltimų, įvykdomų panaudojant įvairius įrankius, kvalifikavimas

Žalojant kitą žmogų neretai panaudojami įvairūs įrankiai (peilis, kirvis, lazda, šautuvas), suduodant į gyvybiškai svarbias kūno vietas. Šie įrankiai patys savaime kelia pavojų ne tik žmogaus sveikatai, bet ir gyvybei. Tačiau pasitaiko atvejų, kad sunkiausi padariniai nekylo – neatimama žmogaus gyvybė. Kaip teismai turėtų kvalifikuoti tokias nusikalstamas veikas, kuomet panaudojami pavojingi kito žmogaus gyvybei įrankiai, ar kaip pasikėsinimas nužudyti, ar kaip įvairaus laipsnio sveikatos sutrikdymas?

Štai keletas teismų praktikos pavyzdžių. „*M. V. nuteistas pagal BK 135 straipsnio 1 dalį už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, iš asmeninių paskatų tyčia smogė vieną kartą peiliu K. B. į nugaros kairiąją pusę, padarydamas jam durtinę pjautinę žaizdą krūtinės ląstoje su kairio plaučio, pilvaplėvės sužalojimu, kraujo susikaupimu pilvo ertmėje, taip sunkiai sutrikdydamas nukentėjusiajam K. B. sveikatą.*“¹⁰⁵ Pirmosios instancijos teismas nuteisė M. V. laisvės atėmimu

¹⁰³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. nutarties „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54-64 straipsniai) apžvalga“ 4 punktas. // Teismų praktika, 2007. Nr. 27.

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės 16 d. nutartis „Teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus (Baudžiamojo kodekso 129 straipsnis) apžvalga“ // Teismų praktika, 2008. Nr. 28.

¹⁰⁵ Šiaulių apygardos teismo 2011 m. balandžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-190-135/2011.

2 metams. Apeliacine tvarka išnagrinėjus baudžiamąją bylą, nuosprendis pakeistas, paskiriant M. V. laisvės apribojimą 2 metams, įpareigojant pradėti dirbti arba užsiregistruoti darbo biržoje bei nuo 22.00 val. iki 06.00 val. būti namuose.

Kitoje byloje „A. L. nuteistas pagal BK 135 straipsnio 1 dalį už tai, kad apsvaigęs nuo alkoholio, po konflikto su V. K., šiam užmigus, tyčia peiliu dūrė vieną kartą į pilvą ir vieną kartą į krūtinę, padarė nukentėjusiajam V. K. kiauryminius krūtinės ir pilvo sienelių sužalojimus su vidaus organų pažeidimu, tai sukėlė nukentėjusiajam sunkų sveikatos sutrikdymą.“¹⁰⁶ Pirmosios instancijos teismas nuteisė A. L. laisvės atėmimu 3 metams 6 mėnesiams. V. K. prašė perkvalifikuoti A. L. veiką į pasikėsinimą nužudyti, tačiau tiek apeliacinis, tiek kasacinis skundai buvo atmesti.

Trečioje byloje „R. S. nuteistas pagal BK 22 straipsnio 1 dalį ir 129 straipsnio 1 dalį už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, po asmeninio konflikto su nukentėjusiuoju V. K. tyčia virtuviniu peiliu du kartus smogė ant lovos gulinčiam V. K. į gyvybiškai svarbią kūno dalį – krūtinės dešinę pusę, tuo padarydamas durtines pjautines žaizdas krūtinės dešinėje pusėje, kepenų sužalojimą ir kraujo susikaupimą pilvaplėvės ertmėje, t. y. sunkų sveikatos sutrikdymą pavojingą gyvybei, tačiau savo nusikalstamos veikos nebaigė dėl priežasčių nepriklausančių nuo jo valios, nes nukentėjusysis jį nustūmęs iš kambario pabėgo, t. y. tyčia pasikėsino nužudyti V. K.“¹⁰⁷ Pirmosios instancijos teismas nuteisė R. S. laisvės atėmimu 5 metams. Nuteistojo R. S. gynėja apeliaciniu skundu prašė perkvalifikuoti R. S. nusikalstamą veiką iš BK 22 straipsnio 1 dalies ir 129 straipsnio 1 dalies į BK 135 straipsnio 1 dalį, tačiau apeliacinis skundas buvo atmestas.

Iš šių pateiktų baudžiamųjų bylų pavyzdžių matyti, kad išoriškai panašios veikos teismų įvertintos nevienodai: vienais atvejais – kaip sveikatos sutrikdymas, kitais – kaip pasikėsinimas nužudyti. Nevienodą nusikalstamų veikų kvalifikavimą galima būtų paaiškinti tuo, kad teismai kaip pagrindą ėmė kilusius padarinius, mažiausiai atsižvelgdami į kaltės formą ir turinį. Išvada dėl kaltės formos ir turinio daroma, vertinant objektyviusius sudėties požymius ir jais remiantis. Be abejo, labai svarbūs yra ir kaltininko bei kitų asmenų parodymai. Tačiau tiesa ir tai, kad kaltininkas dažniausiai stengiasi sumenkinti savo kaltę nurodydamas, kad neturėjo išankstinės tyčios ar tyčios apskritai, siekė lengvesnių padarinių negu tie, kurie kilo.¹⁰⁸ Teismai, kvalifikuodami veikas, ne visada atsižvelgia į panaudotus įrankius, smūgių lokalizaciją, jų skaičių, veikos padarymo motyvus. „Tik taip galima paaiškinti atvejus, kuomet kelis kartus dūrus peiliu nukentėjusiajam į krūtinės sritį, padarant durtines - pjautines žaizdas, nukentėjusiajam

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2007.

¹⁰⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-323/2006.

¹⁰⁸ Piesliakas V. Ką galima vadinti žudiku? // Justitia, 2010, Nr. 1 (73). P. 37.

*išgyvenus, tačiau sunkiai sutrukdžius sveikatą, veika kvalifikuojama ne kaip pasikėsinimas nužudyti, o tik kaip tyčinis sunkus sveikatos sutrikdymas. Paprastai teismai tokį savo sprendimą motyvuoja kaltininko neapibrėžta tyčia, o esant šiai tyčios rūšiai, veika kvalifikuojama pagal kilusius padarinius.*¹⁰⁹

V. Piesliako (2010) teigimu, „peilio panaudojimas, suduodant smūgius į krūtinę ar kitas gyvybei svarias vietas, reiškia, kad asmuo suvokia, kad jo veika pavojinga kito žmogaus sveikatai, tačiau normalaus išsivystymo žmogus suvokia, kad smūgiai peiliu į kaklo, krūtinės ar pilvo sritį pavojingi ne tik žmogaus sveikatai, bet ir gyvybei.“¹¹⁰ Pažymėtina, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nutarimo „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ 6 punkte įvardijo padaryto nusikaltimo aplinkybes, į kurias reikėtų atsižvelgti, sprendžiant kaltininko tyčios turinį: nusikaltimo padarymo įrankiai, būdas, sužalojimų kiekis, jų pobūdis, vieta (pavyzdžiui, kai sužaloti gyvybei svarbūs organai), nusikalstamų veikų intensyvumas ir jų nutraukimo priežastis, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykiai, elgesys įvykio metu, taip pat prieš nusikaltimą ir po jo padarymo ir kt.¹¹¹ Teismų praktikoje (kasacinės bylos Nr. 2K-27/2007, 2K-385/2007, 2K-442/2006) nurodytos tokios pačios aplinkybės, į kurias teismai atsižvelgia, nustatant kaltininko tyčios turinį.

Darytina išvada, kad peilio ar kito žalojimui skirtą įrankio panaudojimas prieš kitą žmogų, suduodant vieną ar kelis smūgius į gyvybiškai svarbias kūno sritis, nesuponuoja kaltininko neapibrėžtos tyčios. Todėl nėra teisingi nuosprendžiai, kuomet kaltininkai nuteisiami už sveikatos sutrikdymą, o ne už pasikėsinimą nužudyti, nekilus padariniams dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių. Tokia teismų praktika turėtų būti vengtina, kadangi ignoruojami subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, o pirmiausia – kaltės apibrėžtumo ribos ir jos turinys.

3. 3. Neapibrėžtos ir netiesioginės tyčios santykis

Kartais teismai neteisingai nustato kaltės rūšį, painiodami neapibrėžtą tyčią su netiesiogine tyčia. Nors tyčios rūšis neturi įtakos padarytos veikos kvalifikavimui, tačiau teismai privalo teisingai nustatyti tyčios rūšį. Kaip jau buvo ne kartą minėta anksčiau, neapibrėžtos tyčios atveju asmuo suvokia pavojingą daromos veikos pobūdį ir numato pavojingus padarinius, jų nori, tačiau

¹⁰⁹ Piesliakas V. Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 11.

¹¹⁰ Piesliakas V. Ką galima vadinti žudiku? // Justitia, 2010. Nr. 1 (73). P. 39.

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

jų nedetalizuoja. „Neapibrėžta tyčia yra tiesioginės tyčios atmaina.“¹¹² Tad „neapibrėžtos tyčios situacijoje kaltininkas veikia, turėdamas kelias tiesiogines tyčias.“¹¹³ Tuo tarpu netiesioginės tyčios atveju asmuo nors ir suvokia daromos veikos pavojingą pobūdį, numato padarinių kilimo galimybę, tačiau padarinių nesiekia, jis nesuinteresuotas, kad kiltų pavojingi padariniai. Pažymėtina, kad nustačius neišvengiamų padarinių kilimą, padarius tam tikrą nusikalstamą veiką, o kaltininkui teigiant, kad padarinių nenorėjo, yra ne netiesioginė, o neapibrėžta tyčia. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ 5 punkte teigiama, kad „tais atvejais, kai kaltininkas veikia suvokdamas, kad žmogui gyvybė bus atimta neišvengiamai, tai toks asmuo veikia tiesiogine tyčia.“¹¹⁴

Vienoje baudžiamojoje byloje tiek pirmosios instancijos teismas, tiek apeliacinė instancija nepagrįstai pripažino kaltininką veikiant netiesiogine tyčia. „D. O. nuteistas pagal BK 135 straipsnio 1 dalį už tai, kad būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, konflikto metu tyčia vieną kartą peiliu dūrė E. G. į krūtinės sritį, o pastarajam išlipus iš automobilio – dar kartą peiliu dūrė į pilvo sritį, taip padarydamas durties – pjautines kiaurymines žaizdas sunkiai sutrikdė sveikatą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje byloje pažymėjo, kad ir pirmosios, ir apeliacinės instancijos teismai teisingai nustatė kaltės formą, t. y. kad kaltininkas veikė tyčia, tačiau neteisingai nustatė tyčios rūšį, konstatuodami, kad D. O. BK 135 straipsnio 1 dalyje numatytą nusikalstamą veiką padarė veikdamas netiesiogine tyčia. Teismas pabrėžė, kad kaltininko panaudotas nusikaltimo įrankis (peilis) bei padarytų sužalojimų lokalizacija (du dūriai į gyvybiškai svarbias krūtinės ir pilvo sritis) rodo, kad jis siekė sutrikdyti asmens sveikatą. Šioje situacijoje du kartus panaudodamas peilį kaltininkas negalėjo nenorėti kilsiančių padarinių ir būti jiems abejingas, nes jau vien pasirinktas veikimo būdas patvirtina, kad kaltininkas numatė, kad neišvengiamai sužalos sveikatą ir norėjo sužaloti nukentėjusįjį. Todėl asmuo, kuris darydamas nusikalstamą veiką pasirenka tokį veikimo būdą, kada sveikata bus sutrikdyta neišvengiamai ar esant pakankamai didelei tikimybei, negali būti pripažintas veikusiu netiesiogine tyčia (aut. pabrėžta ir paryškinta). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad kaltininko tyčia buvo tiesioginė, tačiau neapibrėžta, nes norėdamas padaryti sužalojimus, jis savo sąmonėje tiksliai nedetalizavo sveikatos sutrikdymo masto.“¹¹⁵

¹¹² Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 371.

¹¹³ Bikelis S. Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė // Jurisprudencija, 2008. T. 11(113). P. 30.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

¹¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2008.

4. NETIESIOGINĖS TYČIOS SANTYKIS SU NUSIKALSTAMU PASITIKĖJIMU

4. 1. Įvadinės pastabos

Tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje yra aktualus netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo atribojimo klausimas. Valinis momentas laikomas pagrindiniu kriterijumi atribojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo. *„Abiem atvejais kaltininkas supranta, jog egzistuoja įstatyme nurodytos aplinkybės ir jo elgesys gali sukelti veikos sudėtyje numatytus padarinius. Skirtumas tik tas, kad kaltininkas šiuos padarinius netiesioginės tyčios atveju priima ir susitaiko su galimybe realizuoti veikos sudėtį, o nusikalstamo pasitikėjimo elgesio atveju jis tikisi, kad neatsiras tam tikros veikos aplinkybės arba išvengs padarinių.“*¹¹⁶ Tačiau S. Bikelis (2007) laikosi nuomonės, kad valinis momentas netiesioginėje tyčioje yra nereikalinga, tuščia teisinė fikcija, neturinti jokio specifinio psichinio turinio, o netiesioginė tyčia nuo nusikalstamo pasitikėjimo turėtų būti atribojama per intelektualinį momentą.¹¹⁷

Pirmiausia bus aptartas intelektualinis momentas, kaip vienas iš kriterijų, padedančių nustatyti kaltės formą. Pabrėžtina, kad *„daromos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas, esant tyčinei ir neatsargiai kaltei, skiriasi. Skirtingą daromos veikos pavojingumo suvokimą lemia skirtingas pačios veikos objektyvus pavojingumas, o tai atsispindi žmogaus sąmonėje. <...> Esant tyčiai, asmens daromos veikos pavojingumo suvokimas išplaukia iš paties veikos pobūdžio. Tokios veikos, kaip šaudymas į kitą žmogų, dūriai peiliu ir net kito žmogaus mušimas, yra pavojingos tiesiogine šio žodžio reikšme. Šios veikos yra pavojingos žmogaus sveikatai, o atsižvelgiant į veikos pobūdį, ir gyvybei. Jos tiek pavojingos, kad pripažįstamos nusikalstamos net nepriklausomai nuo padarinių atsiradimo, t. y. nesvarbu, kulką pataikys į žmogų ar ne, bus padaryta kūno sužalojimų ar ne.“*¹¹⁸

Suvokdamas, kad daro rizikingą veiką, asmuo numato padarinių kilimo galimybę. Nors baudžiamajame įstatyme asmens psichinis santykis su pavojingų padarinių numatymu yra apibrėžtas taip pat tiek esant nusikalstamam pasitikėjimui, tiek netiesioginei tyčiai: abejais atvejais asmuo numato, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti pavojingi padariniai, tačiau padarinių numatymo pobūdis iš esmės skiriasi. „Tyčia darydamas nusikalstamą veiką asmuo

¹¹⁶ Jalynskaja I. Netiesioginė tyčia, jos požymiai Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamojoje teisėje. Netiesioginė tyčia teismų praktikoje: magistro baigiamasis darbas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009. P. 35.

¹¹⁷ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 156.

¹¹⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 380.

siekia pavojingų padarinių kaip savo poelgio tikslo ar būtinos sąlygos tikslui pasiekti. Atsižvelgdamas į daromos veikos tikslus ir motyvus, jis numato pavojingus padarinius kaip neišvengiamus arba labai tikėtinus.¹¹⁹ Pavyzdžiui, kaltininkas smūgiuoja į įvairias žmogaus kūno vietas su žaloti skirtu įrankiu, akivaizdu, kad jis numato sunkaus sveikatos sutrikdymo ar nužudymo galimybę.

Tuo tarpu pavojingų padarinių numatymas dėl nusikalstamo pasitikėjimo yra kitokio pobūdžio. Esant nusikalstamam pasitikėjimui kaltininkas nesiekia baudžiamajame įstatyme numatytų ir jam inkriminuojamų padarinių. Pavyzdžiui, vairuotojas, viršydamas nustatytą greitį ir tuo pažeisdamas Kelių eismo taisykles, nenori susidurti su kita mašina ir partrenkti pėsčiąjį. Kelių eismo taisyklių pažeidimo motyvai gali būti siejami su noru greičiau pasiekti kelionės tikslą. Be abejo, sąmoningai pasirinkdamas rizikingą elgesio variantą, vairuotojas numato, kad gali patekti į avariją, sužaloti žmones ar partrenkti pėsčiąjį, tačiau galimus padarinius jis numato kaip labai mažai tikėtinus ar apskritai tik teorinę jų kilimo galimybę. J. Wessels (2003) panašiai apibrėžia netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo takoskyrą: *„netiesioginė tyčia būna tada, kai kaltininkas nepaiso labai realios galimybės padariniams atsirasti, neatsisako padaryti veikos, ir kaltininko elgesys patvirtina išvadą, kad, siekdamas tikslo, jis susitaikė su veikos sudėties realizavimo tikimybe, t. y. suvokė, kad padarinių atsiras, bet neatsisakė veikos. Ir priešingai, nusikalstamas pasitikėjimas bus tada, kai kaltininkas yra įsitikinęs, kad „viskas bus gerai“ ir mano, jog jam pavyks išvengti gresiančių padarinių bei įstatyme numatytos veikos sudėties realizavimo.“*¹²⁰

Pateiktinas baudžiamosios bylos pavyzdys, kuomet pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai netinkamai nustatė kaltės formą asmens veikoje. *„G. Ž., būdamas N. policijos komisariato inspektoriumi ir kartu su kitais policijos darbuotojais patruliuodamas Š. kaime bei palaikydamas viešąją tvarką, sulaukė A. L. ir sudavė jam tris smūgius į sprandą ir į galvą, pastarajam priešinantį dėl sulaikymo. Nuo patirto sumušimo išsiliejo kraujas po minkštaisiais galvos smegenų dangalais ir A. L. mirė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nustatė, kad pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai netinkamai pritaikė baudžiamąjį įstatymą, kvalifikuodami G. Ž. veiką kaip nužudymą dėl neatsargumo, nepakankamai įvertino esminius ir reikšmingiausius faktinius duomenis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad nustatydamas nusikaltimo subjektyviąją pusę, teismas pirmiausia privalėjo remtis objektyviaisiais veikos duomenimis, kurie rodo, kad sužalojimas A. L. padarytas panaudojant įrankį – metalinį žibintuvėlį, suduotas ne vienas, o trys stiprūs staigūs smūgiai, koncentruoti į nedidelę gyvybiškai svarbią kūno vietą.*

¹¹⁹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 384.

¹²⁰ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 86.

*Smūgiai į galvą ir sprandą buvo ne atsitiktiniai, o sąmoningi ir valingi veiksmai, ką patvirtina liudytojų parodymai ir kiti įrodymai. G. Ž., suduodamas tokio pobūdžio smūgius, suvokė savo veiksmų pavojingumo laipsnį ir numatė pavojingus padarinius. Taigi, jo veikos subjektyvinėje pusėje buvo tyčios intelektinis elementas. Todėl kolegija nusprendė, jog G. Ž. nusikaltimą padarė, veikdamas netiesiogine tyčia.*¹²¹

Baudžiamosios teisės mokslininkai išskiria dvi teorijas, kurios gali padėti atriboti kaltės formas. Viena iš jų yra „padarinių nevengimo“ teorija, kuri skelbia, kad „asmuo veikia netiesiogine tyčia, kai jis šalia savo veikos tiesioginio tikslo numato galimus šalutinius padarinius ir nieko nedaro (nekoreguoja priemonių pasirinkimo, nekeičia veikos eigos), kad šių šalutinių padarinių išvengtų.“¹²² Pagal šią teoriją kaltės formos atribojamos ne remiantis valiniu kaltės kriterijumi – psichiniu santykiu su baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių kilimu, o atsižvelgiant į objektyvius nusikalstamos veikos požymius. Ši teorija kritikuotina keliais atžvilgiais. Pirma, konkrečių veiksmų neatlikimas, siekiant išvengti numatomų pavojingų padarinių, nebūtinai reiškia, kad kaltininkas veikė netiesiogine tyčia. Kaltininkas galėjo remtis kitų asmenų sugebėjimais ar aplinkybėmis (pavyzdžiui, vairuotojas tikėjo, kad pėstysis spės pereiti gatvę, todėl nemažino greičio). Antra, konkrečių veiksmų atlikimas, siekiant išvengti pavojingų padarinių kilimo, ne visada šalina netiesioginę tyčią ir leidžia daryti išvadą apie nusikalstamo pasitikėjimo buvimą. Pavyzdžiui, kaltininkui padūrus nukentėjusįjį peiliu į pilvo sritį, po to jį sutvarsto ir iškviečia greitąją pagalbą. „Taigi, veiksmų, nukreiptų į padarinių išvengimą, nebuvimas laikytinas tik vienu iš galimų netiesioginės tyčios požymių, atribojančių ją nuo nusikalstamo pasitikėjimo.“¹²³

Kita teorija vertina ne kaltininko atskirus veiksmus, atribojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo, o jo veiką kaip visumą, jos visos pavojingumo laipsnį, kurį suvokė kaltininkas. Ši teorija vadinama intelektine teorija, kuri netiesiogine tyčia padarytą veiką traktuoja kaip kaltininko daromą nusikalstamą veiką, suvokiant pakankamai didelį (netoleruotiną, rimtą) jos realizavimo pavojų. Tuo tarpu nusikalstamo pasitikėjimo atvejis apibūdinamas kaip kaltininko daroma nusikalstama veika, suvokiant pakankamai menką nusikalstamos veikos sudėties realizavimo tikimybę (riziką).¹²⁴ Intelektinė teorija sulaukia kritikos dėl to, kad intelektinis momentas laikomas nepakankamu išvada dėl netiesioginės tyčios. Manoma, kad didelio veikos pavojingumo suvokimas dar nereiškia, kad kaltininkas nesitikė išvengti labai tikėtinų numatomų padarinių. „Esą, priklausomai nuo kaltininko asmenybės ir įvykio aplinkybių,

¹²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2001 m. rugsėjo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-647/2001.

¹²² Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 162.

¹²³ Ten pat. P. 163.

¹²⁴ Ten pat. P. 163.

analogiško pavojingumo situacijose, analogiškai suvokdami savo veikos pavojingumą, vieni kaltininkai gali veikti netiesiogine tyčia (būti susitaikę su padariniais), o kiti neatsargiai (tikėtis, kad padariniai nekils).¹²⁵

Mano manymu, atibojant netiesioginę tyčią ir nusikalstamą pasitikėjimą, vien intelektualinio momento nepakanka, reikia remtis ir valiniu kaltės kriterijumi. Netiesioginės tyčios valinis momentas BK 15 straipsnio 3 dalyje nusakytas žodžiais: „nenorėjo, kad kiltų baudžiamajame įstatyme numatyti padariniai, tačiau sąmoningai leido jiems atsirasti“. Iš šio apibrėžimo matyti, kad kaltininkas pavojingų padarinių nenori. Tačiau ir nusikalstamo pasitikėjimo valinis momentas išreiškiamas per nenorą baudžiamajame įstatyme numatytų padarinių: „nenorėjo, kad kiltų baudžiamajame įstatyme numatyti padariniai, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti“ (BK 16 straipsnio 2 dalis). Visgi padarinių nenoras esant netiesioginei tyčiai ir nusikalstamam pasitikėjimui iš esmės skiriasi. *„Padarinių nenoras esant netiesioginei tyčiai reiškia absoliutų kaltininko abejingumą kilusių ir inkriminuojamų padarinių atžvilgiu arba, nors ir nuoširdų nenorą, tačiau nepagrįstą jokiais objektyviomis aplinkybėmis, kurios turėtų padėti išvengti padarinių. Esant nusikalstamam pasitikėjimui padarinių nenoras yra susijęs su tikėjimu, kad padarinių neatsiras. Tikėjimas išvengti padarinių dėl nusikalstamo pasitikėjimo nėra tikėjimas nežemiškomis jėgomis ar laime. Tikėjimas turi remtis apskaičiavimais, objektyviomis aplinkybėmis ar jėgomis, kurios, kaltininko požiūriu, turėtų padėti išvengti pavojingų padarinių. Būtent dėl tokio tikėjimo kaltininkas galimus padarinius numato kaip mažai tikėtinus.“*¹²⁶ Tačiau toks tikėjimas kartu yra ir lengvabūdiškas, nes kaltininkas netinkamai įvertino ar pervertino aplinkybes, kuriomis rėmėsi darydamas veiką, ir tos aplinkybės negalėjo užkirsti kelią pavojingų padarinių atsiradimui.

Kai kuriose situacijose yra ryški netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo takoskyra, tačiau dažnas atvejis, kuomet netiesioginė tyčia ir nusikalstamas pasitikėjimas suartėja. Pateiktinas vienos baudžiamosios bylos pavyzdys, kur itin diskutuotinas teismo sprendimas. *„A. K. buvo nuteistas pagal BK 137 straipsnio 3 dalį už sunkų sveikatos sutrikdymą dėl neatsargumo. A. K., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, pažeisdamas „Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo“ 30 straipsnio 2 dalies 2 punkto reikalavimą, draudžiantį nešiotis šaunamąjį ginklą neblaiviam, demonstruodamas savigynai išduoto šaunamojo ginklo užtaisymo būdą kambaryje buvusiems draugams, elgdamasis su ginklu neatsargiai, t. y. neįsitikinęs, ar šovinių dėtuve nėra pilnai įstatyta į ginklą ir ar šovinys nėra įleistas į šovinio lizdą, nukreipė ginklo vamzdį į T. B. ir paspaudė nuleistuką, to pasekoje įvyko šūvis, ir T. B. buvo padarytas šautinis*

¹²⁵ Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007. P. 167.

¹²⁶ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 387.

burnos-kaklo-krūtinės sužalojimas. Ši baudžiamoji byla buvo perduota nagrinėti teisiamajame posėdyje A. K. kaltinant pagal BK 135 straipsnio 2 dalies 7 punktą, tačiau pirmosios instancijos teismas kaltinamojo nusikalstamą veiką perkvalifikavo į BK 137 straipsnio 3 dalį. Prokuroro teigimu, teismas padarė nepagrįstą išvadą, kad nusikalstama veika padaryta dėl nusikalstamo pasitikėjimo. A. K. turėjo numatyti, kad užkliudžius apkabą, ji gali įsistatyti ir gali įvykti šūvis. Be to, A. K. prieš šaunant netikrino, ar dėtuve neįsistatė ir ar šovinys nepateko į lizdą. A. K. savo veiksmais visiškai ignoravo saugaus elgesio su ginklu taisyklės ir jas pažeidė tyčia, todėl jis ir numatė, kad dėl tų jo veiksmų gali būti sužalotas kitas žmogus. Kad tie padariniai atsirastų jis nenorėjo, tačiau taip veikdamas, pertraukdamas ginklą, nukreipdamas jį į T. B. ir tris kartus paspausdamas nuleistuką, po trečio paspaudimo įvykus šūviui, sąmoningai leido padariniams atsirasti. Dėl viso to daroma išvada, kad A. K. veikė netiesiogine tyčia. Lietuvos apeliacinis teismas atmetė prokuroro apeliacinį skundą. Teismas nurodė, kad A. K. numatė tik galimus savo nusikalstamos veikos padarinius, tačiau paties savo veikos pavojingumo nesuvokė, nes pasiklioję savo individualiomis savybėmis ir tikėjosi, kad dėl jo atliktų veiksmų, demonstruojant pistoleto užtaisymo būdą, ginklas neišaus. Prieš iššaunant trečią kartą, A. K. netikrino, ar pistoleto lizde nėra šovinio, tačiau jis pirštais laikė iki galo neįstumtą šovinių dėtuvę, o jo tikėjimas, kad šūvis neįvyks, jau buvo grindžiamas ne tik ištrauktos dėtuvės laikymu pirštais, tačiau ir ankstesniu ginklo užtaisymo bandymų rezultatais.“¹²⁷ Šioje byloje labiau pritarčiau prokuroro pozicijai, kadangi aplinkybės, kuriomis buvo paremtas A. K. tikėjimas, buvo artimesnės subjektyviam pobūdžiui, šios aplinkybės buvo abstrakčios, negalinčios užkirsti kelio pavojingų padarinių išvengimui. Be to, A. K. ginklo užtaisymo būdą demonstravo neblaivus. Esant fiziologiniam apsvaigimui, kaltininkas gali nesuvokti tiek pavojingo, tiek rizikingo daromos veikos pobūdžio, tačiau toks nesuvokimas nešalina asmens tyčios, kaip tai yra pripažįstama Lietuvos teismų praktikoje.

4. 2. Gyvybės atėmimas, suduodant vieną smūgį ranka

„Gyvybės atėmimas nebūtinai yra šūvio iš ginklo, smūgių peiliu ar kitu žaloti kūnui pritaikytu daiktu padarinys. Gyvybę galima atimti ir suduodant vieną smūgį ranka į galvos sritį“,¹²⁸ pilvo bei krūtinės sritį, ką rodo gausi teismų praktikos analizė. Tačiau ne visi baudžiamosios teisės mokslininkai (Tomas Girdenis, Raimundas Jurka) ir baudžiamųjų bylų teisėjai (V. Piesliakas, Olegas Fedosiukas, Aurelijus Gutauskas) sutaria dėl tokios veikos

¹²⁷ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-282/2007.

¹²⁸ Piesliakas V. Ką galima vadinti žudiku? // Justitia, 2010, Nr. 1 (73). P. 16. Piesliakas V. Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 13.

kvalifikavimo. Ar veika, kuomet suduodant vieną smūgį atimama žmogaus gyvybė, turi būti kvalifikuojama kaip nužudymas netiesiogine tyčia, ar kaip neatsargus gyvybės atėmimas, ar kaip neatsargaus gyvybės atėmimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo sutaptis? Tai yra vienas iš labiausiai diskutuotinų klausimų tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek Lietuvos teismuose.

Mykolo Romerio universitete 2013 m. lapkričio 28 d. vyko studentų mokslinės draugijos organizuota konferencija, tema „Nužudymai vieno smūgio bylose – profesionalų nuomonė“. Konferencijoje pranešimus skaitę T. Girdenis, A. Gutauskas ir R. Jurka bandė atskleisti gyvybės atėmimo vienu smūgiu kvalifikavimo probleminius aspektus. Jų nuomonės, kaip reikėtų kvalifikuoti nusikalstamą veiką, kuomet vienu smūgiu atimama žmogaus gyvybė, nesutapo. Pasak T. Girdenio, teismai formaliai konstatuoja kaltę: pirma, jie nustato kaltės turinį, o tik tada ieško argumentų. Teisininko nuomone, gyvybės atėmimas vienu smūgiu turėtų būti kvalifikuojamas kaip neatsargaus gyvybės atėmimo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo sutaptis.¹²⁹ Tuo tarpu A. Gutauskas nesutinka su tokiu veikos kvalifikavimu ir teigia, kad žmogaus gyvybės atėmimas vienu smūgiu turėtų būti kvalifikuojamas kaip nužudymas netiesiogine tyčia. A. Gutauskas išreiškė pritarimą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo naujai formuojamai praktikai, kuomet baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009 nužudymas vienu smūgiu buvo kvalifikuotas kaip nužudymas, padarytas netiesiogine tyčia.¹³⁰ Savo pranešime R. Jurka pažymėjo, kad teismai, nustatydami kaltės turinį gyvybės atėmimo vienu smūgiu bylose, turi įvertinti situaciją iki konflikto, konflikto metu ir po jo, taipogi nukentėjusiojo asmens sveikatos, fizinę būklę, elgesį bei atskleisti kaltininko santykius su nukentėjusiuoju asmeniu. R. Jurkos nuomone, kilus abejonėms dėl kaltinamojo tyčinės kaltės, jos aiškinamos kaltinamojo naudai.¹³¹

Panagrinėkime keletą teismų praktikos pavyzdžių, susijusių su gyvybės atėmimu vienu smūgiu. *„Ž. Ž. nuteistas pagal BK 129 straipsnio 1 dalį už tai, kad tyčia sudavė ranka vieną smūgį P. P. į kairįjį skruostą ir suko ranką, nuo tiesioginio smūgio į P. P. kairįjį skruostą įvykus rotaciniam galvos judesiui bei dėl to išsiliejus kraujui po kietuoju galvos smegenų dangalu, kas komplikavosi galvos smegenų suspaudimu ir pabrinkimu, dėl ko P. P. po 4 dienų mirė, t. y. tyčia nužudė P. P. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas perkvalifikavo Ž. Ž. nusikalstamą veiką kaip sutaptį pagal BK 132 ir 135 straipsnius. Teismas motyvuose nurodė, kad gyvybės atėmimas nėra dėsningas vieno smūgio į veidą padarinys, kaltininkas paprastai nesuvokia, kad tokia veika pavojinga kito žmogaus gyvybei ir nenumato tokių padarinių kaip gyvybės atėmimas. Nenumatydamas tokių padarinių, jis jų ir nenori. Jei asmuo nesuvokė daromos veikos*

¹²⁹ Girdenis T. Nužudymo vienu smūgiu ar keliais smūgiais teisinio vertinimo problemos // Mykolo Romerio universiteto studentų mokslinės draugijos organizuojama konferencija, 2013.

¹³⁰ Gutauskas A. Neteisėtas gyvybės atėmimas vienu smūgiu: teisėjo požiūris // Mykolo Romerio universiteto studentų mokslinės draugijos organizuojama konferencija, 2013.

¹³¹ Jurka R. Nužudymo vienu smūgiu byla: gynybos probleminiai aspektai // Mykolo Romerio universiteto studentų mokslinės draugijos organizuojama konferencija, 2013.

*pavojingumo kito žmogaus gyvybei, nenumatė padarinių, susijusių su gyvybės atėmimu, tie padariniai negali būti jam inkriminuoti kaip padaryti esant tyčinei kaltės formai, kuri reikalauja daromos veikos konkretaus pavojingumo suvokimo, konkrečių padarinių (gyvybės atėmimo) numatymo ir jų norėjimo ar sąmoningo leidimo jiems kilti. Teismas pabrėžė, kad normalios psichikos žmogus, suduodamas vieną smūgį ranka į veidą, suvokia savo veiksmų pavojingumą sveikatai. Bet koks, tame tarpe ir sunkus sveikatos sutrikdymas, yra dėsningas smūgio ranką į galvos sritį sudavimo padarinys, todėl Ž. Ž. šis padarinys turi būti inkriminuotas, kaip padarytas esant tyčinei kaltės formai.*¹³²

Manytina, kad kilus vieniems padariniams, būtų klaidinga kvalifikuoti veiką pagal BK 132 ir 135 straipsniuose numatytų nusikaltimų sutaptį. Nusikalstamų veikų sutaptis tiek baudžiamosios teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje suprantama kaip teisinė situacija, kuomet asmuo padaro kelias nusikalstamas veikas, numatytas viename ar keliuose skirtinguose BK specialiosios dalies straipsniuose, iki priimant apkaltinamąjį nuosprendį dėl padarytų veikų, jei nėra juridinių kliūčių traukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn bent už dvi iš padarytų nusikalstamų veikų. Galbūt Lietuvos Aukščiausiasis Teismas Ž. Ž. veikoje įžvelgė idealiąją sutaptį, kuomet viena pavojinga veika vienu metu pažeidžiami keli BK straipsniai. Tačiau Ž. Ž., suduodamas vieną smūgį į P. P. veidą, sukėlė vienos rūšies padarinius – atėmė gyvybę, todėl čia kalbama apie vieną nusikalstamą veiką, o ne apie daugetą. Pritartina tiek pirmosios instancijos nuosprendžiui, tiek Lietuvos apeliacinio teismo nutarčiai, kuomet teismai Ž. Ž. veiką kvalifikavo kaip nužudymą (BK 129 straipsnio 1 dalis), padarytą netiesiogine tyčia. Ž. Ž. suvokė, kad jo veika pavojinga kito žmogaus gyvybei, numatė, kad gali atimti gyvybę, nors nenorėjo tokių padarinių, tačiau sąmoningai leido jiems kilti. Ž. Ž. sąmoningai sukėlė didelį pavojų BK 129 straipsnyje 1 dalyje numatytiems padariniams kilti.

Kitoje panašioje baudžiamojoje byloje pritartina Lietuvos apeliacinio teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nusikalstamos veikos perkvalifikavimui iš BK 135 straipsnio 1 dalies ir 132 straipsnio 1 dalies į BK 129 straipsnio 1 dalį. „G. V. tarpusavio konflikto metu supykęs dėl L. E. girtumo tyčia sudavė jai smūgį į kairę akį. Nuo galvos rotacinio judesio, kuris įvyko dėl šio smūgio, plyšus dešinio smegenų pusrutulio žievės kraujagyslei ir dėl to kraujui išsiliejus po kietuoju galvos smegenų dangalu L. E. ligoninėje mirė. Pirmosios instancijos teismas šią veiką kvalifikavo pagal BK 135 straipsnio 1 dalį ir 132 straipsnio 1 dalį, konstatavęs, kad byloje nėra duomenų, jog G. V. ketino nužudyti L. E., ir kad nors L. E. mirties priežastis buvo G. V. suduotas smūgis, tačiau kilęs šios veikos padarinys buvo atsitiktinis. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasisakė, kad **pirmosios instancijos teismas, sprendamas klausimą dėl G. V. kaltės formos,**

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-354/2007.

nepagrįstai atskyrė jo veikos tarpinius padarinius nuo galutinių. L. E. ir sunkų sveikatos sutrikdymą, ir mirtį sukėlė vienas tiesioginis G. V. smūgis į galvą, o sunkus sveikatos sutrikdymas buvo tik tarpinis smūgio padarinys (aut. paryškinta ir pabrėžta). Tokiu atveju kaltininko veika priklausomai nuo kaltės formos turi būti kvalifikuojama kaip tyčinis nužudymas ar neatsargus gyvybės atėmimas. Asmuo, numatydamas, kad jo veikos padariniai gali būti sunkus suluošinimas – sužalojimas arba jo sukeltos komplikacijos ir jų pasekmės, ir siekdamas ar sąmoningai leisdamas tokiems padariniams atsirasti, supranta savo veikos pavojingumą kito žmogaus gyvybei, numato, kad nukentėjusysis gali nuo padaryto sužalojimo mirti, nors ir nenori atimti gyvybės. G. V., numatydamas, kad gali padaryti nukentėjusiajai sunkų, gyvybei pavojingą sveikatos sutrikdymą, tuo pat metu numatė ir galimybę, kad nukentėjusiajai bus atimta gyvybė. Todėl G. V. nusikalstama veika kvalifikuojama kaip nužudymas, padarytas netiesiogine tyčia.¹³³

Paminėtina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Vytauto Piesliako atskirosi nuomonė¹³⁴ dėl tos pačios nutarties. V. Piesliako (2009) manymu, veikia šioje konkrečioje byloje turėjo būti kvalifikuota taip, kaip numatyta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato patvirtintame 2004 m. birželio 18 d. nutarime „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“, kurio 27 punktas teigia: „jei asmuo nesuprato savo veikos pavojingumo kito žmogaus gyvybei ir nenumatė, kad dėl jo veikos bus atimta gyvybė kitam žmogui, tačiau suprato ir numatė, kad dėl jo veikos gali būti sutrikdyta kito žmogaus sveikata, ir taip veikdamas padarė sveikatos sutrikdymus, sukėlusius nukentėjusiojo mirtį, veika kvalifikuojama pagal BK 132 ir 135 ar 138 straipsniuose numatytų nusikaltimų sutaptį, jeigu dėl žmogaus gyvybės atėmimo yra neatsargi kaltė.“¹³⁵ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra ne kartą pabrėžęs (2K-7-126/2010, 2K-7-119/2013, 2K-7-301/2011, 2K-575/2010), kad Senato nutarimų išaiškinimai nėra bylų nagrinėjimo teisės šaltiniai ir kad jais tiesiogiai remtis nėra įstatyme įvardyto pagrindo. Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta: „Teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurto teisės aiškinimo taisyklių, suformuluotų analogiškose ar iš esmės panašiose bylose.“¹³⁶ Taigi, tik teismų sprendimai konkrečiose bylose turi precedento reikšmę ir yra teismų praktikos formavimo priemonė, o ne Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimų išaiškinimai.¹³⁷ Toks aiškinimas atitinka konstitucinę doktriną, kadangi Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009.

¹³⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Vytauto Piesliako atskirosi nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. spalio 20 d. nutarties Nr. 2K-P-247/2009. // Teismų praktika, 2009. Nr. 32.

¹³⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

¹³⁶ Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1994. Nr. I-480.

¹³⁷ Pikelis A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris // Pikelis A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris // Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų. - Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 74.

kovo 28 d. ir 2007 m. spalio 24 d. nutarimuose pripažino teismų precedentus teisės šaltiniais. „Rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami.“¹³⁸ Apibendrinant galima teigti, kad teismai turėtų remtis ne Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimų išaiškinimais, o konkrečiomis išnagrinėtomis baudžiamosiomis bylomis. Senato nutarimų išaiškinimai yra tik rekomendacinio pobūdžio.

V. Piesliako (2009) nuomone, *„vienodos praktikos tokiose bylose, kai mirtis kyla nuo vieno smūgio ranka į galvos sritį negali būti. Tokios veikos ir dėl jos kilusių padarinių kvalifikavimas priklauso nuo daugelio aplinkybių: nuo smūgio vietos ir stiprumo, nuo kaltininko ir nukentėjusiojo fizinio pajėgumo ir amžiaus, sveikatos stovio, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykių, konflikto priežasties, pagaliau kaltininko daromos veikos pavojingumo suvokimo bei padarinių numatymo. <...> Bet kokie bandymai nustatyti privalomas teismams taisykles, kaip turi būti kvalifikuojamos tokios veikos (žmogaus žūtis nuo vieno smūgio ranka), kaip turi būti taikomas įstatymas ir kokia turi būti teismų praktika, neatsižvelgus į anksčiau išvardytas aplinkybes ir kaltės turinį, yra nelogiški ir negalimi.“*¹³⁹ Iš dalies būtų galima pritarti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjui V. Piesliakui, kad kiekviena situacija yra unikali ir negali būti numatytos bendros taisyklės dėl tokios veikos kvalifikavimo. Tačiau, mano manymu, tiek Lietuvos apeliacinis teismas, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pripažindamas asmenį kaltu už tyčinį nužudymą minėtoje byloje, nustatė visas faktines bylos aplinkybes, kurios parodė kaltininko daromos veikos pavojingumo suvokimą ir padarinių numatymo ribas.

Atimti gyvybę galima ne tik suduodant vieną smūgį į galvos sritį, bet ir suduodant į pilvo sritį. *„V. F., būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, kilus tarpusavio konfliktui su I. B., sudavė šiam ne mažiau kaip vieną smūgį į pilvą, dėl to plyšo plonosios žarnos pasaitas ir pilvinės aortos užpakalinė siena, išsivystė ūmus vidinis nukraujavimas, sukėlęs sunkų sveikatos sutrikdymą. Dėl šių sužalojimų I. B. mirė. Pirmosios instancijos teismas nuteisė V. F. pagal BK 135 straipsnio 1 dalį ir 132 straipsnio 1 dalį (sunkaus sveikatos sutrikdymo ir neatsargaus gyvybės atėmimo sutaptis). Lietuvos apeliacinis teismas perkvalifikavo veiką į BK 129 straipsnį. Nuteistasis kasaciniu skundu prašė panaikinti Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį. Kasatorius pripažino sudavęs nukentėjusiajam stiprą smūgį į pilvą, tačiau teigė nesiekęs nukentėjusiojo mirties ir net nepagalvojęs, jog nuo jo suduoto smūgio nukentėjusysis mirs, nenaudojus jokių daiktų ar objektų kūnui žaloti. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė nuteistojo kasacinį*

¹³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimo Nr. 26/07 Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai 1 dalies 8 punktas. // Valstybės žinios, 2007. Nr. 111-4549.

¹³⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Vytauto Piesliako atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. spalio 20 d. nutarties Nr. 2K-P-247/2009. // Teismų praktika, 2009. Nr. 32.

skundą ir paliko galioti Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendį. Kolegija pritarė apeliacinės instancijos išvadai, kad stipriai smogdamas kumščiu nukentėjusiajam į pilvą, kuriame yra daug gyvybiškai svarbių kūno organų, V. F. suvokė, kad kelia pavojų jo gyvybei, numatė, kad gali jam atimti gyvybę ir nors nenorėjo atimti gyvybės, tačiau sąmoningai leido tokiems padariniams atsirasti (netiesioginė tyčia). Kad nužudymas padarytas netiesiogine tyčia, parodo V. F. demonstruojamas visiškai abejingumas sužaloto nukentėjusiojo likimui: paliko jį gulėti ant grindų be pagalbos, neiškvietė greitosios, nuėjo miegoti, o supratęs, kad nukentėjusysis negyvas, toliau vartojo alkoholinius gėrimus, po to kūną išmetė pro langą ir nutempė iki tvenkinio.“¹⁴⁰

Kaip matyti iš pateiktų bylų analizės, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas formuoja tokią praktiką, kad mirtino smūgio sudavimas ranka nevertintinas kaip padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo, nes nusikalstamame pasitikėjime padariniai numatomi kaip menkai tikėtini, jų tikimybė yra nedidelė, kaltininkas jų nenori. Teismai, tokias nusikalstamas veikas kvalifikuodami netiesiogine tyčia, leidžia suprasti, jog mirtis yra dėsningas vieno smūgio į galvos, krūtinės ar pilvo sritį rezultatas.

¹⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-514/2009.

5. KLAIDOS PROBLEMA IR JOS ĮTAKA KALTEI

Kai kuriais atvejais asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, gali klaidingai suvokti tam tikras veikos faktines aplinkybes ar klysti dėl veikos baudžiamojo teisinio vertinimo. Tokiose situacijose gali būti konstatuojama asmens klaida. „Klaida – tai daromos veikos objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių neatitiktis – kaltininko suvokimo ir realios tikrovės neatitiktis.“¹⁴¹ „Klaida yra glaudžiai susijusi su subjektyviu atsakomybės principu, nes asmeniui negali būti inkriminuotos tos aplinkybės, kurių asmuo nesuvokė ir negalėjo suvokti.“¹⁴² Taigi, klaidos nustatymas leidžia teisingai įvertinti subjektyviąją nusikalstamos veikos pusę ir tinkamai kvalifikuoti veiką.

Baudžiamosios teisės doktrinoje klaidos skirstomos į teises ir faktines. Kuomet asmuo klysta dėl daromos veikos baudžiamojo teisinio vertinimo, - neteisingai vertina veikos draudžiamumą, kvalifikavimą, bausmės rūšį ar dydį – jis padaro teisinę klaidą. Faktinė klaida bus tada, kai asmuo klaidingai vertina nusikalstamos veikos kvalifikavimui reikšmingus objektyviuosius požymius, kaip nusikalstamos veikos dalyką, objektą, įrankius, priemones. Tiek teisinės, tiek faktinės klaidos gali būti priskiriamos prie teisiškai reikšmingų ir teisiškai nereikšmingų. Pripažinus, kad asmens klaida teisiškai nereikšminga, padarytos veikos teisinis kvalifikavimas nekinta ir baudžiamoji atsakomybė nešalinama. Konstatavus, kad buvo padaryta teisiškai reikšminga klaida, šalinama baudžiamoji atsakomybė už padarytą veiką (pateisinama klaida) arba koreguojamas nusikalstamos veikos kvalifikavimas (nepateisinama klaida).

Aptariant teises klaidas pažymėtina, kad klaidingai suvokiamos ne tam tikros faktinės daromos veikos aplinkybės, o visuminis teisinis jos vertinimas. Klaidos dėl nusikalstamos veikos draudžiamumo gali būti dvejopos. Asmuo gali nesuvokti, kad daro baudžiamojo įstatymo uždraustą veiką, nors įstatymas tokią veiką priskiria prie nusikalstamų. Ir atvirkščiai, asmuo mano, kad jo daroma veika priešinga baudžiamajai teisei, nors įstatymas tokios veikos nepriskiria prie nusikalstamų. Pastaruoju atveju baudžiamoji atsakomybė nekyla. Tačiau pirmuoju atveju teisinė klaida nešalina baudžiamosios atsakomybės, nes priešingumo teisei nesuvokimas neturi įtakos nei kaltės formai, nei kaltei apskritai. Šią nuostatą pagrindžia tiek Lietuvos Respublikos Konstitucijos 7 straipsnio 3 dalis, kurioje teigiama, kad „Įstatymų nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės“, tiek BK 2 straipsnio 2 dalis – „Įstatymo nežinojimas nuo baudžiamosios atsakomybės neatleidžia“. Pasak V. Piesliako (2006), BK 2 straipsnio 3

¹⁴¹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 400.

¹⁴² Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. - Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 216.

dalyje įtvirtinta nuostata, kad „Asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, <...> jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio“, aiškinama taip, kad asmuo gali gintis nuo pareikšto kaltinimo ir jo padaryta teisinė klaida tam tikrais atvejais gali tapti teisiškai reikšminga ar net šalinti baudžiamąją atsakomybę.¹⁴³ Prie teisinių klaidų priskiriamas ir neteisingas veikos kvalifikavimo vertinimas, tačiau tai neturi jokios įtakos baudžiamajai atsakomybei ir kaltės formai, nes į tyčios turinį įtrauktas tik veikos pavojingumo suvokimas, o ne teisingos veikos kvalifikavimo suvokimas. Pažymėtina, kad teisinės klaidos nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai gana retai pasireiškia ir įtakos nustatinėjant kaltę jos neturi. Kiekvienas normalaus protinio išsivystymo žmogus suvoks, kad žudydamas kitą žmogų ar jam sutrikdydamas sveikatą daro nusikalstamą veiką. Aišku, asmuo, nužudydamas šeimos narį, gali ir nesuvokti, kad jis bus traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ne už paprastą, o už kvalifikuotą nužudymą, tačiau ši teisiškai nereikšminga klaida nei šalins baudžiamąją atsakomybę, nei keis nusikaltimo kvalifikavimą. Taigi, šiame skyriuje bus išsamiau išnagrinėta faktinių klaidų įtaka kaltei, kadangi kaltininkai dažnai klysta dėl objektyviųjų požymių nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai.

5. 1. Faktinės klaidos įtaka kaltei

Teismų praktikoje galima rasti pavyzdžių, kuomet kaltininkas siekė atimti gyvybę ar sutrikdyti sveikatą vienam žmogui, o atėmė kito žmogaus gyvybę ar sutrikdė kito žmogaus sveikatą. Baudžiamosios teisės teorijoje šis reiškinytis vadinamas faktine klaida dėl nusikalstamos veikos dalyko, o konkrečiau – faktinė klaida dėl nukentėjusiojo. Kaltininkas gali klysti ir dėl nėštumo fakto, kai atima moteriai gyvybę ar sutrikdo jos sveikatą, nežinodamas ir nesuvokdamas, kad ji esanti nėščia. Štai baudžiamosios bylos pavyzdys, atspindintis minėtas situacijas.

„V. K. tyčia, užsimodamas lenta V. Ž., šia lenta pataikė V. Ž. nėščiai žmonai J. Ž. ir tuo padarė jai nesunkų sveikatos sutrikdymą, pasireiškusį odos nubrozdinimais kaktoje ir galvos smegenų sukrėtimu. V. K. buvo kaltinamas pagal BK 138 straipsnio 2 dalies 4 punktą (Nėščios moters nesunkus sveikatos sutrikdymas), tačiau Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendžiu V. K. buvo nuteistas pagal BK 138 straipsnio 1 dalį. Nors nukentėjusioji J. Ž. teigė, kad jos nėštumas matėsi, buvo 37 savaitės ir ji vilkėjo drabužiais, išryškinančiais jos nėštumą, tačiau ji taipogi nurodė, kad supranta, jog V. K. jokio motyvo jai suduoti neturėjo, norėjo suduoti jos vyrui V. Ž., tačiau buvo girtas ir dėl to pataikė jai. Taip pat iki įvykio V. K. nebuvo matęs

¹⁴³ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 403.

*nukentėjusiosios J. Ž., jo visas dėmesys buvo nukreiptas į jį sužalojusį asmenį – V. Ž., todėl teigti, kad V. K. ketino ir siekė sužaloti būtent nėsčią moterį arba žalojo ją žinodamas, jog ji nėsčia. Priešingai – nustatyta, jog V. K. siekė suduoti smūgį V. Ž. ir per klaidą sužalojo šalia buvusią jo žmoną.*¹⁴⁴ Pateiktoje baudžiamosios bylos pavyzdyje matyti, kad kaltininkas padarė faktinę klaidą dėl nukentėjusiojo, sutrikdė sveikatą „ne tam nukentėjusiajam“, tačiau tokios klaidos laikomos teisiškai nereikšmingomis, nes įstatymas vienodai gina visų asmenų sveikatą. Todėl, nepaisant klaidos, V. K. atsakė už nesunkų sveikatos sutrikdymą (BK 138 straipsnio 1 dalis), kaip padarytą tyčia.

Žvelgiant iš J. Wessels (2003) pozicijų, „klaida tyčiai yra svarbi tik tada, kai asmens, darančio veiką, požiūriu, suvokimas apie objektą ir objektas, į kurį iš tikrųjų yra pasikėsinta, nėra lygiaverčiai veikos sudėties prasme.“¹⁴⁵ Pavyzdžiui, medžiotojas, pamatęs kažką judant krūmynuose, pagalvoja, kad ten yra koks žvėris ir šovė į tą vietą, tačiau ten buvo kitas žmogus ir jis buvo nušautas ar bent jau sužeistas kulkos. Visai kita situacija, kuomet asmuo muštynių metu norėjo trenkti vienam žmogui, bet pataikė kitam. Pirmuoju atveju žala buvo padaryta daug didesnė, negu kaltininkas norėjo. Žmogaus gyvybė ir žvėries gyvybė nėra lygiaverčiai objektai nužudymo, kaip nusikaltimo, sudėties prasme, todėl ši klaida yra teisiškai reikšminga. Tuo tarpu vieno asmens sveikata, į kurią buvo norima pasikėsinti, ir kito asmens sveikata, į kurią iš tikrųjų pasikėsinta, yra lygiaverčiai objektai veikos sudėties prasme ir įstatymo ginami vienodai.

Minėtoje byloje nukentėjusiosios nėsčumo nesuvokimas pašalino V. K. tyčią dėl BK 138 straipsnio 2 dalies 4 punkto, kadangi kaltininko nesuvokimo priežastys buvo pripažintos pateisinamomis – V. K. neketino lenta sužaloti nukentėjusiąją J. Ž., o norėjo sužaloti jos vyrą V. Ž., nesant ketinimo sužaloti J. Ž., nebuvo ir siekio sužaloti nėsčios moters. Tokia pozicija yra įtvirtinta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ 1 dalies 15 punkte: „Nužudymas kvalifikuojamas pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 4 punktą (nėsčios moters) tik tuo atveju, kai kaltininkas žinojo arba pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes turėjo ir galėjo suvokti, kad nukentėjusioji yra nėsčia.“¹⁴⁶

Pabrėžtina, kad nukentėjusiosios nėsčumo nesuvokimo faktas turi būti pagrįstas išsamiau ir nešališku visų bylos aplinkybių išnagrinėjimu. „D. M. pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu buvo nuteistas pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 4 punktą už tai, kad supykęs, dėl asmeninių nesutarimų, tyčia nuo laiptų nustūmė savo nėsčią žmoną R. M. Nuo stipraus galvos sumušimo,

¹⁴⁴ Kauno miesto apylinkės teismo 2012 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-236-593/2012.

¹⁴⁵ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 92.

¹⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

lūžus kaukolės pagrindo kaulams ir išsiliejus kraujui po galvos smegenų dangalais, R. M. mirė. Apeliacinės instancijos teismas, konstatavęs, kad byloje nėra įrodymų, patvirtinančių, kad įvykio metu D. M. žinojo apie R. M. nėštumą, jo veiką kvalifikavo pagal BK 129 straipsnio 1 dalį. Kasaciniu skundu prokuroras prašė panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendžio dalį dėl D. M. veikos perkvalifikavimo ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį su pakeitimais. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tenkino kasacinį skundą ir nurodė, kad viena iš D. M. ir R. M. konflikto priežasčių buvo ta, kad R. M. slėpė savo nėštumą ir todėl jos vyras D. M. ėmė įtarinėti, kad tai bus ne jo vaikas. Pats nuteistasis pripažino, kad įtarė, jog jo žmona laukiasi, tačiau abejojo, kad tai jo vaikas. Šiuos D. M. parodymus patvirtina ir kiti byloje esantys įrodymai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pripažino, kad pirmosios instancijos teismas teisingai kvalifikavo D. M. veiką pagal BK 129 straipsnio 2 dalies 4 punktą.¹⁴⁷ Šioje byloje apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad byloje nėra įrodymų, patvirtinančių, kad D. M. įvykio metu žinojo apie R. M. nėštumą, remdamasis tuo, kad D. M. tik įtarė žmonos nėštumą. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad nebuvo atsižvelgta į visas bylos aplinkybes ir nevertintina įrodymų visuma, kuri patvirtina D. M. žinojimą apie R. M. nėštumą.

Asmuo gali klysti dėl pavojingos veikos padarymo įrankių ar priemonių, manydamas, kad jos yra tinkamos tikslui pasiekti, tačiau objektyviai jos negali sukelti norimų padarinių. Toks reiškinys vadinamas faktine klaida dėl įrankių ar priemonių. Tai yra teisiškai nereikšminga klaida ir kaltininkas atsakys pagal tyčios kryptingumą, kaip už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką. Pavyzdžiui, jeigu asmuo, turėdamas tikslą nužudyti kitą žmogų, duoda išgerti didelį vaistų kiekį, tačiau nukentėjusysis nemiršta, o tik patenką į ligoninę, tokiu atveju kaltininkas atsakys už pasikėsinimą nužudyti. Pasikėsinimas netinkamomis priemonėmis ar įrankiais laikytinos ir situacijos, kuomet tik konkrečiu atveju nekyla norimos pasekmės. Pavyzdžiui, asmuo, turėdamas tikslą nužudyti, šauna iš neužtaisyto ginklo.¹⁴⁸

Teismams nustatius kaltininko padarytos veikos faktinių aplinkybių klaidingą suvokimą, bus teisingai įvertinta subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė. Asmeniui turi būti inkriminuotos tik tos aplinkybės, kurias, kurias jis suvokė arba galėjo suvokti. Kadangi kai kuriais atvejais klaidos pripažįstamos teisiškai reikšmingomis, jos turi įtakos tiek teisingam nusikalstamos veikos kvalifikavimui, tiek kaltininko baudžiamajai atsakomybei.

¹⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2006.

¹⁴⁸ Pranka D. Pasikėsinimo padaryti nusikalstamą veiką problematika baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje // Jurisprudencija, 2008. T. 11 (113). P. 36.

5. 2. Klaida dėl būtinosios ginties sąlygų

„Specifinė klaidos atmaina yra klaida dėl būtinosios ginties sąlygų. Ši klaida sukelia tariamosios ginties būklę, dėl to žmogui padaromi sužalojimai ar net atimama gyvybė. Tariamosios ginties būklė atsiranda tada, kai asmuo klaidingai įvertina situaciją ir ima gintis nuo nesamo, t. y. įsivaizduojamo, kėsینimosi, padarydamas tariamam užpuolikui žalą.“¹⁴⁹ Pasak J. Wessels (2003), tokiu atveju asmens traukimo baudžiamojon atsakomybėn klausimas turi būti sprendžiamas remiantis atitinkamomis taisyklėmis dėl klaidos, kadangi jis, objektyviai neegzistuojant kėsینimosi situacijai, klaidingai manė esąs būtinosios ginties būklėje ir ėmėsi gynybos priemonių prieš tariamą užpuolimą.¹⁵⁰ Klaida dėl būtinosios ginties sąlygų priklauso prie teisiškai reikšmingų klaidų. Atsižvelgiant į situaciją, ji gali būti įvertinta kaip pateisinama arba nepateisinama.

Esant pateisinamai klaidai, besiginantysis pripažįstamas nekaltu atėmus gyvybę ar sutrikdžius sveikatą, nes jis sąžiningai klydo, vertindamas situaciją. „Situacija buvo tokia, kad dauguma žmonių, patekusių į tokią situaciją, įvertintų ją kaip pavojingą kėsینimąsi ir imtųsi būtinosios ginties. <...> Tariamosios ginties būklės padaryta veika prilyginama būtinajai ginčiai ir atsiranda visi iš to išplaukiantys padariniai.“¹⁵¹ „Pirmosios instancijos teismo P. Š. P. pripažintas kaltu ir nuteistas pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir BK 135 straipsnio 2 dalies 7 punktą už tai, kad autobusų stotelėje, netoliese esant kitiems asmenims, vieną kartą pistoletu šovė į A. G., sužalodamas jam krūtinės ląstos kairę pusę ir kairįjį plautį, t. y. peržengdamas būtinosios ginties ribas, kitų žmonių gyvybei pavojingu būdu sunkiai sužalojo A. G. Apeliacinės instancijos teismas atmetė P. Š. P. apeliacinį skundą ir nepanaikino pirmosios instancijos teismo nuosprendžio. Iš teismų sprendimuose aptartų įrodymų matyti, kad įvykio metu tarp P. Š. P. ir A. G. įvyko žodinis konfliktas, po kurio A. G., būdamas neblaivus, pradėjo agresyviai artintis prie P. Š. P., o šis išsitraukė turėtą šaunamąjį ginklą – pistoletą. A. G. ir toliau demonstravo agresiją – šokinėdamas, mojuodamas rankomis imitavo kovinius veiksmus, keikėsi, grėsmingai artinosi prie P. Š. P., o šis nuo jo traukėsi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nesutiko su teismų išvada, kad P. Š. P. peržengė būtinosios ginties ribas. Teismai būtinosios ginties ribų peržengimą motyvavo tuo, kad A. G. puolė vienas, jis neturėjo jokio įrankio, kuriuo būtų kėlęs didesnę grėsmę, nesudavė smūgių P. Š. P., A. G. kėsینimasis nebuvo tokio intensyvumo ir pobūdžio, kad jį atremiant būtų galima panaudoti šaunamąjį ginklą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas,

¹⁴⁹ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 knyga: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 407.

¹⁵⁰ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 112.

¹⁵¹ Ten pat. P. 407.

nesutikdamas su tokiu teismų vertinimu, pabrėžė, kad teismai neįvertino jėgų santykio ir P. Š. P. galimybių kitaip atremti pasikėsinimą. P. Š. P. yra mažo ūgio, smulkaus kūno sudėjimo, įvykio metu jam buvo 85 metai, O. A. G. – jaunas, aiškiai fiziškai stipresnis, girtas ir agresyviai nusiteikęs. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad P. Š. P., gindamasis nuo pavojingo kėsینimosi, neperžengė būtinios ginties ribų, todėl jis neatsako pagal BK, o byla nutraukiama.¹⁵² Pažymėtina, kad BK 28 straipsnio nuostatos nereikalauja, kad gynybos priemonės ir jų intensyvumas visiškai atitiktų kėsینimosi pobūdį bei pavojingumą ir neriboja gynybai nuo pavojingo kėsینimosi naudojamų priemonių. Tas pats išaiškinta ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. birželio 13 d. nutarimo Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtinios ginties ir jos ribų peržengimo“ 2 ir 8 punktuose. Todėl, ta aplinkybė, kad A. G. neturėjo jokio įrankio, nereiškia, kad buvo peržengtos būtinios ginties ribos. Paminėtina J. Wessels (2003) nuomonė, kuris teigia, kad „gynybai gali būti panaudota bet kokia gynybos priemonė, kuri bent kiek galėtų sutrikdyti kėsینimuisi.“ Tačiau jis kartu pabrėžia, jog „iš kelių vienodai efektyvių gynybos galimybių turi būti pasirinkta toji, kuri daro mažiausią žalą. J. Wessels manymu, „taiklus mirtinas šūvis, kaip gynybos priemonė, yra leistinas tik tada, kai ne tokio pavojingo šio ginklo naudojimo nepakanka (aut. paryškinta ir pabrėžta), pavyzdžiui, įspėjamo šūvio ar šūvio į kojas, padarysiančio užpuolėją nepajėgų kovoti. Tačiau užpultasis neprivalo rizikuoti ir naudoti nepakankamą gynybos priemonę ar tikėtis, kad teisiniui gėriui bus padaryta tik menka žala.“¹⁵³ Minėtoje byloje, kaip argumentavo Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nebuvo įvertintas jėgų santykis. Besiginančiajam P. Š. P. nebuvo jokių galimybių apsiginti nuo fiziškai stipresnio užpuoliko, kaip tik panaudojant šaunamąjį ginklą.

Esant nepateisinamai klaidai, besiginantysis atsako pagal BK už padarytą klaidą, tačiau jis atsako ne už tyčinę veiką, o už neatsargią nusikalstamą veiką. „I. Ž. nuteistas pagal BK 137 straipsnio 3 dalį ir pagal BK 144 straipsnį už tai, kad, nešiodamas nenustatytą medžioklinį šautuvą, pažeidė Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo reikalavimus, t. y. medžioklinį ginklą ir šaudmenis netinkamai saugojo, nešėsi medžioklinį šautuvą neperlaužtą, sunarstytą ir neįdėtą į dėklą, nesant neišvengiamo būtinumo panaudoti ginklą gynybai, vieną kartą šovė į žemę, o po šūvio suirusioms kulkos skeveldroms rikošetavus nuo žemės paviršiaus į viršų ir pataikius netoliese stovinčiam J. K., padarė nukentėjusiajam sunkų sveikatos sutrikdymą. I. Ž. nepagelbėjo nukentėjusiajam, nors turėjo galimybę suteikti jam pagalbą, t. y. neiškvietė medicinos pagalbos ir iš įvykio vietos pasišalino, kai grėsė pavojus nukentėjusiojo J. K. gyvybei. Kasaciniu skundu nuteistasis I. Ž. prašė panaikinti pirmosios instancijos teismo nuosprendį ir apeliacinės

¹⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2008 m. balandžio 22 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186/2008.

¹⁵³ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 113.

*instancijos teismo nutartį bei bylą nutraukti, teigdamas, kad jis veikė būtiniosios ginties sąlygomis: nukentėjusysis pirmas užtaisė šautuvą ir kėsinosi į jo sveikatą ar net gyvybę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė nuteistojo kasacinį skundą ir konstatavo, kad I. Ž. veika nebuvo padaryta būtiniosios ginties sąlygomis: byloje nebuvo jokių duomenų apie tai, kad nuteistojo I. Ž. miškas tuo metu buvo vagiamas, todėl jam neiškilo teisė į būtinąją gintį ir nebuvo pagrindo panaudoti ginklą. Joks realus ir akivaizdus pavojus nuteistojo sveikatai nebuvo iškilęs ir jam nebuvo reikalo nei gintis, nei ginti savo nuosavybę.*¹⁵⁴

Vokietijos teismų praktika, kaip teigia J. Wessels (2003), taipogi pripažįsta, kad klaidingas manymas, jog yra baudžiamąją atsakomybę šalinanti situacija (pavyzdžiui, būtiniosios ginties situacija – aut. pastaba), šalina bausmės už tyčinę veiką galimybę. „Tačiau tam tikrais atvejais, atsižvelgiant į aplinkybes, <...> gali būti reiškiamas kaltinimas neatsargios veikos padarymu.“¹⁵⁵

Asmuo, kuris siekia apsiginti nuo tariamo užpuolimo ir tyčia padaro kūno sužalojimą, savo poelgio turinį suvokia kitaip nei tas, kuris sąmoningai žiauriai elgiasi, siekdamas atkeršyti už seniai pasibaigusį ir dabar nebegresiantį pavojų. Pirmuoju atveju asmuo mano esant baudžiamąją atsakomybę šalinančių pagrindų, dėl to jo elgesio žalingumas labai sumažėja. Kaip aiškina J. Wessels (2003), „bausme už tyčinę veiką <...> gali būti baudžiamas tik tas, kuris teisingai suprato teisiškai socialiai svarbų savo elgesio turinį, t. y. iki galo suvokė visas veikos aplinkybes, nuo kurių priklauso neteisėtumo įvertinimas.“¹⁵⁶

Būtiniosios ginties ribų peržengimo konstatavimui yra svarbus teisingas kaltės formos nustatymas.¹⁵⁷ Pagal BK 28 straipsnio 3 dalį „Būtiniosios ginties ribų peržengimas yra tuo atveju, kai **tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata** (aut. paryškinta ir pabrėžta), jeigu gynyba aiškiai neatitiko kėsिनimosi pobūdžio ir pavojingumo.“ Situacija, kuomet yra peržengiamos būtiniosios ginties ribos, užsienio baudžiamosios teisės mokslininkų dar vadinama „būtiniosios ginties ekscesu“.¹⁵⁸

„L. Š. buvo kaltinama pagal BK 129 straipsnio 1 dalį už tai, kad būdama apsvaigusi nuo alkoholio, dėl pykčio, kilusio tarpusavio konflikto metu, tyčia peiliu smogė G. B. į nugarą, padarydama jam durtinį – pjautinį nugaros kairės pusės sužalojimą, nuo kurio G. B. mirė. Tačiau pirmosios instancijos teismas nuteisė L. Š. pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir 129 straipsnio 1 dalį už tai, kad nužudė G. B., gindamasi nuo jo smurto ir peržengdama būtiniosios

¹⁵⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-555/2007.

¹⁵⁵ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 149.

¹⁵⁶ Ten pat. P. 163.

¹⁵⁷ Skrebytė S. Būtiniosios ginties ribų peržengimo problema: magistro darbas. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.

¹⁵⁸ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 141.

ginties ribas. Kasaciniu skundu nukentėjusieji prašė perkvalifikuoti L. Š. veiką iš BK 28 straipsnio 3 dalies ir 129 straipsnio 1 dalies į BK 129 straipsnio 1 dalį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atmetė kasacinį skundą, motyvuose nurodydamas, kad tarp L. Š. ir G. B. įvyko konfliktas, kurio metu G. B. priekaištavo L. Š. dėl jos elgesio, sudavė jai ranka kelis smūgius į veidą, ištempė ją į laiptinę ir užrakino buto duris. L. Š. pradėjus belsti ir skambinti į duris, G. B. ją įleido į vidų ir vėl sudavė jai į veidą ir griebė už plaukų. Tuo metu L. Š. pamatė G. B. rankoje peilį, kuris iškrito, jai bandant atsistumti nuo G. B. Šį peilį pagriebė L. Š. ir juo vieną kartą dūrė G. B. Teismas padarė išvadą, kad L. Š. veikė esant būtiniosios ginties situacijai, o nukritusio peilio pagriebimas ir dūris juo į G. B. nugarą – teisingai įvertinti kaip būtiniosios ginties ribų peržengimas. Iš bylos matyti, kad smurtiniai konfliktai tarp L. Š. ir G. B. išgertuvių metu vyko dažnai, o šioje situacijoje G. B. kėsinimasis nebuvo toks pavojingas, kad L. Š. būtinai reikėjo panaudoti peilį. Todėl laikytina, kad L. Š. gynyba aiškiai neatitiko G. B. kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo.¹⁵⁹ Pažymėtina, kad būtiniosios ginties ribų peržengimas yra atsakomybę lengvinanti aplinkybė pagal BK 59 straipsnio 1 dalies 9 punktą. Šioje byloje tiek pirmosios instancijos teismas, tiek apeliacinės instancijos teismas, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikėsi vienos nuoseklios pozicijos dėl būtiniosios ginties ribų peržengimo L. Š. veikoje, tačiau ne visada teismai vienodai įvertina panašias situacijas. Štai vienos baudžiamosios bylos pavyzdys.

„Pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu K. M. išteisinta dėl kaltinimo tuo, kad ji, būdama apsvaigusi nuo alkoholio, tyčia vieną kartą peiliu smogė nukentėjusiajam E. S. į pilvą, taip sunkiai sutrikdydama jo sveikatą. Pirmosios instancijos teismas priimdamas išteisinamąjį nuosprendį nurodė, kad nors K. M. tyčia sunkiai sutrikdė nukentėjusiojo E. S. sveikatą, tačiau tai padarė būtiniosios ginties situacijoje, neperžengdama būtiniosios ginties ribų. Šią išvadą teismas motyvavo tuo, kad K. M. smūgį peiliu sudavė tik po to, kai nukentėjusysis E. S. į ją pavojingai kėsinosi. Apeliacinės instancijos teismas panaikino pirmosios instancijos teismo išteisinamąjį nuosprendį ir priėmė apkaltinamąjį nuosprendį, kuriame nurodė, kad nors K. M. tyčia sunkiai sutrikdė E. S. sveikatą būtiniosios ginties aplinkybėmis, tačiau tai padarė peržengdama būtiniosios ginties ribas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas sutiko su teismų sprendimuose pateiktu situacijos vertinimu, kad K. M. veikė būtiniosios ginties situacijoje, tačiau taipogi pabrėžė, kad K. M. panaudotas fizinis smurtas buvo aiškiai neadekvatus nusikalstamo kėsinosi pavojingumui. Iš bylos medžiagos matyti, kad E. S. suduoti smūgiai K. M. nebuvo stiprūs, nes buvo sukeltas tik fizinis skausmas, fizinis smurtas nebuvo intensyvus, nes suduoti tik du smūgiai, byloje nėra duomenų, kad E. S. būtų naudojęs ar ketinęs panaudoti kokias nors priemones ar įrankius, dėl kurių kiltų sunkios žalos K. M. sveikatai atsiradimo grėsmė.¹⁶⁰ Asmuo, gindamasis ar gindamas

¹⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-497/2007.

¹⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2008.

kitą asmenį nuo nusikalstamo kėsینimosi, privalo elgtis taip, kad dėl gynybos besikėsinančiajam nebūtų padaryta aiškiai didesnė žala, negu vertos ginamos teisės ar interesai, į kuriuos pasikėsinta. Gynyba turi būti proporcinga kėsинimosi pavojingumui. Tačiau K. M., padarydama tiesiogine tyčia sveikatos sutrikdymą E. S., peržengė būtiniosios ginties ribas, nes gynyba buvo aiškiai neproporcinga nusikalstamo kėsинimosi pavojingumui. LRT laidoje „Klaidos kaina“, kurioje buvo kalbama apie būtinąją gintį ir būtiniosios ginties ribų peržengimą, T. Girdenis (2013) taipogi pasisakė, kad įstatymas nereikalauja padaryti kuo mažiau žalos, svarbiausia padaryti proporcingą žalą tai, kuri grėsė.¹⁶¹ J. Wessels (2003) manymu, „nelabai intensyvūs veiksmai, kurie nekelia rimto pavojaus nei gyvybei, nei sveikatai, nepateisina to, kad tuoj pat griebiamasi peilio ar kitų gynybos priemonių, garantuotai galinčių sukelti besikėsinančiojo mirtį.“ Tačiau mokslininkas panagrinėjo pavyzdį, kuomet vyras agresyviai naudoja fizinę jėgą prieš nėščią žmoną, nepaiso jos įspėjimo dėl peilio panaudojimo ir vėl suduoda žmonai į galvą. Jo teigimu, „iš žmonos negali būti reikalaujama, kad ji atisakytų vienintelės galimybės sėkmingai apsiginti peiliu dėl to, kad taip sutuoktiniui gali būti atimta gyvybė.“¹⁶²

Pažymėtina, kad teismai pirmiausia turi nustatyti būtiniosios ginties situaciją, kad būtų galima konstatuoti būtiniosios ginties ribų peržengimą. **Nesant būtiniosios ginties situacijos, būtiniosios ginties ribų peržengimas negalimas** (aut. paryškinta ir pabrėžta). Tačiau kartais teismai daro klaidų, vertindami kaltininkų veikas, kaip padarytas peržengiant būtiniosios ginties ribas. „V. M. buvo kaltinamas ir pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu nuteistas pagal BK 129 straipsnio 1 dalį už tai, kad, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, konflikto metu tyčia smogė peiliu savo broliui R. M. į krūtinės kairiąją pusę. Nuo durtinio – pjautinio pilvo sužalojimo, pažeidusio kepenis, aortą ir sukėlusio ūmų nukraujavimą, R. M. mirė. Apeliacinės instancijos teismas, konstatavęs, kad V. M. nužudė R. M. peržengdamas būtiniosios ginties ribas, V. M. veiką kvalifikavo pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir BK 129 straipsnio 1 dalį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad apeliacinės instancijos teismas neteisingai padarė išvadą, kad V. M. nužudė R. M. peržengdamas būtiniosios ginties ribas, kadangi buvo įvertinti tik atskiri įrodymai, o ne jų visuma. V. M. smogė peiliu savo broliui R. M. po to, kai jis sudavė jam kumščiu į petį ir mėgino suduoti į veidą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pritarė pirmosios instancijos teismo vertinimui, kad konfliktas tarp brolių buvo eilinis ir kad R. M. savo veiksmais nesudarė būtiniosios ginties situacijos. Konflikto metu realus ir akivaizdus pavojus V. M. negrėsė, V. M.,

¹⁶¹ LRT laida „Klaidos kaina“ su Justinu Žilinsku. 2013-09-13. Tema – „Būtinoji gintis ir būtiniosios ginties ribų peržengimas“. Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/mediateka/laidos/K/1871/klaidos_kaina [Žiūrėta 2013-09-30].

¹⁶² Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 116.

*būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, pats neteisingai įvertino situaciją. Todėl V. M. veika kvalifikuotina pagal BK 129 straipsnio 1 dalį.*¹⁶³

Nustačius, kad kaltininkas nužudė ar sunkiai sutrikdė sveikatą, veikdamas netiesiogine tyčia, būtiniosios ginties ribų peržengimo konstatavimas negalimas. „G. M. savo gyvenamojo namo kambaryje, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, gindamasis nuo A. K., kuris, būdamas neblaivus, konflikto metu paėmė ant stalo buvusį virtuvinį peilį ir iškėlęs į viršų juo užsimojo, t. y. kaire ranka suėmęs už peilio, kurį A. K. laikė, dešine ranka tyčia smogė vieną kartą tuščiu buteliu A. K. į galvą, tuo padarydamas jam sunkų sveikatos sutrikdymą. Pirmosios instancijos teismas nutraukė baudžiamąją bylą G. M. atžvilgiu, kadangi pripažino jį veikiant būtiniosios ginties situacijoje, neperžengiant būtiniosios ginties ribų. Apeliaciniu skundu prokurorė prašė pripažinti G. M. kaltu pagal BK 135 straipsnio 1 dalį, nes gynyba neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo, jo panaudotos priemonės nebuvo būtinos ir tuo jis peržengė būtiniosios ginties ribas. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai nusprendė, kad G. M. sunkiai sužalojo nukentėjusįjį A. K., veikdamas būtiniosios ginties sąlygomis ir teisingai pažymėjo, kad būtiniosios ginties ribų peržengimas galimas tik tuomet, kada veikiant tiesiogine tyčia nužudoma ar sunkiai sutrikdoma sveikata (BK 28 straipsnio 3 dalis). Tiek prokurorė savo skunde, tiek apylinkės teismas teisingai konstatavo, kad G. M. veikimas nepasireiškė tiesiogine tyčia. Tokiu būdu, nenustačius pagal BK 28 straipsnio 3 dalies būtinios subjektinės pusės požymių, nėra teisinio pagrindo svarstyti, ar G. M. peržengė būtiniosios ginties ribas ar ne.“¹⁶⁴

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimo „Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ 24 punkte skelbiama: „Jei būtiniosios ginties ribos peržengtos esant staigaus, didelio susijaudinimo būsenai, tai tokia veika kvalifikuojama pagal BK 130 straipsnį (Nužudymas labai susijaudinus)“.¹⁶⁵ Tuo tarpu BK 28 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta: „Būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo ar išgąščio, kurį sukėlė pavojingas kėsinimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą padaryta veika.“ Atrodo, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas prieštarauja įstatymui. Kaip jau buvo minėta anksčiau, Senato nutarimų išaiškinimai nėra bylų nagrinėjimo teisės šaltiniai ir jais remtis nėra įstatyme įvardyto pagrindo. Pritartina O. Fedosiuko nuomonei, kad „nustačius fiziologinio afekto būklę, kuri kilo dėl neteisėto užpuolimo, neįmanoma paneigti ir tai, kad asmuo buvo patekęs į sumišimo arba išgąščio būklę. Todėl esant būtiniosios ginties situacijai, besiginantysis asmuo, patekęs į fiziologinio afekto būklę, negali peržengti būtiniosios ginties ribų. Jo veika laikytina

¹⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-611/2006.

¹⁶⁴ Šiaulių apygardos teismo 2009 m. rugpjūčio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-218-354/2009.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika, 2004. Nr. 21.

teisėta, nes jis tuo pačiu veikė sumišimo ir išgąščio būklėje.¹⁶⁶ T. Girdenis (2013) taip pat laikosi pozicijos, kad asmuo, veikiantis sumišimo ar išgąščio būklėje dėl neteisėto užpuolimo, neperžengia būtiniosios ginties ribų.¹⁶⁷ Toks pats požiūris yra susiformavęs Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje. J. Wessels (2003) išaiškino, kad užpultajam būtiniosios ginties ribose ginantis intensyviau negu yra būtina, jis veikia neteisėtai, tačiau jo elgesio kaltė paneigiama, jei užpultasis nesąmoningai ar sąmoningai būtiniosios ginties ribas peržengė sumišęs, dėl išgąščio ar baimės. „Ši taisyklė grindžiama tuo, kad esant neteisėtam užpuolimui auka nusipelno didesnio nuolaidumo, nes jos veikos neteisėtumo turinys dėl noro gintis yra smarkiai sumažėjęs.“¹⁶⁸ Pateiktinas baudžiamosios bylos pavyzdys, kuomet asmuo veikė didelio sumišimo ir išgąščio būsenoje.

„H. J. buvo kaltinamas tuo, kad laiptinės aikštelėje, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, tarpusavio konflikto metu su M. B., gindamasis nuo M. B. pavartoto fizinio smurto, pasireiškusio H. J. kairio žastikaulio išnarinimu su kraujo išsiliejimu į sąnarį, peržengdamas būtiniosios ginties ribas, tyčia vieną kartą dūrė lenktiniu peiliu nukentėjusiajam M. B. į dešinę šlaunį ir vieną kartą dūrė lenktiniu peiliu į kairės kojos pakinklį, dėl ko nuo ūmaus išorinio nukraujavimo iš durtai – pjautos kairio pakinklio žaizdos M. B. mirė, tokiu būdu tyčia nužudė nukentėjusįjį M. B. Pirmosios instancijos teismas išteisino H. J. dėl veikos, numatytos BK 28 straipsnio 3 dalyje ir 129 straipsnio 1 dalyje, nustačius, kad jo veika buvo padaryta būtiniosios ginties būklėje, neperžengiant būtiniosios ginties ribų. Apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai išteisino H. J., nes po M. B. netikėtai pavartoto fizinio smurto, ko pasekoje H. J. buvo išnarinintas kairus žastikaulis ir jis jautė didelį skausmą, atsiradus būtiniosios ginties būklei, gynėsi nuo M. B. pavojingos veikos, neperžengdamas būtiniosios ginties ribų. Be to, atkreiptinas dėmesys, kad įvykio metu H. J. buvo parklupdytas ir dūrė peiliu nukentėjusiajam, kuris tuo metu stovėjo, į kojas, o ne į kitas svarbias žmogaus gyvybei kūno vietas. Iš byloje esančių duomenų matyti, kad H. J. ūgis – 1 m 62 cm, o nukentėjusiojo – 1 m 80 cm. Taigi, toks ūgio skirtumas taip pat patvirtina H. J. parodymus, kad jam buvo sunku apsiginti vien fizine jėga nuo žymiai fiziškai pranašesnio nukentėjusiojo M. B. pavartoto fizinio smurto. H. J. veikė netiesiogine tyčia, t. y. savo veiksmais ne tik nesiekė M. B. mirties, bet neturėjo tikslo nukentėjusiajam padaryti tokio pobūdžio sužalojimų, nuo kurių jis mirtų. BK 28 straipsnio 3

¹⁶⁶ Fedosiuk, O. Sumišimo ir išgąščio sąvokų santykis su fiziologinio afekto sąvoka. Nusikaltimai žmogaus gyvybei. Baudžiamoji teisė (specialioji dalis). Skaidrės. Prieiga per internetą: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DwqnfaDxf7UJ:www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/naudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_%2520gyv.ppt+&cd=5&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [Žiūrėta 2013-11-14].

¹⁶⁷ LRT laida „Klaidos kaina“ su Justinu Žilinsku. 2013-09-13. Tema – „Būtinoji gintis ir būtiniosios ginties ribų peržengimas“. Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/mediateka/laidos/K/1871/klaidos_kaina [Žiūrėta 2013-09-30].

¹⁶⁸ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 141.

*dalies nuostata, skelbianti, kad **būtiniosios ginties ribų peržengimu nelaikoma veika, padaryta dėl didelio sumišimo ar išgąsčio, kuri sukėlė pavojingą kėsinimąsi**, (aut. paryškinta ir pabrėžta) atitinka šioje byloje nustatytą įvykių eigą bei susiklosčiusią situaciją.*¹⁶⁹

Išanalizavus pateiktas baudžiamąsias bylas, darytina išvada, kad būtiniosios ginties ribas galima peržengti, kuomet gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo, nukentėjęs asmuo buvo nužudytas arba jam buvo sunkiai sutrikdyta sveikata, o kaltininkas veikė tiesiogine tyčia. Pirmiausia, teismai turėtų įvertinti konfliktą ir nustatyti, ar buvo būtiniosios ginties situacija, tuomet reikėtų įvertinti kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą (jėgų santykį, fizinio smurto intensyvumą, žalojimo įrankius ir pan.) ir ar gynybą jį atitiko, turi būti nustatyta žala, kaltės forma bei rūšis. Visi šie kriterijai padės teismams teisingai kvalifikuoti veiką

¹⁶⁹ Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-143/2007.

IŠVADOS

1. Teisingas kaltės formos ir turinio nustatymas turi didelę reikšmę kvalifikuojant nusikalstamas veikas, atibojant objektyviąją pusę panašias, kaip nužudymas, neatsargus gyvybės atėmimas, sunkus sveikatos sutrikdymas ar sunkus sveikatos sutrikdymas dėl neatsargumo ir pan. Tačiau ne visada teismai nuosprendžiuose pasisako dėl nuteistųjų kaltės rūšies ir turinio.
2. Tyčios klasifikavimas pagal jos apibrėžtumą turi praktinę reikšmę, nuo kurios priklauso veikos kvalifikavimo teisingumas. Neapibrėžtos tyčios atveju kaltininkas atsako tik už kilusius padarinius, tuo tarpu apibrėžtos tyčios atveju veika kvalifikuojama pagal tyčios kryptingumą ne tik tada, kai tikslas pasiekiamas, bet ir kai nepasiekiamas.
3. Kaltininkai, duodami parodymus, dažnai teigia nenorėję sunkių padarinių, o tikėjosi kitokių. Tokiu atveju reikia eiti ne lengviausiu keliu ir kvalifikuoti veiką pagal kilusius padarinius, o siekti nustatyti tikrąjį kaltės turinį, atsižvelgiant į nusikaltimo padarymo įrankius, būdą, sužalojimų kiekį, jų pobūdį, vietą, lokalizaciją, nusikalstamų veikų intensyvumą ir jų nutraukimo priežastis, taip pat kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, veikos padarymo priežastis, kaltininko elgesį prieš nusikaltimą, jo padarymo metu ir po jo. Šios aplinkybės gali leisti padaryti išvadą, kad kaltininkas veikė turėdamas apibrėžtą tyčią nužudyti.
4. Žalojimui skirto įrankio panaudojimas prieš kitą žmogų, suduodant vieną ar kelis smūgius į gyvybiškai svarbias kūno sritis, nesuponuoja kaltininko neapibrėžtos tyčios. Todėl nėra teisingi nuosprendžiai, kuomet kaltininkai nuteisiami už sveikatos sutrikdymą, o ne už pasikėsinimą nužudyti, nekilus padariniams dėl nuo kaltininko valios nepriklausančių aplinkybių.
5. Teismai kartais neteisingai nustato kaltės rūšį, painiodami neapibrėžtą tyčią su netiesiogine tyčia. Neapibrėžtos tyčios atveju asmuo suvokia pavojingą daromos veikos pobūdį ir numato pavojingus padarinius, jų nori, tačiau jų nedetalizuoja. Tuo tarpu netiesioginės tyčios atveju asmuo nors ir suvokia daromos veikos pavojingą pobūdį, numato padarinių kilimo galimybę, tačiau padarinių nesiekia, jis nesuinteresuotas, kad kiltų pavojingi padariniai.
6. Valinis momentas laikomas pagrindiniu kriterijumi atibojant netiesioginę tyčią nuo nusikalstamo pasitikėjimo. Nors abejais atvejais kaltininkas pavojingų padarinių nenori, tačiau padarinių nenoras esant netiesioginei tyčiai reiškia absoliutų kaltininko abejingumą kilusių ir inkriminuojamų padarinių atžvilgiu, o esant nusikalstamam pasitikėjimui

padarinių nenoras yra susijęs su tikėjimu, kad padarinių neatsiras. Tikėjimas turi remtis apskaičiavimais, objektyviomis aplinkybėmis ar jėgomis, kurios, kaltininko požiūriu, turėtų padėti išvengti pavojingų padarinių.

7. Teismai nevienodai kvalifikuoja veikas, kuomet atimama žmogaus gyvybė, suduodant vieną smūgį ranka į galvos, krūtinės ar pilvo sritį. Nepritartina teismų praktikai, kai kilus vieniems padariniams, veika kvalifikuojama pagal BK 132 ir 135 straipsniuose numatytų nusikaltimų sutaptį, kadangi teismai nepagrįstai atskiria veikos tarpinius padarinius nuo galutinių. Tokia veika, atsižvelgiant į visas bylos aplinkybes, turi būti kvalifikuojama kaip tyčinis nužudymas arba neatsargus gyvybės atėmimas.
8. Klaida – tai daromos veikos objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių neatitiktis. Klaidos nustatymas leidžia tinkamai kvalifikuoti veiką, nes asmeniui negali būti inkriminuotos tos aplinkybės, kurių asmuo nesuvokė ir negalėjo suvokti
9. Specifinė klaidos atmaina yra klaida dėl būtiniosios ginties sąlygų. Ši klaida sukelia tariamosios ginties būklę, dėl to žmogui padaromi sužalojimai ar net atimama gyvybė. Esant pateisinamai klaidai, besiginantysis pripažįstamas nekaltu atėmus gyvybę ar sutrikdžius sveikatą, nes jis sąžiningai klydo, vertindamas situaciją. Esant nepateisinamai klaidai, besiginantysis atsako pagal BK už padarytą klaidą, tačiau jis atsako ne už tyčinę veiką, o už neatsargią nusikalstamą veiką.

LITERATŪRA

I. Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, 1992. Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas // Valstybės žinios, 1994. Nr. I-480.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Valstybės žinios, 2000. Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras // Vilnius, 2004.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2003. Nr. 17-704.
6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios, 1985. Nr. 1-1.
7. Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas // Valstybės žinios, 2003. Nr. 70-3170.

II. Specialioji literatūra

8. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. ir kt. Baudžiamoji teisė: bendroji dalis. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. - Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 200-220.
9. Bikelis S. Nusikalstamos veikos pavojingo pobūdžio suvokimas tyčioje // Jurisprudencija, 2004. T. 60 (52). P. 63-74.
10. Bikelis S. Nusikalstamos veikos neteisėtumo suvokimo samprata ir jo baudžiamoji teisinė reikšmė // Jurisprudencija, 2006. T. 7 (85). P. 57-64.
11. Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje: daktaro disertacija: socialiniai mokslai, teisė (01S). – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
12. Bikelis S. Kaltininko abejonė dėl nusikalstamos veikos aplinkybių ir jos baudžiamasis teisinis vertinimas // Jurisprudencija, 2007. T. 8(98). P. 41-47.
13. Bikelis S. Alternatyvios (neapibrėžtos) tyčios samprata ir jos baudžiamoji teisinė reikšmė // Jurisprudencija, 2008. T. 11 (113). P. 27-34.
14. Bikelis S. Baudžiamoji atsakomybė už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką netiesiogine tyčia – kelias link nuoseklesnės ir pagrįstesnės baudžiamosios politikos // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4 (4). P. 107-120.
15. Fedosiuk, O. Sumišimo ir išgąščio sąvokų santykis su fiziologinio afekto sąvoka. Nusikaltimai žmogaus gyvybei. Skaidrės. Prieiga per internetą: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:DwqnfaDxf7UJ:www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/katedros/naudziamosios_teises_katedra/paskaitos/Nusik_%2520gyv.ppt+%&cd=5&hl=lt&ct=clnk&gl=lt [Žiūrėta 2013-11-14].

16. Girdenis T. Nužudymo vienu smūgiu ar keliais smūgiais teisinio vertinimo problemos // Mykolo Romerio universiteto studentų mokslinės draugijos organizuojama konferencija, 2013.
17. Gutauskas A. Neteisėtas gyvybės atėmimas vienu smūgiu: teisėjo požiūris // Mykolo Romerio universiteto studentų mokslinės draugijos organizuojama konferencija, 2013.
18. Jalynskaja I. Netiesioginė tyčia, jos požymiai Lietuvos ir kitų valstybių baudžiamojoje teisėje. Netiesioginė tyčia teismų praktikoje: magistro baigiamasis darbas. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009.
19. Jurka R. Nužudymo vienu smūgiu byla: gynybos probleminiai aspektai // Mykolo Romerio universiteto studentų mokslinės draugijos organizuojama konferencija, 2013.
20. Kiškis G. Nusikaltimų prieš žmogų subjektyvinės pusės nustatymas // Teisės apžvalga, 1992. Nr. 2. P. 10-14.
21. Klimka A. Nusikaltimų kvalifikavimas. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1970. P. 55-59.
22. Kujalis P. Būtinasis reikalingumas eismo įvykių bylose // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 121-139.
23. Milinis A. Baudžiamoji atsakomybė už nužudymą. – Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 308-331.
24. Nocius J. Nusikaltimai žmogui: mokomoji priemonė. – Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1998. P. 10.
25. Piesliakas V. Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį. – Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996.
26. Piesliakas V. Baudžiamoji teisė // Lietuvos teisės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2004.
27. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. 1 kn.: baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. – Vilnius: Justitia, 2006. P. 319-411.
28. Piesliakas V. Kaltės turinio nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai // Socialinių mokslų studijos, 2009. Nr. 4(4). P. 7-24.
29. Piesliakas V. Ką galima vadinti žudiku? // Justitia. 2010. Nr. 1 (73). P. 15-42.
30. Pikelis A. Baudžiamųjų įstatymų teisėkūra. Teisėjo požiūris // Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų. - Vilnius: Registrų centras, 2011. P. 69 - 89.
31. Pranka D. Pasikėsینimo padaryti nusikalstamą veiką problematika baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje // Jurisprudencija. 2008. T. 11 (113). P. 34-41.
32. Praspietis J. ir kt. Namų advokatas: enciklopedinis leidinys. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 892.

33. Riaubaitė E. Tyčinės ir neatsargios kaltės atbėjimas nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai // Jurisprudencija, 2008. T. 11(113). P. 91-100.
34. Skrebytė S. Būtiniosios ginties ribų peržengimo problema: magistro darbas. – Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011.
35. Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 109.
36. Ashworth A. Principles of Criminal Law. Seventh edition. – OUP Oxford, 2013. P. 162-176.
37. Бородин С. Б. Преступления против жизни. - Санкт Петербург Юридический центр, 2003. С. 97, 149.
38. Кузнецовой Н. Ф., Тяжковой И. М. Курс уголовного права. Том 1. Общая часть.: Учение о преступлении. – Москва: ИКД “Зерцало – М”, 2002. С. 315-318.
39. Reinhard von F. Über den Aufbau des Schuldbegriffs. Juristische Zeitgeschichte. Taschenbücher. – BWV. Berliner Wissenschafts – Verlag, 1907. Prieiga per internetą: http://www.amazon.co.uk/%C3%9Cber-Aufbau-Schuldbegriffs-Reinhard-Frank/dp/3830516096#reader_3830516096 [Žiūrėta 2013-05-27].
40. Злобин Г., Никифоров Б. С. Умысел и его формы.- Москва Юридическая литература, 1972. С. 79-81, 135.
41. Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. – Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 80-95, 110-117, 148-155, 213-228.

III. Lietuvos teismų praktika

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 1997 m. birželio 13 d. nutarimo Nr. 4 Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo. // Teismų praktika. 1997. Nr. 7.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2001 m. rugsėjo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-647/2001.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 Dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose. // Teismų praktika. 2004. Nr. 21.
45. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-222/2005.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. sausio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-10/2006.

47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-142/2006.
48. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas Nr. 33/03 Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. // Valstybės žinios. 2006. Nr. 36-1292.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2006.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-442/2006.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. rugsėjo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-481/2006.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2006.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-611/2006.
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2006 m. liepos 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-323/2006.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-675/2006.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-27/2007.
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-143/2007.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. kovo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171/2007.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-354/2007.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385/2007.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-469/2007.

62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-497/2007.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 28 d. nutartis „Teismų praktikos skiriant bausmes (BK 54-64 straipsniai) apžvalga“ // Teismų praktika. 2007. Nr. 27.
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-282/2007.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-555/2007.
66. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. spalio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-403/2007.
67. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas Nr. 26/07 Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai. // Valstybės žinios. 2007. Nr. 111- 4549.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. liepos 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-582/2007.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-42/2008.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gegužės 16 d. nutartis „Teismų praktikos skiriant bausmes už nužudymus (Baudžiamojo kodekso 129 straipsnis) apžvalga“ // Teismų praktika. 2008. Nr. 28.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2008 m. balandžio 22 d. baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186/2008.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2008.
73. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-347/2008.
74. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-229/2008.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2008.
76. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-5/2009.
77. Šiaulių apygardos teismo 2009 m. rugpjūčio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-218-354/2009.

78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-514/2009.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-247/2009.
80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjo Vytauto Piesliako atskiroji nuomonė dėl Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos 2009 m. spalio 20 d. nutarties Nr. 2K-P-247/2009. // Teismų praktika. 2009. Nr. 32.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-575/2010.
82. Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. vasario 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-34/2011.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-26/2011.
84. Šiaulių apygardos teismo 2011 m. balandžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-190-135/2011.
85. Varėnos rajono apylinkės teismo 2011 m. rugsėjo 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-137-200/2011.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-301/2011.
87. Kauno apygardos teismo 2011 m. gruodžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-646-133/2011.
88. Panevėžio apygardos teismo 2012 m. vasario 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-80-134/2012.
89. Kauno miesto apylinkės teismo 2012 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-236-593/2012.
90. Kauno apygardos teismo 2012 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-571-133/2012.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-119/2013.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-126/2013.

IV. Kiti šaltiniai

93. LRT laida „Klaidos kaina“ su Justinu Žilinsku. Tema – „Būtinoji gintis ir būtiniosios ginties ribų peržengimas“. 2013-09-13. Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/mediateka/laidos/K/1871/klaidos_kaina [Žiūrėta 2013-09-30].

Kygaitė K. Kaltė ir jos nustatymo problemos bylose dėl nusikaltimų žmogaus gyvybei ir sveikatai teismų praktikoje / Baudžiamosios teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovas - prof. J. S. Pečkaitis. – Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2013. - 73 p.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Teisės magistro baigiamojo darbo tikslas – atskleisti kaltės nustatymo problematiką bylose žmogaus gyvybei ir sveikatai. Nustatyti kaltę yra gana sudėtinga, kadangi susiduriama su žmogaus sąmonėje vykstančiais psichiniais procesais. Gausi teismų praktikos analizė padėjo atskleisti, su kokiais sunkumais teismai dažniausiai susiduria, nustatant vieną pagrindinių subjektyviųjų požymių – kaltę.

Pirmoje dalyje atskleista kaltės samprata baudžiamojoje teisėje, aprašytos mokslinės kaltės teorijos, jų pagrindiniai skirtumai ir panašumai. Antroje dalyje išanalizuoti kaltės turinio kriterijai, kurie lemia kaltės formos ir rūšies nustatymą. Trečioje dalyje išnagrinėtas neapibrėžtos tyčios santykis su alternatyvia tyčia, tiesiogine apibrėžta tyčia bei netiesiogine tyčia. Ketvirtoje dalyje aptariami pagrindiniai netiesioginės tyčios ir nusikalstamo pasitikėjimo attribojimo elementai. Penktoje dalyje įvertinta klaidos įtaka kaltei.

Išnagrinėjus baudžiamąsias bylas, darytina išvada, kad teismams ne visada pavykdavo tinkamai nustatyti kaltės formą ir rūšį. Teismai daro klaidų, attribojant neapibrėžtą tyčią nuo apibrėžtos, ypač kai panaudojamas žalojimui skirtas įrankis, kuris savaime pavojingas ne tik žmogaus sveikatai, bet ir gyvybei. Taipogi, teismai kartais konstatuoja netiesioginę tyčią kaltininko veikoje vietoj neapibrėžtos tyčios, nors smūgių lokalizacija, intensyvumas, skaičius, panaudoti įrankiai aiškiai rodo neapibrėžtos tyčios buvimą, tik norimi sužalojimai nebuvo detalizuoti kaltininko sąmonėje. Iki šiol neprieinama vieningos nuomonės, kaip turėtų būti kvalifikuojama veika, kuomet atimama žmogaus gyvybė, suduodant vieną smūgį ranka į galvos, krūtinės ar pilvo sritis. Tačiau ryškėja tendencija tokią veiką kvalifikuoti kaip nužudymą, padarytą netiesiogine tyčia. Paminėtina, kad teismams vis dar kyla sunkumų nustatinėjant būtinąsias ginties būklę, konstatuojant būtinąsias ginties ribų peržengimą.

Išanalizavus baudžiamosios teisės mokslinę literatūrą bei teismų praktiką, prieita išvados, kad teisingas kaltės turinio nustatymas nusikaltimuose žmogaus gyvybei ir sveikatai galimas tik tuomet, kai nuodugniai išanalizuojamos objektyvios veikos aplinkybės: nusikaltimo padarymo įrankiai, būdas, sužalojimų kiekis, jų pobūdis, vieta, lokalizacija, nusikalstamų veikų intensyvumas ir jų nutraukimo priežastis, taip pat kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykiai, veikos padarymo priežastis, kaltininko elgesys prieš nusikaltimą, jo padarymo metu ir po jo.

Kygaitė K. The culpability and its determination problems of crimes against human life and health in case law. Criminal law master thesis. Scientific research advisor – professor J. S. Pečkaitis.– Vilnius, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, 2013. - 74 p.

SUMMARY

The purpose of the criminal law master thesis is to scrutinize the culpability and its determination problems in cases of human life and health. It is quite difficult to determine the culpability because it is encountered with mental processes of human brain. The analysis of numerous criminal cases helped to reveal the difficulties which are faced by courts when determining the main subjective element – the culpability.

The concept of culpability in criminal law is revealed in the first part. The scientific theories of the culpability are also described in this part, indicating their main similarities and differences. The culpability content criteria, which determine culpability's form and type, are analysed in the second part. The link between the undefined willfulness and the alternative willfulness, direct willfulness and the indirect willfulness is investigated in the third part. The delimitation elements of the indirect willfulness and criminal reliance are discussed in the fourth part. The mistake and its influence to the culpability are revealed in the fifth part.

The investigation of criminal cases shows that courts do not always determine the right form and type of the culpability. Courts make mistakes when delimitating the undefined willfulness from the defined willfulness, especially in those cases where various tools are used which cause harm not only to the human health but also to the human life. Furthermore, sometimes courts state the indirect willfulness instead of the undefined willfulness, although the location, intensity and number of punches, tools show the undefined willfulness. There is not a unanimous opinion how the offence of causing death by only one punch to somebody's head, breast or stomach should be qualified. On the other hand, courts begin to qualify this kind of crimes as a homicide done by indirect willfulness. What is more, courts have some difficulties in determining the condition of self-defence and stating that limits of the self-defence were overstepped.

The analysis of scientific literature and criminal cases brought to a conclusion that the correct determination of the culpability content in cases of human life and health can be made only when objective circumstances were analysed: crime tools, the quantity of physical injuries, its nature, location, intensity, the reasons why the violence was stopped, the relations between a victim and a perpetrator, the reasons of the violence, the behaviour of the perpetrator before the crime, during the crime and after it.